

Companion to The Secret of the Veda

Part One

Compiled by

Mukund Ainapure

- **Original Sanskrit Verses** from the Rig-veda cited in *The Complete Works of Sri Aurobindo* Volume 15, *The Secret of the Veda - Part One*
- **Padpātha** - Sanskrit Verses after resolving euphonic combinations (*sandhi*) and the compound words (*samās*) into separate words
- **Sri Aurobindo's English Translation** matched word-to-word with *Padpātha*

Companion to The Secret of the Veda - Part I

© The Sri Aurobindo Ashram Trust, 1998

Printed and Published by Mukund Ainapure

for personal use / study only

Not for commercial distribution

॥ श्री अरविन्दचरणारविन्दौ ॥

At the Lotus Feet

of

Sri Aurobindo

Introduction

Sri Aurobindo

Sri Aurobindo was born in Calcutta on 15 August 1872. At the age of seven he was taken to England for education. There he studied at St. Paul's School, London, and at King's College, Cambridge. Returning to India in 1893, he worked for the next thirteen years in the Princely State of Baroda in the service of the Maharaja and as a professor in Baroda College. During this period he also joined a revolutionary society and took a leading role in secret preparations for an uprising against the British Government in India.

In 1906, soon after the Partition of Bengal, Sri Aurobindo quit his post in Baroda and went to Calcutta, where he soon became one of the leaders of the Nationalist movement. He was the first political leader in India to openly put forward, in his newspaper *Bande Mataram*, the idea of complete independence for the country. Prosecuted twice for sedition and once for conspiracy, he was released each time for lack of evidence.

Sri Aurobindo had begun the practice of Yoga in 1905 in Baroda. In 1908 he had the first of several fundamental spiritual realisations. In 1910 he withdrew from politics and went to

Pondicherry in order to devote himself entirely to his inner spiritual life and work. During his forty years in Pondicherry he evolved a new method of spiritual practice, which he called the Integral Yoga. Its aim is a spiritual realisation that not only liberates man's consciousness but also transforms his nature. In 1926, with the help of his spiritual collaborator, the Mother, he founded the Sri Aurobindo Ashram. Among his many writings are The Life Divine, The Synthesis of Yoga, The Secret of the Veda, Hymns to the Mystic Fire, Vedic and Philological Studies and Savitri. Sri Aurobindo left his body on 5 December 1950.

The Complete Works of Sri Aurobindo

In 1997, the Sri Aurobindo Ashram began to publish the Complete Works of Sri Aurobindo (CWSA) in a uniform library edition. Each of the 36 published volumes can be viewed and downloaded in PDF format from www.sabda.in.

The Secret of the Veda

Volume 15 of the CWSA comprises Sri Aurobindo's writings on and translations of the Rig Veda that were published in the monthly review Arya between 1914 and 1920. The material appearing under the heading: The Secret of the Veda, August

1914–July 1916 forms Part I (Chapter I-XXII) of Volume 15. Chapter I-V deal with various Theories (Modern, Psychological, Philological etc.). Chapter VI-XXII substantiate Sri Aurobindo's Psychological Theory of Veda. Chapter XXIII deals with the Summary of Conclusions.

Companion to The Secret of the Veda

The present compilation - *Companion to The Secret of the Veda* - is meant as an aid to the systematic study of *The Secret of the Veda* for those interested in Sri Aurobindo's Psychological interpretation of the Veda. It provides the Original Sanskrit Verses (*Riks*) from the Rig-veda translated and cited by Sri Aurobindo in Part I (Chapter VI-XXII) of *The Secret of the Veda*. The compiler has provided the *Padpātha* in which all euphonic combinations (*sandhi*) are resolved into the original and separate words and even the components of compound words (*samās*) indicated; and matched each Sanskrit word in the Verse with the corresponding English word in the Translation. Similar compilations for the remaining Parts of Volume 15 as well as Volume 16 (*Hymns to the Mystic Fire*) are in progress.

The Key to The Secret

The Central Conception of the Rig-veda

The central conception of the Rig-veda is the **conquest of the Truth out of the darkness of Ignorance**. By the conquest of the Truth is also meant the **conquest of the Immortality**.

The Vedic *rtam* is a spiritual as well as a psychological conception. It is the true being (**Sat**), the true consciousness (**Chit**), and the true delight of existence (**Anand**) beyond this earth of body (**Prithvi**), this mid-region of vital force (**Rajas**), this ordinary sky or heaven of mind (**Dyau**). We have to cross beyond all these planes to arrive at the higher plane of the superconscient Truth (**Swar**), which is the own home of the gods and, therefore, the foundation of Immortality (**Amrit**).

The real sense of the whole Rig-veda is the **symbolism of the struggle between spiritual powers of Light and Darkness, Truth and Falsehood, Knowledge and Ignorance, Death and Immortality**.

The Angirasa and the Vritra

The **Angirasa legend** and the **Vritra mythus** are the two principal parables of the Rig-veda.

The Angirasa Rishis

The Angirasa Rishis are **bringers of the Dawn and rescuers of the Sun** out of the darkness. But this Dawn, Sun, Darkness are figures used with a spiritual significance.

The Angirases are at once the **divine seers** who assist in the cosmic and human working of the gods, and their earthly representatives, the **ancient Fathers**. The ancient Fathers first found the wisdom of which the Vedic hymns are a chant, memory and renewal in experience.

The seven divine Angirases are **sons or powers of Agni**, powers of the Seer-Will, the flame of divine Force instinct with divine-knowledge, which is kindled for their victory.

The Angirases maintain the sacrifice through the periods of the **sacrificial year**, symbolizing the periods of the divine labour by which the Sun of Truth is recovered out of the darkness.

Those who sacrifice for nine months of this year are the **Navagwas**, seers of the nine cows or nine rays. They institute the search for the herds of the Sun, and the march of Indra to battle with the Panis.

Those who sacrifice for ten months are the **Dashagwas**, seers of the ten rays who enter with Indra into the cave of the Panis, and recover the lost herds.

The sacrifice is the giving by man of what he possesses in his being to the divine or the higher nature.

Its fruit is the farther enrichment of his manhood by the lavish bounty of the gods. The wealth thus gained constitutes a state of **spiritual riches, prosperity and felicity**.

The sacrifice is thus a **journey**, a progression. The sacrifice itself travels, led by Agni (**Adhvaryu**), up the divine path to the gods. The ascent of the Angirasa Fathers to the divine world of Swar is the type of this journey.

Their journey of the sacrifice is also a battle, as Panis, Vritras and other powers of evil and falsehood oppose it. Of this warfare, the **conflict of Indra and the Angirases with the Panis** is a principal episode.

The **principal features of sacrifice** are the kindling of the divine flame, the offering of the *ghrta* and the Soma-wine, and the chanting of the sacred word.

The hymn and the offering **increase the gods**. They are said to be born, created and manifested in man. By their increase and greatness here, they increase the earth and heaven, that is, the physical and mental existence to their utmost capacity. The gods so created, in their turn, create the higher worlds or planes.

The higher existence is the divine, the infinite of which the shining Cow, the infinite Mother **Aditi** is the symbol. The lower existence is the human existence sourced from **Diti**.

The **object of the sacrifice** is to win the higher or divine being. It is to possess, with it, and make subject to its law and truth, the lower or human existence.

The *ghrta* of the sacrifice is the yield of the shining cow. It is the clarity or brightness of the solar light in the human mentality.

The *Soma* is the immortal delight of existence, secret in the waters and the plant, and pressed out for drinking by gods and men.

The word is the inspired speech expressing the thought-illumination of the Truth, which rises out of the soul, formed in the heart, and shaped by the mind. **Agni**, growing by the *ghrta*, and **Indra**, forceful in the luminous strength and joy of the Soma and increased by the word, aids the Angirasas to recover the herds of the Sun.

Brhaspati is the Master of the creative word. While Agni is the supreme Angirasa, the flame from whom the Angirasas are born, Brhaspati is the one Angirasa with the seven mouths, the seven rays of the illuminative thought and the seven words, which express it. The Angirasa seers are the powers of such utterance. Brhaspati is thus the complete thought of the Truth, the seven-headed, which wins the fourth or divine world for man by winning for him the complete spiritual wealth, the object of the sacrifice.

Therefore, **Agni, Indra, Brhaspati, Soma** are all described as **winners of the herds of the Sun and destroyers of the Dasyus** who conceal and withhold them from man.

Saraswati is the stream of the Word or inspiration of the Truth. She is also a Dasyu slayer, and winner of the shining herds.

Sarama, the forerunner of Indra discovers them. Sarama is a solar or dawn-goddess and seems to symbolize the intuitive power of the Truth.

Usha, the Dawn, is at once herself a participant in the great victory and, in her full advent, its luminous result. Usha is the divine Dawn.

The sun (Savita) that arises by her coming is the Sun of the superconscient Truth. The day he brings is the day of the true life in the true knowledge. The night he dispels is the night of the ignorance, which yet conceals the dawn in its bosom.

Usha herself is the Truth, *suunrtaa*, and the mother of truths. These **truths of the divine Dawn are called her cows**, her shining herds. The **forces of the Truth** that accompany them (the shining herds) and occupy the life are called her **horses**.

Much of the Vedic symbolism turns around this symbol of the **cows and horses**. These are the chief elements of the riches sought by man from the gods.

The cows of the Dawn have been stolen and concealed by the demons, the lords of Darkness, in their nether cave of the secret

subconscient. They are the illuminations of knowledge, the thoughts of the Truth, *gaavo matayah*, which have to be delivered out of their imprisonment. Their release is the upsurging of the powers of the divine Dawn.

It is also the **recovery of the Sun** that was lying in the darkness. It is said that the Sun, 'that Truth', was the thing found by Indra and the Angirasas in the cave of the Panis.

By the rending of that cave, the **herds of the divine Dawn**, which are the rays of the Sun of Truth, **ascend the hill of being**.

The Sun itself ascends to the luminous upper ocean of the divine existence, led over it by the thinkers like a ship over the waters, till it reaches its farther shore.

The **Panis** who conceal the herds are the masters of the nether cavern. They are a class of Dasyus. In the Vedic symbolism, they are set in opposition to the Aryan gods, Aryan seers and workers.

The **Aryan** is he who does the work of sacrifice, finds the sacred word of illumination and desires the gods. He increases them and is increased by them into the largeness of the true existence. He is the warrior of the light and the traveller to the Truth.

The **Dasyu**, on the other hand, is the un-divine being that does no sacrifice, amasses wealth, which he cannot rightly use. This is because he cannot speak the word or mentalize the superconscient Truth, hates the Word, the gods and the sacrifice. He gives nothing of himself to the higher existences, but robs,

and withholds his wealth from the Aryan. He is the thief, the enemy, the wolf, the devourer, the divider, the obstructor and the confiner. The Dasyus are powers of darkness and ignorance, which oppose the seeker of truth and immortality.

The **gods** are the powers of Light, the children of Infinity, forms and personalities of the one Godhead who, by their help, by their growth and human working in man, raise him to the Truth and the Immortality.

Thus, the interpretation of the Angirasa myth gives the key to the whole secret of the Rig-veda. When the cow of which the *ghrta* is the yield is not a physical cow, but the shining Mother, then the *ghrta* itself, which is found in the waters and is said to be triply secreted by the Panis in the cow is no physical offering. So is the **honey-wine of Soma** which is also said to exist in the rivers and to rise in a honeyed wave from the ocean, and to flow streaming up to the gods.

Then the other offerings of the sacrifice must also be symbolic. The **outer sacrifice** itself can be nothing but the **symbol of an inner giving.**

Similarly, if the Angirasa Rishis are also in part symbolic or are, like the gods, semi-divine workers and helpers in the sacrifice, so also must be the **Bhrigus, Atharvans, Ushana, Kutsa** and others who are associated with them in their work.

If the Angirasa legend and the story of the struggle with the Dasyus is a parable, so also should be the **other legendary**

stories we have in the Rig-veda such as the **help given by the gods to the Rishis against the demons**. This is for the reason that all the legendary stories are related in similar terms and constantly classed by the Vedic Rishis along with the Angirasa story, on the same footing.

Similarly, these **Dasyus** with who the Aryans are constantly at war, these Vritras, Panis and others are **not human enemies, but powers of darkness, falsehood and evil**. Then the whole idea of the **Aryan wars and kings and nations** begins to take upon itself the aspect of spiritual symbol. Whether they are entirely so or only in part is a matter for detailed examination.

Vritra and the Waters

Indra, the Vritra-slayer, is, along with Agni, one of the two chief gods of the Vedic Pantheon. If his character and functions can be properly established, we shall have the general type of the Aryan gods fixed firmly.

The Maruts, his companions are singers of the sacred chant. If these storm-gods can be shown to have a psychological character and symbolism, then there can be no more doubt about the profound sense of the Vedic religion and ritual.

Vritra and his associated demons, **Shushna**, **Namuchi** and the rest appear to be **Dasyus in the spiritual sense**, if the

meaning of the heavenly waters Vritra obstructs is more thoroughly investigated.

The above establishes that, prima facie, the **Vedic hymns are the symbolic gospel of the ancient Indian mystics**. Their sense is wholly spiritual and psychological.

The interpretation of the Veda [as **illustrated with the help of various verses hereafter**] is to be from this standpoint.

[Extracted from Chapter XXIII (Summary of Conclusions) - CWSA Vol.15 Part I]

Agni and the Truth

अग्निर्होता कविक्रतुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः ।

देवो देवेभिरा गमत् ॥ I.1.5

अग्निः¹ । होता² । कविऽक्रतुः³ । सत्यः⁴ । चित्रश्रवःऽतमः⁵ ।

देवः⁶ । देवेभिः⁷ । आ⁸ । गमत्⁹ ॥

^{8,9a}May ¹Agni, ²priest of the offering ³whose will towards action is that of the seer, ⁴who is true, ⁵most rich in varied inspiration, ^{8,9b}come, ⁶a god ⁷with the gods. [15.63]

यदंग दाशुषे त्वमग्ने भद्रं करिष्यसि ।

तवेत्तत्सत्यमंगिरः ॥ I.1.6

यत्¹ । अङ्ग² । दाशुषे³ । त्वम्⁴ । अग्ने⁵ । भद्रम्⁶ । करिष्यसि⁷ ।

तव⁸ । इत्⁹ । तत्¹⁰ । सत्यम्¹¹ । अङ्गिरः¹² ॥

⁶The good ¹that ⁴thou ⁷wilt create ³for the giver, ^{10,9}that is that ¹¹truth ⁸of thee, ¹²O Angiras. [15.64]

उप त्वाग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयं ।

नमो भरंत एमसि ॥ I.1.7

उप¹ । त्वा² । अग्ने³ । दिवेऽदिवे⁴ । दोषाऽवस्तः⁵ । धिया⁶ । वयम्⁷ ।

नमः⁸ । भरन्तः⁹ । आ¹⁰ । इमसि¹¹ ॥

¹To ²thee ⁴day by day, ³O Agni, ⁵in the night and in the light ⁷we
⁶by the thought ^{10,11}come ⁹bearing ⁸our submission, — [15.64]

राजंतमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविं ।

वर्धमानं स्वे दमे ॥ I.1.8

राजन्तम्¹ । अध्वराणाम्² । गोपाम्³ । ऋतस्य⁴ । दीदिविम्⁵ ।

वर्धमानम्⁶ । स्वे⁷ । दमे⁸ ॥

¹To thee who shinest out ²from the sacrifices (or, ¹who governest
²the sacrifices), ³guardian ⁴of the Truth and ⁵its illumination,
⁶increasing ⁷in thy own ⁸home. [15.64]

यजा नो मित्रावरुणा यजा देवाँ ऋतं बृहत् ।

अग्ने यक्षि स्वं दमं ॥ I.75.5

यज¹ । नः² । मित्रावरुणा³ । यज⁴ । देवान्⁵ । ऋतम्⁶ । बृहत्⁷ ।

अग्ने⁸ । यक्षि⁹ । स्वम्¹⁰ । दमम्¹¹ ॥

¹Sacrifice ²for us ³to Mitra and Varuna, ⁴sacrifice ⁵to the gods,
⁶to the Truth, ⁷the Vast; ⁸O Agni, ⁹sacrifice ¹⁰to thy own ¹¹home.
[15.68]

Varuna-Mitra and the Truth

मित्रं हुवे पूतदक्षं वरुणं च रिशादसं ।

धियं घृताचीं साधन्ता ॥I.2.7

मित्रम्¹ । हुवे² । पूतदक्षम्³ । वरुणम्⁴ । च⁵ । रिशादसम्⁶ ।

धियम्⁷ । घृताचीम्⁸ । साधन्ता⁹ ॥

²I invoke ¹Mitra ³of purified strength (or, purified discernment) ⁵and ⁴Varuna ⁶destroyer of our foes ⁹perfecting (or accomplishing) ⁸a bright ⁷understanding. [15.70]

ऋतेन मित्रावरुणावृतावृधावृतस्पृशा ।

क्रतुं बृहन्तमाशाथे ॥I.2.8

ऋतेन¹ । मित्रावरुणौ² । ऋतवृधौ³ । ऋतस्पृशा⁴ ।

क्रतुम्⁵ । बृहन्तम्⁶ । आशाथे⁷ इति ॥

¹By Truth ²Mitra and Varuna, ³truth-increasing, ⁴truth-touching, ⁷enjoy (or, attain) ⁶a mighty ⁵work or ⁶a vast ⁵(effective) power. [15.71]

कवी नो मित्रावरुणा तुविजाता उरुक्षया ।

दक्षं दधाते अपसं ॥I.2.9

कवी¹ इति । नः² । मित्रावरुणा³ । तुविडजातौ⁴ । उरुडक्षया⁵ ।

दक्षम्⁶ । दधाते⁷ इति । अपसम्⁸ ॥

²For us ³Mitra and Varuna, ¹seers, ⁴multiply-born, ⁵wide-housed,
⁷uphold ⁶the strength (or, discernment) ⁸that does the work.
[15.71]

वायविंद्रश्च चेतथः सुतानां वाजिनीवसू ।

तावा यातमुप द्रवत् ॥ 1.2.5

वायो¹ इति । इन्द्रः² । च³ । चेतथः⁴ । सुतानाम्⁵ । वाजिनीवसू⁶ ।

तौ⁷ । आ⁸ । यातम्⁹ । उप¹⁰ । द्रवत्¹¹ ॥

²Indra ³and ¹Vayu ⁴awaken in consciousness ⁵to the flowings of
the Soma-wine; that is to say, ²the mind-power and ¹life-power
working together in human mentality are ⁴to awaken ⁵to the
inflowings of this Ananda, this Amrita, this delight and
immortality from above. ^{1,2}They receive ⁵them ⁶into the full
plenitude of the mental and nervous energies.... [⁷Both] ²Indra
and ¹Vayu ^{10,8,9}are bidden to come ... ¹¹swiftly....[15.74fn]

वायविंद्रश्च सुन्वत आ यातमुप निष्कृतं ।

मक्षित्था धिया नरा ॥ 1.2.6

वायो¹ इति । इन्द्रः² । च³ । सुन्वतः⁴ । आ⁵ । यातम्⁶ । उप⁷ । निःकृतम्⁸ ।

मक्षु⁹ । इत्था¹⁰ । धिया¹¹ । नरा¹² ॥

The Ananda thus received constitutes a new action preparing
immortal consciousness in the mortal and ²Indra ³and ¹Vayu are

bidden to ^{7,5,6}come and ⁹swiftly ⁸perfect these new workings ¹¹by
the participation of the thought. [15.74fn]

अथा ह्यग्ने क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य साधोः ।

रथीर्ऋतस्य बृहतो बभूथ ॥ IV.10.2

अध¹ । हि² । अग्ने³ । क्रतोः⁴ । भद्रस्य⁵ । दक्षस्य⁶ । साधोः⁷ ।

रथीः⁸ । ऋतस्य⁹ । बृहतः¹⁰ । बभूथ¹¹ ॥

Then ²indeed, ³O Agni, ¹¹thou becomest ⁸the charioteer ⁵of the
happy ⁴will, ⁷the perfecting ⁶discernment, ⁹the Truth ¹⁰that is the
Vast. [15.78]

The Ashwins — Indra — the Vishwadevas

या दस्रा सिंधुमातरा मनोतरा रयीणां ।

धिया देवा वसुविदा ॥I.46.2

या¹ । दस्रा² । सिन्धु³मातरा³ । मनोतरा⁴ । रयीणाम्⁵ ।

धिया⁶ । देवा⁷ । वसु⁸विदा⁸ ॥

¹They [Ashwins] are powers that appear with the Dawn,
²effective powers of action ³born out of the ocean of being ⁷who,
because they are divine, ⁴are able to mentalise securely ⁵the
felicities of the higher existence ⁶by a thought-faculty ⁸which
finds or comes to know that true substance and true wealth.
[15.83]

या नः पीपरदश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः ।

तामस्मे रासाथामिषं ॥I.46.6

या¹ । नः² । पीपरत्³ । अश्विना⁴ । ज्योतिष्मती⁵ । तमः⁶ । तिरः⁷ ।

ताम्⁸ । अस्मे⁹ इति । रासाथाम्¹⁰ । इषम्¹¹ ॥

¹They [⁴the Ashwins] ¹⁰give ⁹that ¹¹impelling energy ⁵for the
great work which, having for its nature and substance the light of
the Truth, ³carries man ⁷beyond ⁶the darkness. [15.83]

¹⁰Give ⁹to us ⁸that ¹¹impulsion, ⁴O Ashwins, ¹which, ⁵luminous, ³carries ²us through ⁷beyond ⁶the darkness. [15.129]

आ नो नावा मतीनां यातं पाराय गंतवे ।

युञ्जाथामश्विना रथं ॥ I.46.7

आ¹ । नः² । नावा³ । मतीनाम्⁴ । यातम्⁵ । पाराय⁶ । गन्तवे⁷ ।

युञ्जाथाम्⁸ । अश्विना⁹ । रथम्¹⁰ ॥

⁷They carry man ³in their ship ⁶to the other shore beyond ⁴the thoughts and states of the human mind, that is to say, to the supramental consciousness. [15.83]

अश्विना यज्वरीरिषो द्रवत्पाणी शुभस्पती ।

पुरुभुजा चनस्यतं ॥ I.3.1

अश्विना¹ । यज्वरीः² । इषः³ । द्रवत्पाणी³ इति द्रवत्पाणी । शुभः⁵ । पती⁶ इति ।

पुरुभुजा⁷ । चनस्यतम्⁸ ॥

¹O Riders of the Steed, [²executors of the sacrifice], ³swift-footed, ⁷much-enjoying ⁶lords ⁵of bliss, ⁸take delight ³in the energies of the sacrifice. [15.84]

अश्विना पुरुदंससा नरा शवीरया धिया ।

धिष्या वनतं गिरः ॥ I.3.2

अश्विना¹ । पुरुदंससा² । नरा³ । शवीरया⁴ । धिया⁵ ।

धिष्या⁶ । वनतम्⁷ । गिरः⁸ ॥

¹O Riders of the Steed, ³male souls ²effecting a manifold action, ⁷take joy ⁸of the words, ⁶O holders in the intellect, ⁴by a luminously energetic ⁵thought. [15.84]

दस्त्रा युवाकवः सुता नासत्या वृक्तबर्हिषः ।

आ यातं रुद्रवर्तनी ॥ I.3.3

दस्त्रा¹ । युवाकवः² । सुताः³ । नासत्या⁴ । वृक्तबर्हिषः⁵ ।

आ⁶ । यातम्⁷ । रुद्रवर्तनी⁸ इति रुद्रवर्तनी ॥

⁵I have piled the seat of sacrifice, ³I have pressed out ²the vigorous Soma-juices; ¹fulfillers of action, ⁴powers of the movement, ^{6,7}come to them ⁸with your fierce speed on the path. [15.84-5]

पुनाति ते परिस्त्रुतं सोमं सूर्यस्य दुहिता ।

वारेण शश्वता तना ॥ IX.1.6

पुनाति¹ । ते² । परिस्त्रुतम्³ । सोमम्⁴ । सूर्यस्य⁵ । दुहिता⁶ ।

वारेण⁷ । शश्वता⁸ । तना⁹ ॥

⁶The daughter ⁵of the Sun ¹purifies ²thy ⁴Soma ³as it flows abroad ⁷in her straining- vessel ⁸by a continuous ⁹extension. [15.85]

तमीमण्वीः समर्य आ गृभ्णन्ति योषणो दश ।

स्वसारः पार्ये दिवि ॥ IX.1.7

तम्¹ । ईम्² । अण्वीः³ । सडमर्ये⁴ । आ⁵ । गृभ्णन्ति⁶ । योषणः⁷ । दश⁸ ।

स्वसारः⁹ । पार्ये¹⁰ । दिवि¹¹ ॥

³The subtle ones ^{5,6}seize ¹it ⁴in their labour (or, in the great work, struggle, aspiration, *samarye*), ⁸the ten ⁷Brides, ⁹sisters ¹¹in the heaven ¹⁰that has to be crossed. [15.85]

एष धिया यात्यण्व्या शूरो रथेभिराशुभिः ।

गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतं ॥ IX.15.1

एषः¹ । धिया² । याति³ । अण्व्या⁴ । शूरः⁵ । रथेभिः⁶ । आशुभिः⁷ ।

गच्छन्⁸ । इन्द्रस्य⁹ । निःकृतम्¹⁰ ॥

¹This Soma ^{3,8}advances, ⁵heroic ⁷with his swift ⁶chariots, ⁴by the force of the subtle thought, ⁸to ¹⁰the perfected activity (or perfected field) ⁹of Indra. [15.85-6]

एष पुरु धियायते बृहते देवतातये ।

यत्रामृतास आसते ॥ IX.15.2

एषः¹ । पुरु² । धियायते³ । बृहते⁴ । देवतातये⁵ ।

यत्र⁶ । अमृतासः⁷ । आसते⁸ ॥

¹This Soma takes ²many forms ³of thought to arrive ⁴at that vast ⁵extension (or, formation) of the godhead ⁶where ⁷the Immortals ⁸are. [15.86]

इन्द्रा याहि चित्रभानो सुता इमे त्वायवः ।

अण्वीभिस्तना पूतासः ॥ I.3.4

इन्द्र¹ । आ² । याहि³ । चित्रभानो⁴ इति चित्रभानो । सुताः⁵ । इमे⁶ । त्वायवः⁷ ।

अण्वीभिः⁸ । तना⁹ । पूतासः¹⁰ ॥

^{2,3}Come, ¹O Indra, ⁴with thy rich lustres, ⁶these ⁵Soma-juices ⁷desire thee; ¹⁰they are purified ⁸by the subtle powers and ⁹by extension in body. [15.86]

इंद्रा याहि धियेषितो विप्रजूतः सुतावतः ।

उप ब्रह्माणि वाघतः ॥ I.3.5

इन्द्र¹ । आ² । याहि³ । धिया⁴ । इषितः⁵ । विप्रऽजूतः⁶ । सुतऽवतः⁷ ।

उप⁸ । ब्रह्माणि⁹ । वाघतः¹⁰ ॥

^{2,3}Come, ¹O Indra, ⁵impelled ⁴by the mind, ⁶driven forward by the illumined thinker, ⁸to ⁹my soul-thoughts, ⁷I who have poured out the Soma-juice and ¹⁰seek to express them in speech. [15.86]

इंद्रा याहि तूतुजान उप ब्रह्माणि हरिवः ।

सुते दधिष्व नश्चनः ॥ I.3.6

इन्द्र¹ । आ² । याहि³ । तूतुजानः⁴ । उप⁵ । ब्रह्माणि⁶ । हरिऽवः⁷ ।

सुते⁸ । दधिष्व⁹ । नः¹⁰ । चनः¹¹ ॥

^{2,3}Come, ¹O Indra, ⁴with forceful speed ⁵to ⁶my soul-thoughts, ⁷O lord of the bright horses; ⁹hold firm [¹⁰for us] ¹¹the delight ⁸in the Soma-juice. [15.86]

ओमासश्चर्षणीधृतो विश्वे देवास आ गत ।

दाश्वांसो दाशुषः सुतं ॥ I.3.7

ओमासः¹ । चर्षणिऽधृतः² । विश्वे³ । देवासः⁴ । आ⁵ । गत⁶ ।

दाश्वांसः⁷ । दाशुषः⁸ । सुतम्⁹ ॥

¹O fosterers ²who uphold the doer in his work, ^{3,4}O all-gods [the universal collectivity of the divine powers], ^{5,6}come and ⁷divide ⁹the Soma-wine ⁸that I distribute. [15.90]

विश्वे देवासो अप्तुरः सुतमा गंत तूर्णयः ।

उस्त्रा इव स्वसराणि ॥ I.3.8

विश्वे¹ । देवासः² । अप्तुरः³ । सुतम्⁴ । आ⁵ । गन्त⁶ । तूर्णयः⁷ ।

उस्त्राः⁸ इव⁸ । स्वसराणि⁹ ॥

^{1,2}O all-gods ³who bring over to us the Waters, ^{5,6}come ⁷passing through ⁴to my Soma-offerings ⁸as illumined powers ⁹to your places of bliss. [15.90]

विश्वे देवासो अस्त्रिध एहिमायासो अद्रुहः ।

मेधं जुषंत वह्नयः ॥ I.3.9

विश्वे¹ । देवासः² । अस्त्रिधः³ । एहिमायासः⁴ । अद्रुहः⁵ ।

मेधम्⁶ । जुषन्त⁷ । वह्नयः⁸ ॥

^{1,2}O all-gods, ³you who are not assailed ⁵nor come to hurt, ^{4a}free-moving ^{4b}in your forms of knowledge, ⁷[gladly accept and] cleave ⁶to my sacrifice ⁸as its upbearers. [15.90]

²The gods are ¹all ³free from effective assailants, ⁵free from the harm of the hurtful or opposing powers and therefore ^{4b}the creative formations of their conscious knowledge, their Maya, ^{4a}move freely, pervasively, attain their right goal, — *asridha ehimāyāso adruhaḥ*...[15.89]

पावका नः सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती ।

यज्ञं वष्टु धियावसुः ॥ I.3.10

पावका¹ । नः² । सरस्वती³ । वाजेभिः⁴ । वाजिनीऽवती⁵ ।
यज्ञम्⁶ । वष्टु⁷ । धियाऽवसुः⁸ ॥

^{7a}May ¹purifying Saraswati ⁵with all the plenitude ⁴of her forms
of plenty, ⁸rich in substance by the thought, ^{7b}desire ²our
⁶sacrifice. [15.90]

चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनां ।
यज्ञं दधे सरस्वती ॥ I.3.11

चोदयित्री¹ । सूनृतानाम्² । चेतन्ती³ । सुऽमतीनाम्⁴ ।
यज्ञम्⁵ । दधे⁵ । सरस्वती⁶ ॥

¹She, the impeller ²to happy truths, ³the awakener in
consciousness ⁴to right mentalisings, ⁶Saraswati, ⁵upholds ⁵the
sacrifice. [15.90]

महो अर्णः सरस्वती प्र चेतयति केतुना ।
धियो विश्वा वि राजति ॥ I.3.12

महः¹ । अर्णः² । सरस्वती³ । प्र⁴ । चेतयति⁵ । केतुना⁶ ।
धियः⁷ । विश्वाः⁸ । वि⁹ । राजति¹⁰ ॥

³Saraswati ⁶by the perception ^{4,5}awakens in consciousness ¹the
great ²flood (the vast movement of the Ritam) and ^{9,10}illuminates
entirely ⁸all ⁷the thoughts. [15.90]

Saraswati and Her Consorts

इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः ।

बर्हिः सीदंत्वस्त्रिधः ॥ I.13.9

इळा¹ । सरस्वती² । मही³ । तिस्रः⁴ । देवीः⁵ । मयःऽभुवः⁶ ।

बर्हिः⁷ । सीदन्तु⁸ । अस्त्रिधः⁹ ॥

^{8a}May ¹Ila, ²Saraswati and ³Mahi, ⁴three ⁵goddesses ⁶who give birth to the bliss, ^{8b}take their place ⁷on the sacrificial seat, ⁹they who stumble not, or “who come not to hurt” or “do not hurt”. [15.94]

आ नो यज्ञं भारती तूयमेत्विळा मनुष्वदिह चेतयंती ।

तिस्रो देवीर्बर्हिरेदं स्योनं सरस्वती स्वपसः सदंतु ॥ X.110.8

आ¹ । नः² । यज्ञम्³ । भारती⁴ । तूयम्⁵ । एतु⁶ । इळा⁷ । मनुष्वत्⁸ । इह⁹ । चेतयन्ती¹⁰ ।

तिस्रः¹¹ । देवीः¹² । बर्हिः¹³ । आ¹⁴ । इदम्¹⁵ । स्योनम्¹⁶ । सरस्वती¹⁷ । सुऽअपसः¹⁸ । सदन्तु¹⁹ ॥

^{6a}May ⁴Bharati ^{6b}come ⁵speeding ¹to ²our ³sacrifice and ⁷Ila ⁹hither ¹⁰awakening our consciousness (or, knowledge or perceptions) ⁸in human wise, and ¹⁷Saraswati, — ¹¹three ¹²goddesses ¹⁹sit ¹⁴on ¹⁵this ¹⁶blissful ¹³seat, ¹⁸doing well the Work. [15.95]

एवा ह्यस्य सूनुता विरप्शी गोमती मही ।

पक्वा शाखा न दाशुषे ॥1.8.8

एव¹ । हि² । अस्य³ । सूनुता⁴ । विरप्शी⁵ । गोमती⁶ । मही⁷ ।

पक्वा⁸ । शाखा⁹ । न¹⁰ । दाशुषे¹¹ ॥

^{1,2}Thus ⁷Mahi ³for Indra ⁶full of the rays, ⁵overflowing in her abundance, ⁴in her nature a happy truth, becomes ¹⁰as if ⁸a ripe ⁹branch ¹¹for the giver of the sacrifice. [15.95]

The Image of the Oceans and the Rivers

पावका नः सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती ।

यज्ञं वष्टु धियावसुः ॥I.3.10

पावका¹ । नः² । सरस्वती³ । वाजेभिः⁴ । वाजिनीवती⁵ ।

यज्ञम्⁶ । वष्टु⁷ । धियावसुः⁸ ॥

^{7a}May ¹purifying Saraswati ⁵with all the plenitude ⁴of her forms of plenty, ⁸rich in substance by the thought, ^{7b}desire ²our ⁶sacrifice. [15.90]

³Inspiration from the Truth [Saraswati] ¹purifies by getting rid of all falsehood. ³Saraswati, the inspiration, is ^{4,5}full of her luminous plenitudes, ⁸rich in substance of thought. [15.100]

चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनां ।

यज्ञं दधे सरस्वती ॥I.3.11

चोदयित्री¹ । सूनृतानाम्² । चेतन्ती³ । सुमतीनाम्⁴ ।

यज्ञम्⁵ । दधे⁶ । सरस्वती⁷ ॥

¹She, the impeller ²to happy truths, ³the awakener in consciousness ⁴to right mentalisings, ⁷Saraswati, ⁶upholds ⁵the sacrifice. [15.90]

⁷She [Saraswati] ⁶upholds ⁵the Sacrifice, the offering of the mortal being's activities to the divine ¹by awakening his consciousness so that it assumes ²right states of emotion and ⁴right movements of thought in accordance with the Truth. [15.100]

महो अर्णः सरस्वती प्र चेतयति केतुना ।

धियो विश्वा वि राजति ॥ I.3.12

महः¹ । अर्णः² । सरस्वती³ । प्र⁴ । चेतयति⁵ । केतुना⁶ ।

धियः⁷ । विश्वाः⁸ । वि⁹ । राजति¹⁰ ॥

³Saraswati ⁶by the perception ⁵awakens in consciousness ¹the great ²flood (the vast movement of the Ritam) and ^{9,10}illuminates entirely ⁸all ⁷the thoughts. [15.90]

⁶By this constant awakening and impulsion, summed up in the word, perception, *ketu*, ³Saraswati ^{4,5}brings into active consciousness in the human being ¹the great ²flood or ¹great ²movement, the Truth-Consciousness itself, and ^{9,10}illuminates with it ⁸all ⁷our thoughts. [15.101]

समुद्रादूर्मिर्मधुमाँ उदारदुपांशुना सममृतत्वमानट् ।

घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नाभिः ॥ IV.58.1

समुद्रात्¹ । ऊर्मिः² । मधु³ । उत्⁴ । आरत्⁵ । उप⁶ । अंशुना⁷ । सम्⁸ । अमृत⁹ ।

आनट्¹⁰ ।

घृतस्य¹¹ । नाम¹² । गुह्यम्¹³ । यत्¹⁴ । अस्ति¹⁵ । जिह्वा¹⁶ । देवानाम्¹⁷ । अमृतस्य¹⁸ । नाभिः¹⁹ ॥

¹A honeyed ²wave ^{4,5}climbs up ¹from the ocean and ⁷by means of this mounting wave which is the Soma (*amśu*) ^{6,8,10}one attains entirely ⁹to immortality; ^{14,15}that wave or that Soma is ¹³the secret ¹²name ¹¹of the clarity (*ghṛtasya*, the symbol of the clarified butter); ^{14,15}it is ¹⁶the tongue ¹⁷of the gods; ^{14,15}it is ¹⁹the nodus (*nābhi*) ¹⁸of immortality. [15.102]

¹Out of the subconscious depths in us ^{4,5}arises ³a honeyed ²wave of Ananda or pure delight of existence; it is ⁷by this Ananda that we can ^{6,8,10}arrive at ⁹immortality; ¹⁴this Ananda ¹⁵is ¹³the secret being, the secret reality ¹¹behind the action of the mind in its shining clarities. Ananda is ¹⁶the tongue ¹⁷of the gods with which they taste the delight of existence, it is ¹⁹the nodus ¹⁸in which all the activities of the immortal state or divine existence are bound together. [15.103]

वयं नाम प्र ब्रवामा घृतस्यास्मिन्यज्ञे धारयामा नमोभिः ।

उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुःशृंगोऽवमीद्गौर एतत् ॥ IV.58.2

वयम्¹ । नाम² । प्र³ । ब्रवाम⁴ । घृतस्य⁵ । अस्मिन्⁶ । यज्ञे⁷ । धारयाम⁸ । नमःऽभिः⁹ ।

उप¹⁰ । ब्रह्मा¹¹ । शृणवत्¹² । शस्यमानम्¹³ । चतुःऽशृङ्गः¹⁴ । अवमीत्¹⁵ । गौरः¹⁶ । एतत्¹⁷ ॥

Let ¹us ^{3,4}give expression ²to this secret name ⁵of the clarity, — that is to say, ^{1,3,4}let us bring out ^{2,5}this Soma-wine, this hidden delight of existence; ⁸let us hold it ⁶in this ⁷world-sacrifice ⁹by our surrenderings or submissions to Agni, the divine Will or Conscious-Power which is the Master of being. ¹⁴He is the four-horned Bull of the worlds and ^{10,12}when he listens ¹¹to the soul-

thought of man ¹³in its self-expression, ¹⁵he ejects ¹⁷this secret name of delight ¹⁶from its hiding-place. [15.103]

त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन् ।

इन्द्र एकं सूर्य एकं जजान वेनादेकं स्वधया निष्टतक्षुः ॥ IV.58.4

त्रिधा¹ । हितम्² । पणिऽभिः³ । गुह्यमानम्⁴ । गवि⁵ । देवासः⁶ । घृतम्⁷ । अनु⁸ । अविन्दन्⁹ ।

इन्द्रः¹⁰ । एकम्¹¹ । सूर्यः¹² । एकम्¹³ । जजान¹⁴ । वेनात्¹⁵ । एकम्¹⁶ । स्वधया¹⁷ । निः¹⁸ ।

ततक्षुः¹⁹ ॥

⁶The gods ^{8,9}sought and found ⁷the clarity, the *ghṛtam*, ¹triply ²placed and ⁴hidden ³by the Panis ⁵in the cow, *gavi*. ¹¹One ¹⁰Indra ¹⁴produced, ¹¹one ¹²Surya, ¹⁶one the gods ^{18,19}fashioned ¹⁷by natural development ¹⁵out of Vena [Soma]. [15.104]

एता अर्षति हृद्यात्समुद्राच्छतव्रजा रिपुणा नावचक्षे ।

घृतस्य धारा अभि चाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्य आसां ॥ IV.58.5

एताः¹ । अर्षन्ति² । हृद्यात्³ । समुद्रात्⁴ । शतऽव्रजाः⁵ । रिपुणा⁶ । न⁷ । अवऽचक्षे⁸ ।

घृतस्य⁹ । धाराः¹⁰ । अभि¹¹ । चाकशीमि¹² । हिरण्ययः¹³ । वेतसः¹⁴ । मध्ये¹⁵ । आसाम्¹⁶ ॥

¹These ²move (says Vamdeva) ^{3,4}from the heart-ocean; penned ⁶by the enemy ⁵in a hundred enclosures ^{7,8}they cannot be seen; ^{11,12}I look towards ¹⁰the streams ⁹of the clarity, ¹⁵for in their midst ¹⁶is ¹³the Golden ¹³Reed. [15.105]

सम्यक्स्त्रवंति सरितो न धेना अंतर्हृदा मनसा पूयमानाः ।

एते अर्षत्यूर्मयो घृतस्य मृगा इव क्षिपणोरीषमाणाः ॥ IV.58.6

सम्यक्¹ । स्रवन्ति² । सरितः³ । न⁴ । धेनाः⁵ । अन्तः⁶ । हृदा⁷ । मनसा⁸ । पूयमानाः⁹ ।
एते¹⁰ । अर्षन्ति¹¹ । ऊर्मयः¹² । घृतस्य¹³ । मृगाः¹⁴ । इव¹⁵ । क्षिपणोः¹⁶ । इषमाणाः¹⁷ ॥

¹Entirely ²they stream ⁴like ⁵flowing ³rivers ⁹becoming purified
⁷by the heart ⁶within and ⁸the mind; ¹⁰these ¹¹move, ¹²waves ¹³of
the clarity, ¹⁴like animals ¹⁶under the mastery ¹⁵of their driver.
[15.105]

सिंधोरिव प्राध्वने शूघनासो वातप्रमियः पतयन्ति यद्वाः ।

घृतस्य धारा अरुषो न वाजी काष्ठा भिन्दन्मिभिः पिन्वमानः ॥ IV.58.7

सिन्धोः¹ । प्र²अध्वने³ । शूघनासः⁴ । वात⁵प्रमियः⁶ । पतयन्ति⁷ । यद्वाः⁸ ।

घृतस्य⁹ । धाराः¹⁰ । अरुषः¹¹ । न¹² । वाजी¹³ । काष्ठाः¹⁴ । भिन्दन्¹⁵ । ऊर्मिभिः¹⁶ । पिन्वमानः¹⁷ ॥

^{1a}As if ²on a path in front ^{1b}of the Ocean (*sindhu*, the upper
ocean) ⁶the mighty ones ⁵move ³compact of forceful speed ⁴but
limited by the vital force (*vāta*, *vāyu*), ⁸the streams ⁷of clarity;
they are ¹⁰like ⁹a straining ¹¹horse ¹³which breaks ¹²its limits, ¹⁵as
it is nourished ¹⁴by the waves. [15.105]

यत्र सोमः सूयते यत्र यज्ञो घृतस्य धारा अभि तत्पवंते ॥ IV.58.9 [Part]

यत्र¹ । सोमः² । सूयते³ । यत्र⁴ । यज्ञः⁵ । घृतस्य⁶ । धाराः⁷ । अभि⁸ । तत्⁹ । पवन्ते¹⁰ ॥

They [⁷the streams ⁶of clarity] ^{8,10}flow freely towards ^{1,4}That
from which ²the Soma-wine ³is pressed out and ⁵the sacrifice is
born. [15.106]

धामन्ते विश्वं भुवनमधि श्रितमन्तः समुद्रे हृद्यंतरायुषि ।

अपामनीके समिथे य आभृतस्तमश्याम मधुमन्तं त ऊर्मिं ॥ IV.58.11

धामन्¹ । ते² । विश्वम्³ । भुवनम्⁴ । अधि⁵ । श्रितम्⁶ । अन्तः⁷ । समुद्रे⁸ । हृदि⁹ । अन्तः¹⁰ ।
आयुषि¹¹ ।

अपाम्¹² । अनीके¹³ । सम्डङ्गथे¹⁴ । यः¹⁵ । आडभृतः¹⁶ । तम्¹⁷ । अश्याम¹⁸ । मधुडमन्तम्¹⁹ ।
ते²⁰ । ऊर्मिम्²¹ ॥

And in the closing verse he [Vamdeva] speaks of ³the whole ⁴of existence being triply ^{5,6}established, first ¹in the seat ²of Agni....., secondly ⁷in ⁹the heart, ⁸the sea, which is evidently the same as the heart-ocean, thirdly, ¹⁰in ¹¹the life of man. [15. 103-4]

¹⁸May we taste ¹⁷that ¹⁹honeyed ²¹wave ²⁰of thine – of Agni, the divine Purusha, the four-horned Bull of the worlds - ¹⁵which ¹⁶is borne ¹³in the force ¹²of the Waters ¹⁴where they come together. [15.106]

तम आसीत्तमसा गूळ्हमग्रेऽप्रकेतं सलिलं सर्वमा इदं ।

तुच्छ्येनाभ्वपिहितं यदासीत्तपसस्तन्महिनाजायतैकं ॥ X.129.3

तमः¹ । आसीत्² । तमसा³ । गूळ्हम्⁴ । अग्रे⁵ । अप्रऽकेतम्⁶ । सलिलम्⁷ । सर्वम्⁸ । आः⁹ ।
इदम्¹⁰ ।

तुच्छ्येन¹¹ । आभु¹² । अपिऽहितम्¹³ । यत्¹⁴ । आसीत्¹⁵ । तपसः¹⁶ । तत्¹⁷ । महिना¹⁸ ।
अजायत¹⁹ । एकम्²⁰ ॥

¹Darkness ⁴hidden ³by darkness ⁵in the beginning ²was ¹⁰this ⁸all, ⁷an ocean ⁶without mental consciousness. ¹⁷ Out of it [¹⁷Out of ¹⁴what ¹⁵is ¹³hidden ¹²in the formless, ¹¹by the fragmentation of consciousness] ²⁰the One ¹⁹was born ¹⁸by the greatness ¹⁶of Its energy. [15.106]

कामस्तदग्रे समवर्तताधि मनसो रेतः प्रथमं यदासीत् ।

सतो बंधुमसति निरविन्दन्हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा ॥ X.129.4

कामः¹ । तत्² । अग्रे³ । सम्⁴ । अवर्तत⁵ । अधि⁶ । मनसः⁷ । रेतः⁸ । प्रथमम्⁹ । यत्¹⁰ । आसीत्¹¹ ।
सतः¹² । बन्धुम्¹³ । असति¹⁴ । निः¹⁵ । अविन्दन्¹⁶ । हृदि¹⁷ । प्रतिऽडृष्य¹⁸ । कवयः¹⁹ । मनीषा²⁰ ॥

²It ³first ^{4,5}moved ⁶in it ¹as desire ¹⁰which ¹¹was ⁹the first ⁸seed
⁷of mind. ¹⁹The Masters of Wisdom ^{15,16}found out ¹⁴in the non-
existent ¹³that which builds up ¹²the existent; ¹⁷in the heart
^{15,16}they found it ¹⁸by purposeful impulsion and ²⁰by the thought-
mind. [15.106]

Out of the subconscious ocean ²the One ^{4,5}arises in the heart ³first
as desire; he moves there in the heart-ocean as ¹an unexpressed
desire of the delight of existence and ¹⁰this desire ¹¹is ⁹the first
seed ⁷of what afterwards appears as the sense-mind. The gods
thus ^{15,16}find out ¹³a means of building up ¹²the existent, the
conscious being, ¹⁴out of the subconscious darkness; they
^{15,16}find it ¹⁷in the heart and ¹⁸bring it out by the growth of
thought and purposeful impulsion, *pratīṣyā*, by which is meant
mental desire as distinguished from the first vague desire that
arises out of the subconscious in the merely vital movements of
nature. [15.106-7]

तिरश्चीनो विततो रश्मिरेषामधः स्विदासीदुपरि स्विदासीत् ।

रेतोधा आसन्महिमान आसन्त्स्वधा अवस्तात्प्रयतिः परस्तात् ॥ X.129.5

तिरश्चीनः¹ । विऽततः² । रश्मिः³ । एषाम्⁴ । अधः⁵ । स्वित्⁶ । आसीत्⁷ । उपरि⁸ । स्वित्⁹ ।
आसीत्¹⁰ ।

रेतःऽधाः¹¹ । आसन्¹² । महिमानः¹³ । आसन्¹⁴ । स्वधा¹⁵ । अवस्तात्¹⁶ । प्रऽयतिः¹⁷ ।
परस्तात्¹⁸ ॥

⁴Their ³ray ²was extended ¹horizontally; ⁷there was ⁶something
⁸above, ¹⁰there was ⁹something ⁵below..... [15.106]

³The conscious existence ⁴which they thus create ²is stretched
out as it were ¹horizontally between two other extensions;
⁵below is the dark sleep of the subconscious, ⁸above is the
luminous secrecy of the superconscious. These are the upper and
the lower ocean. [15.107]

The Seven Rivers

समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य मध्यात्पुनाना यन्त्यनिविशमानाः ।

इंद्रो या वज्री वृषभो रराद ता आपो देवीरिह मामवंतु ॥ VII.49.1

समुद्रज्येष्ठाः¹ । सलिलस्य² । मध्यात्³ । पुनानाः⁴ । यन्ति⁵ । अनि⁶विशमानाः⁶ ।

इन्द्रः⁷ । या⁸ । वज्री⁹ । वृषभः¹⁰ । रराद¹¹ । ताः¹² । आपः¹³ । देवीः¹⁴ । इह¹⁵ । माम्¹⁶ । अवन्तु¹⁷ ॥

^{17a}May ¹²those ¹⁴divine ¹³waters ^{17b}foster ¹⁶me [¹⁵here], ¹the eldest (or greatest) of the ocean ³from the midst ²of the moving flood ⁵that go ⁴purifying, ⁶not settling down, ⁸which ⁷Indra ⁹of the thunderbolt, ¹⁰the Bull, ¹¹clove out. [15.111]

या आपो दिव्या उत वा स्रवंति खनित्रिमा उत वा याः स्वयंजाः ।

समुद्रार्था याः शुचयः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवंतु ॥ VII.49.2

याः¹ । आपः² । दिव्याः³ । उत⁴ । वा⁵ । स्रवन्ति⁶ । खनित्रिमाः⁷ । उत⁸ । वा⁹ । याः¹⁰ ।

स्वयम्¹¹जाः¹¹ ।

समुद्र¹²अर्थाः¹² । याः¹³ । शुचयः¹⁴ । पावकाः¹⁵ । ताः¹⁶ । आपः¹⁷ । देवीः¹⁸ । इह¹⁹ । माम्²⁰ ।

अवन्तु²¹ ॥

³The divine ²waters ¹that ⁶flow ⁴whether ⁷in channels dug ⁵or ¹¹self-born, ¹³they ¹²whose movement is towards the ocean,

¹⁴pure, ¹⁵purifying, - ^{21a}may ¹⁶those [¹⁸divine] ¹⁷waters ^{21b}foster
²⁰me [¹⁹here]. [15.111]

यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते अवपश्यंजनानां ।

मधुश्चुतः शुचयो याः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवंतु ॥ VII.49.3

यासाम्¹ । राजा² । वरुणः³ । याति⁴ । मध्ये⁵ । सत्यानृते⁶ इति । अवपश्यन्⁷ । जनानाम्⁸ ।

मधुश्चुतः⁹ । शुचयः¹⁰ । याः¹¹ । पावकाः¹² । ताः¹³ । आपः¹⁴ । देवीः¹⁵ । इह¹⁶ । माम्¹⁷ ।

अवन्तु¹⁸ ॥

⁵In the midst ¹of whom ²King ³Varuna ⁴moves ⁷looking down ⁶on
the truth and the falsehood ⁸of creatures, ¹¹they ⁹that stream
honey and ¹⁰are pure and ¹²purifying, — ^{18a}may ¹³those ¹⁵divine
¹⁴waters ^{18b}foster ¹⁷me [¹⁶here]. [15.111]

यासु राजा वरुणो यासु सोमो विश्वे देवा यासूर्जं मदन्ति ।

वैश्वानरो यास्वग्निः प्रविष्टस्ता आपो देवीरिह मामवंतु ॥ VII.49.4

यासु¹ । राजा² । वरुणः³ । यासु⁴ । सोमः⁵ । विश्वे⁶ । देवाः⁷ । यासु⁸ । ऊर्जम्⁹ । मदन्ति¹⁰ ।

वैश्वानरः¹¹ । यासु¹² । अग्निः¹³ । प्रविष्टः¹⁴ । ताः¹⁵ । आपः¹⁶ । देवीः¹⁷ । इह¹⁸ । माम्¹⁹ ।

अवन्तु²⁰ ॥

¹In whom ³Varuna ²the king, ⁴in whom ⁵Soma, ⁸in whom ⁶all ⁷the
Gods ¹⁰have the intoxication ⁹of the energy, ¹²into whom ¹³Agni
¹¹Vaishwanara ¹⁴has entered, ^{20a}may ¹⁵those ¹⁷divine ¹⁶waters
^{20b}foster ¹⁹me [¹⁸here]. [15.111]

आपो यं वः प्रथमं देवयंत इंद्रपानमूर्मिमकृण्वतेळः ।

तं वो वयं शुचिमरिप्रमद्य घृतप्रुषं मधुमंतं वनेम ॥ VII.47.1

आपः¹ । यम्² । वः³ । प्रथमम्⁴ । देवउयन्तः⁵ । इन्द्रउपानम्⁶ । ऊर्मिम्⁷ । अकृण्वत⁸ । इळः⁹ ।
तम्¹⁰ । वः¹¹ । वयम्¹² । शुचिम्¹³ । अरिप्रम्¹⁴ । अद्य¹⁵ । घृतउप्रुषम्¹⁶ । मधुउमन्तम्¹⁷ । वनेम¹⁸ ॥

¹O Waters, that ⁴supreme ⁷wave [⁹of revealed knowledge, Ila] ³of yours, ⁶the drink of Indra [Soma], ²which ⁵the seekers of the Godhead ⁸have made for themselves, ¹⁰that ¹³pure, ¹⁴inviolable, ¹⁶clarity-streaming, ¹⁷most honeyed (*ghṛtapruṣam madhumantam*) ⁷wave ¹¹of you ^{18a}may ¹²we ¹⁵today ^{18b}enjoy. [15.112]

तमूर्मिमापो मधुमत्तमं वोऽपां नपादवत्वाशुहेमा ।

यस्मिन्निद्रो वसुभिर्मादयाते तमश्याम देवयंतो वो अद्य ॥ VII.47.2

तम्¹ । ऊर्मिम्² । आपः³ । मधुमत्उतमम्⁴ । वः⁵ । अपाम्⁶ । नपात्⁷ । अवतु⁸ । आशुउहेमा⁹ ।

यस्मिन्¹⁰ । इन्द्रः¹¹ । वसुउभिः¹² । मादयाते¹³ । तम्¹⁴ । अश्याम¹⁵ । देवउयन्तः¹⁶ । वः¹⁷ ।
अद्य¹⁸ ॥

³O Waters, ^{8a}may ⁷the son ⁶of the waters (Agni), ⁹he of the swift rushings, ^{8b}foster ¹that ⁴most honeyed ²wave ⁵of you; ¹⁴that ²wave ⁵of yours ¹⁰in which ¹¹Indra ¹²with the Vasus ¹³is intoxicated with ecstasy, ^{15a}may ¹⁷we ¹⁶who seek the Godhead ^{15b}taste ¹⁸today. [15.112]

शतपवित्राः स्वधया मदन्तीर्देवीर्देवानामपि यन्ति पाथः ।

ता इन्द्रस्य न मिनन्ति व्रतानि सिन्धुभ्यो हव्यं घृतवज्जुहोत ॥ VII.47.3

शतउपवित्राः¹ । स्वधया² । मदन्तीः³ । देवीः⁴ । देवानाम्⁵ । अपि⁶ । यन्ति⁷ । पाथः⁸ ।

ताः⁹ । इन्द्रस्य¹⁰ । न¹¹ । मिनन्ति¹² । व्रतानि¹³ । सिन्धुउभ्यः¹⁴ । हव्यम्¹⁵ । घृतउवत्¹⁶ । जुहोत¹⁷ ॥

¹Strained through the hundred purifiers, ³ecstatic ²by their self-nature, ⁴they are divine ⁶and ⁷move ⁸to the goal of the movement ⁵of the Gods (the supreme ocean); ⁹they ¹²limit ¹¹not ¹³the [characteristic] workings ¹⁰of Indra: ¹⁷offer ¹⁴to the rivers ¹⁵a food of oblation ¹⁶full of the clarity (*ghṛtavat*). [15.112]

याः सूर्यो रश्मिभिराततान याभ्य इन्द्रो अरदद्गातुमूर्मि ।

ते सिंधवो वरिवो धातना नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ VII.47.4

याः¹ । सूर्यः² । रश्मिभिः³ । आततान⁴ । याभ्यः⁵ । इन्द्रः⁶ । अरदत्⁷ । गातुम्⁸ । ऊर्मिम्⁹ ।

ते¹⁰ । सिन्धवः¹¹ । वरिवः¹² । धातन¹³ । नः¹⁴ । यूयम्¹⁵ । पात¹⁶ । स्वस्तिभिः¹⁷ । सदा¹⁸ । नः¹⁹ ॥

^{13a}May ¹⁰the ¹¹rivers ¹which ²the sun ⁴has formed ³by his rays, ⁵from whom ⁶Indra ⁷clove out ⁸a moving ⁹wave, ^{13b}establish ¹⁴for us ¹²the supreme good. And ^{16a}do ¹⁵ye, O Gods, ^{16b}protect ¹⁹us ¹⁸ever ¹⁷by states of felicity. [15.112]

ऋतं चिकित्वा ऋतमिच्चिकिद्ध्यृतस्य धारा अनु तृधि पूर्वीः । V.12.2 [Part]

ऋतम्¹ । चिकित्वाः² । ऋतम्³ । इत्⁴ । चिकिद्धि⁵ । ऋतस्य⁶ । धाराः⁷ । अनु⁸ । तृन्धि⁹ । पूर्वीः¹⁰ ।

²O perceiver ¹of the Truth, ⁵perceive ³the Truth ⁴alone, ^{8,9}cleave out ¹⁰many ⁷streams ⁶of the Truth. [15.113]

प्राञ्चं यज्ञं चकृम वर्धतां गीः समिद्भिर्गनिं नमसा दुवस्यन् ।

दिवः शशासुर्विदथा कवीनां गृत्साय चित्तवसे गातुमीषुः ॥ III.1.2

प्राञ्चम्¹ । यज्ञम्² । चकृम³ । वर्धताम्⁴ । गीः⁵ । समित्भिः⁶ । अग्निम्⁷ । नमसा⁸ । दुवस्यन्⁹ ।

दिवः¹⁰ । शशासुः¹¹ । विदथा¹² । कवीनाम्¹³ । गृत्साय¹⁴ । चित्¹⁵ । तवसे¹⁶ । गातुम्¹⁷ । ईषुः¹⁸ ॥

³We have made ²the sacrifice ¹to ascend towards the supreme,
^{4a}let ⁵the Word ^{4b}increase. ⁶With kindlings of his fire, ⁸with
obeisance of submission ^{9a}they set ⁷Agni ^{9b}to his workings;
¹¹they have given expression ¹⁰in the heaven ¹²to the knowings
¹³of the seers and ¹⁸they desire ¹⁷a passage for him [Agni] ¹⁶in his
strength, ¹⁴in his desire of the word. [15.115]

Gods and men, says Vishwamitra in effect, ⁶kindle this divine
force by lighting the fires of the inner ²sacrifice; ⁹they enable it
to work ⁸by their adoration and submission to it; ¹¹they express
¹⁰in heaven, that is to say, in the pure mentality which is
symbolised by *Dyaus*, ¹²the knowings ¹³of the Seers, in other
words the illuminations of the Truth-Consciousness which
exceeds Mind; and they do this ¹⁸in order ¹⁷to make a passage for
this divine force which ¹⁶in its strength ¹⁴seeking always to find
the word of right self-expression aspires beyond mind. [15.118]

मयो दधे मेधिरः पूतदक्षो दिवः सुबन्धुर्जनुषा पृथिव्याः ।

अविन्दन्नु दर्शतमप्स्वन्तर्देवासो अग्निमपसि स्वसृणां ॥ III.1.3

मयः¹ । दधे² । मेधिरः³ । पूतदक्षः⁴ । दिवः⁵ । सुबन्धुः⁶ । जनुषा⁷ । पृथिव्याः⁸ ।

अविन्दन्⁹ । ऊं¹⁰ । दर्शतम्¹¹ । अप्सु¹² । अन्तः¹³ । देवासः¹⁴ । अग्निम्¹⁵ । अपसि¹⁶ ।

स्वसृणाम्¹⁷ ॥

³Full of intellect, ⁴purified in discernment, ⁶the perfect friend (or,
perfect builder) ⁷from his birth ⁵of Heaven and ⁸of Earth, ²he
establishes ¹the Bliss; ¹⁴the gods ⁹discovered ¹⁵Agni ¹¹visible ¹²in
the Waters, ¹⁶in the working ¹⁷of the sisters. [15.115]

This divine will carrying in all its workings the secret of the divine knowledge, *kavikratuh*, ⁶befriends or builds up ⁵the mental and ⁸physical consciousness in man, *divah prthivyāh*, ³perfects the intellect, ⁴purifies the discernment so that they grow to be capable of the “knowings of the seers” and by the superconscient Truth thus made conscient in us ²establishes firmly ¹the Beatitude. [15.118]

¹⁵This divine Power ⁹is found ¹⁴by the gods ¹¹visible ¹³in ¹²the Waters, ¹⁶in the working ¹⁷of the Sisters. These are the sevenfold Waters of the Truth, the divine Waters brought down from the heights of our being by Indra. [15.119]

अवर्धयन्त्सुभगं सप्त यद्वीः श्वेतं जज्ञानमरुषं महित्वा ।

शिशुं न जातमभ्यारुरश्वा देवासो अग्निं जनिमन्वपुष्यन् ॥ III.1.4

अवर्धयन्¹ । सुभगम्² । सप्त³ । यद्वीः⁴ । श्वेतम्⁵ । जज्ञानम्⁶ । अरुषम्⁷ । महित्वा⁸ ।

शिशुम्⁹ । न¹⁰ । जातम्¹¹ । अभि¹² । आरुः¹³ । अश्वाः¹⁴ । देवासः¹⁵ । अग्निम्¹⁶ । जनिमन्¹⁷ ।
वपुष्यन्¹⁸ ॥

³The seven ⁴Mighty Ones [Rivers] ¹increased ²him [Agni] who utterly enjoys felicity, ⁵white ⁶in his birth, ⁷ruddy ⁸when he has grown. ¹³They moved and laboured ¹²about him, ¹⁴the Mares [¹⁰as] ¹²around ¹¹the new-born ⁹child; ¹⁵the gods ¹⁸gave body ¹⁶to Agni ¹⁷in his birth. [15.115]

¹⁷From his very birth ¹⁵the Gods ¹⁸give him force and splendour and body; ³the seven ⁴mighty Rivers ¹increase ¹⁶him [Agni] ²in

his joy; ¹³they move ¹²about this great ¹¹new-born ⁹child and ^{12,13}labour over him ¹⁰as ¹⁴the Mares, *aśvāḥ*. [15.119]

शुक्रेभिरंगै रज आततन्वान्क्रतुं पुनानः कविभिः पवित्रैः ।

शोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रियो मिमीते बृहतीरनूनाः ॥ III.1.5

शुक्रेभिः¹ । अङ्गैः² । रजः³ । आततन्वान्⁴ । क्रतुम्⁵ । पुनानः⁶ । कविभिः⁷ । पवित्रैः⁸ ।

शोचिः⁹ । वसानः¹⁰ । परि¹¹ । आयुः¹² । अपाम्¹³ । श्रियः¹⁴ । मिमीते¹⁵ । बृहतीः¹⁶ । अनूनाः¹⁷ ॥

¹With his pure bright ²limbs ⁴he extended and formed ³the middle world ⁶purifying ⁵the will-to-action ⁸by the help of the pure ⁷lords of wisdom; ^{10a}wearing ⁹light ^{10b}as a robe ¹¹about ¹²all the life ¹³of the Waters ¹⁵he formed in himself ¹⁴glories ¹⁶vast and ¹⁷without any deficiency. [15.115]

⁴His first work is to give as the child of the Waters its full form and extension and purity ³to the middle world, the vital or dynamic plane, *raja ātatanvān*. ⁶He purifies ³the nervous life in man pervading it with his own ¹pure bright ²limbs, lifting upward its impulses and desires, its ⁶purified ⁵will in works (*kratum*) ⁸by the pure powers ⁷of the superconscient Truth and Wisdom, *kavibhiḥ pavitraiḥ*. So ¹⁰he wears his ¹⁶vast ¹⁴glories, ¹⁷no longer the broken and limited activity of desires and instincts, ¹¹all about ¹²the life ¹²of the Waters. [15.119]

वव्राजा सीमनदतीरदब्धा दिवो यद्वीरवसाना अनग्नाः ।

सना अत्र युवतयः सयोनीरेकं गर्भं दधिरे सप्त वाणीः ॥ III.1.6

वव्राज¹ । सीम्² । अनदतीः³ । अदब्धाः⁴ । दिवः⁵ । यद्वीः⁶ । अवसानाः⁷ । अनग्नाः⁸ ।

सनाः⁹ । अत्र¹⁰ । युवतयः¹¹ । सडयोनीः¹² । एकम्¹³ । गर्भम्¹⁴ । दधिरे¹⁵ । सप्त¹⁶ । वाणीः¹⁷ ॥

^{1,2}He moved everywhere about ⁶the Mighty Ones ⁵of Heaven, and ³they devoured not, ⁴neither were overcome, — ⁷they were not clothed, ⁸neither were they naked. ¹⁰Here ⁹the eternal and ¹¹ever young goddesses ¹²from one womb ¹⁵held ¹³the one ¹⁴Child, they ¹⁶the Seven ¹⁷Words. [15.115]

The sevenfold Waters thus rise upward and become the pure mental activity, ⁶the Mighty Ones ⁵of Heaven. They there reveal themselves as the first ⁹eternal ¹¹ever-young energies, separate streams but of one origin — for they have all flowed from the ¹²one womb of the superconscient Truth — ¹⁶the seven ¹⁷Words or fundamental creative expressions of the divine Mind, *sapta vāṇīḥ*. This life of the pure mind is not like that of the nervous life which devours its objects in order to sustain its mortal existence; its waters ³devour not ⁴but they do not fail; they are the eternal truth robed in a transparent veil of mental forms; therefore, it is said, they are ⁷neither clothed ⁸nor naked. [15.120]

स्तीर्णा अस्य संहतो विश्वरूपा घृतस्य योनौ स्रवथे मधूनां ।

अस्थुरत्र धेनवः पिन्वमाना मही दस्मस्य मातरा समीची ॥ III.1.7

स्तीर्णाः¹ । अस्य² । सम्डहतः³ । विश्वडरूपाः⁴ । घृतस्य⁵ । योनौ⁶ । स्रवथे⁷ । मधूनाम्⁸ ।

अस्थुः⁹ । अत्र¹⁰ । धेनवः¹¹ । पिन्वमानाः¹² । मही¹³ । दस्मस्य¹⁴ । मातरा¹⁵ । समीची¹⁶ ॥

¹Spread out were ³the masses ²of him ⁴in universal forms ⁶in the womb ⁵of the clarity, ⁷in the flowings ⁸of the sweetnesses; ¹⁰here ¹¹the fostering Rivers ⁹stood ¹²nourishing themselves; ¹⁵the two Mothers ¹⁴of the accomplishing god became ¹³vast and ¹⁶harmonised. [15.115]

The Force rises ⁶into the womb or birthplace ⁵of this mental clarity (*ghṛtasya*) where the waters ⁷flow as ⁸streams of the divine sweetness (*sravathe madhūnām*); there the forms it assumes are ⁴universal forms, ³masses ^{1,2}of the vast and infinite consciousness. As a result, ¹¹the fostering rivers ¹⁰in the lower world ¹²are nourished by this descending higher sweetness and ¹⁵the mental and physical consciousness, the two first mothers ¹⁴of the all-effecting Will, become in their ¹³entire largeness ¹⁶perfectly equal and harmonised by this light of the Truth, through this nourishing by the infinite Bliss. [15.120]

बभ्राणः सूनो सहसो व्यद्यौद्धानः शुक्रा रभसा वपूंषि ।

श्चोतंति धारा मधुनो घृतस्य वृषा यत्र वावृधे काव्येन ॥ III.1.8

बभ्राणः¹ । सूनो² इति । सहसः³ । वि⁴ । अद्यौत्⁵ । दधानः⁶ । शुक्रा⁷ । रभसा⁸ । वपूंषि⁹ ।

श्चोतन्ति¹⁰ । धाराः¹¹ । मधुनः¹² । घृतस्य¹³ । वृषा¹⁴ । यत्र¹⁵ । ववृधे¹⁶ । काव्येन¹⁷ ॥

¹Borne by them, ²O child ³of Force, ^{4,5}thou didst blaze out ⁶holding ⁷thy bright and ⁸rapturous ⁹embodiments; ¹⁰out flow ¹¹the streams ¹²of the sweetness, ¹³the clarity, ¹⁵where ¹⁴the Bull of the abundance ¹⁶has grown ¹⁷by the Wisdom. [15.115-6]

¹They bear ³the full force of Agni, ^{4,5}the blaze of his lightnings, ⁷the glory and ⁸rapture ⁹of his universal forms. ¹⁵For where the Lord, the Male, ¹⁴the Bull of the abundance ¹⁶is increased ¹⁷by the wisdom of the superconscient Truth, there always ¹⁰flow ¹¹the streams ¹³of the clarity and ¹¹the streams ¹²of the bliss. [15.120]

पितुश्चिदूधर्जनुषा विवेद व्यस्य धारा असृजद्वि धेनाः ।

गुहा चरन्तं सखिभिः शिवेभिर्दिवो यद्वीभिर्न गुहा बभूव ॥ III.1.9

पितुः¹ । चित्² । ऊधः³ । जनुषा⁴ । विवेद⁵ । वि⁶ । अस्य⁷ । धाराः⁸ । असृजत्⁹ । वि¹⁰ । धेनाः¹¹ । गुहा¹² । चरन्तम्¹³ । सखिभिः¹⁴ । शिवेभिः¹⁵ । दिवः¹⁶ । यद्वीभिः¹⁷ । न¹⁸ । गुहा¹⁹ । बभूव²⁰ ॥

⁵He discovered ⁴at his birth ³the source of the abundance [teat] ¹of the Father and ^{6,9}he loosed forth wide ⁷His ⁸streams and ¹⁰wide ¹¹His rivers. ¹⁵By his helpful ¹⁴comrades and ¹⁷by the Mighty Ones ¹⁶of Heaven ⁵he found Him ¹³moving ¹²in the secret places of existence, ^{18,20}yet himself was not lost ¹⁹in their secrecy. [15.116]

The Father of all things is the Lord and Male; ^{12,13}he is hidden in the secret source of things, in the super-conscient; Agni, ¹⁴with his companion ¹⁶gods and ¹⁷with the sevenfold Waters, enters into the super-conscient ¹⁸⁻²⁰without therefore disappearing from our conscient existence, ⁵finds ³the source of the honeyed plenty ¹of the Father of things and ^{6,9}pours them out on our life. [15.120]

पितुश्च गर्भं जनितुश्च बभ्रे पूर्वोरिको अधयत्पीप्यानाः ।

वृष्णे सपत्नी शुचये संबन्धु उभे अस्मै मनुष्येनि पाहि ॥ III.1.10

पितुः¹ । च² । गर्भम्³ । जनितुः⁴ । च⁵ । बभ्रे⁶ । पूर्वीः⁷ । एकः⁸ । अधयत्⁹ । पीप्यानाः¹⁰ ।

वृष्णे¹¹ । सपत्नी¹² । शुचये¹³ । संबन्धु¹⁴ । उभे¹⁵ । अस्मै¹⁶ । मनुष्ये¹⁷ । नि¹⁸ । पाहि¹⁹ ॥

⁶He bore ³the child ¹of the Father ^{2,5}and ⁴of him that begot him; ⁸one, ⁹he fed upon ⁷his many ¹⁰mothers in their increasing. ¹⁶In this ¹³pure ¹¹Male ¹⁵both these powers ¹⁷in man (Earth and Heaven) have their ¹²common lord and ¹⁴lover [kin]; ^{18,19}do thou guard ¹⁵them both. [15.116]

⁶He bears and ⁴himself becomes ³the Son, the pure Kumara, the ¹³pure ¹¹Male, ⁸the One, the soul in man revealed in its universality; ¹⁵the mental and physical consciousness in the human being accept him as their ¹²lord and ¹⁴lover; but, though ⁸one, ⁹he still enjoys ^{7,10}the manifold movement of the rivers, the multiple cosmic energies. [15.120-1]

उरौ महौ अनिबाधे ववर्धापो अग्निं यशसः सं हि पूर्वीः ।

ऋतस्य योनावशयद्दमूना जामीनामग्निरपसि स्वसृणां ॥ III.1.11

उरौ¹ । महान्² । अनिबाधे³ । ववर्ध⁴ । आपः⁵ । अग्निम्⁶ । यशसः⁷ । सम्⁸ । हि⁹ । पूर्वीः¹⁰ ।

ऋतस्य¹¹ । योनौ¹² । अशयत्¹³ । दमूनाः¹⁴ । जामीनाम्¹⁵ । अग्निः¹⁶ । अपसि¹⁷ । स्वसृणाम्¹⁷ ॥

²Great ³in the unobstructed ¹Vast ^{8,4}he increased; ⁹yea, ¹⁰many ⁵Waters ⁷victoriously ^{8,4}increased ⁶Agni. ¹²In the source ¹¹of the Truth ¹³he lay down, ¹⁴there he made his home, ¹⁶Agni ¹⁷in the working ¹⁵of the undivided [companions, the] ¹⁷Sisters. [15.116]

Then we are told expressly that this infinite into which he has entered and in which ^{8,4}he grows, in which the ¹⁰many ⁵Waters ⁷victoriously reaching their goal (*yaśasaḥ*) ^{8,4}increase him, is the ³unobstructed ¹vast ^{11,12}where the Truth is born, the shoreless infinite, ¹⁴his own natural seat in which he now takes up his home. There ¹⁷the seven rivers, the sisters, ¹⁷work no longer separated though of one origin as on the earth and in the mortal life, but rather ¹⁵as indivisible companions (*jāmīnām apasi svasṛṇām*). [15.121]

अक्रो न बभ्रिः समिथे महीनां दिदृक्षेयः सूनवे भाःऽऋजीकः ।

उदुस्त्रिया जनिता यो जजानापां गर्भो नृतमो यद्वो अग्निः ॥ III.1.12

अक्रः¹ । न² । बभ्रिः³ । सम्^७इथे⁴ । महीनाम्⁵ । दिदृक्षेयः⁶ । सूनवे⁷ । भाः^८ऽऋजीकः⁸ ।

उत्⁹ । उस्त्रियाः¹⁰ । जनिता¹¹ । यः¹² । जजान¹³ । अपाम्¹⁴ । गर्भः¹⁵ । नृतमः¹⁶ । यद्वः¹⁷ ।

अग्निः¹⁸ ॥

²As ¹the mover in things and ²as ³their sustainer he ⁴in the meeting ⁵of the Great Ones, ⁶seeking vision, ⁸straight in his lustres ⁷for the presser-out of the Soma-wine, ¹²he who was ¹¹the father ¹⁰of the Radiances, ^{9,10}gave them now their higher birth, — ¹⁵the child ¹⁴of the Waters, ¹⁷the mighty and ¹⁶most strong ¹⁸Agni. [15.116]

⁴In that entire meeting ⁵of these great ones ¹Agni moves in all things and ³upbears all things; ⁸the rays of his vision are perfectly straight, no longer affected by the lower crookedness; ¹²he from whom ¹⁰the radiances of knowledge, the brilliant

herds, ¹¹were born, ^{9,13}now gives them this high and supreme birth; he turns them into the divine knowledge, the immortal consciousness. [15.121]

अपां गर्भं दर्शतमोषधीनां वना जजान सुभगा विरूपं । देवासश्चिन्मनसा सं हि जग्मुः पनिष्ठं
जातं तवसं दुवस्यन् ॥ III.1.13

अपाम्¹ । गर्भम्² । दर्शतम्³ । ओषधीनाम्⁴ । वना⁵ । जजान⁶ । सुभगा⁷ । विरूपम्⁸ ।
देवासः⁹ । चित्¹⁰ । मनसा¹¹ । सम्¹² । हि¹³ । जग्मुः¹⁴ । पनिष्ठम्¹⁵ । जातम्¹⁶ । तवसम्¹⁷ ।
दुवस्यन्¹⁸ ॥

³To the visible ²Birth [child] ¹of the waters and ⁴of the growths of Earth ⁵the goddess of Delight ⁶now gave birth ⁸in many forms, ⁷she of the utter felicity. ⁹The gods ^{12,13,14}united in him ¹¹by the mind and ¹⁸they set him to his working ¹⁶who was born ¹⁵full of strength and ¹⁷mighty for the labour. [15.116]

²He who was born as ²the Son of Force ⁴from the growths of earth, ²he who was born as ²the child ¹of the Waters, ⁶is now born ⁸in many forms ⁵to the goddess of bliss, ⁷she who has the entire felicity, that is to say to the divine conscious beatitude, in the shoreless infinite. ⁹The gods or divine powers in man ¹¹using the mind as an instrument ¹⁴reach him there, ^{12,13}unite around him, ¹⁸set him to the great work of the world in this new, ¹⁵mighty and ¹⁷effective ¹⁶birth. [15.121]

बृहंत इद्भानवो भाऋजीकमग्निं सचंत विद्युतो न शुक्राः ।

गुहेव वृद्धं सदसि स्वे अंतरपार ऊर्वे अमृतं दुहानाः ॥ III.1.14

The Herds of the Dawn

इंद्रो दीर्घाय चक्षस आ सूर्य रोहयद्विवि ।

वि गोभिरद्रिमैरयत् ॥ I.7.3

इन्द्रः¹ । दीर्घाय² । चक्षसे³ । आ⁴ । सूर्यम्⁵ । रोहयत्⁶ । दिवि⁷ ।

वि⁸ । गोभिः⁹ । अद्रिम्¹⁰ । ऐरयत्¹¹ ॥

¹Indra ²for far ³vision ^{6a}made ⁵the Sun ^{4,6b}to ascend ⁷in heaven:
¹¹he sped him ⁸all over ¹⁰the hill ⁹by his rays. [15.124]

ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वती गावो न ब्रजं व्युषा आवर्तमः ॥ I.92.4 [Part]

ज्योतिः¹ । विश्वस्मै¹² । भुवनाय³ । कृण्वती⁴ । गावः⁵ । न⁶ । ब्रजम्⁷ । वि⁸ । उषाः⁹ । आवः¹⁰ ।
तमः¹¹ ॥

⁹She [Usha] ⁴creates ¹light ²for all ³the world and ^{8,10}opens out
¹¹the darkness ⁶as ⁷the pen ⁵of the Cow. [15.125]

अश्विना वर्तिरस्मदा गोमदस्रा हिरण्यवत् ।

अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतं ॥ I.92.16

अश्विना¹ । वर्तिः² । अस्मत्³ । आ⁴ । गोऽमत्⁵ । दस्रा⁶ । हिरण्यवत्⁷ ।

अर्वाक्⁸ । रथम्⁹ । सऽमनसा¹⁰ । नि¹¹ । यच्छतम्¹² ॥

The ¹Ashwins are asked to ^{11,12}drive downward their ⁹chariot ⁴on
²a path that is ⁵radiant and ⁷golden. [15.126]

प्रति भद्रा अदृक्षत गवां सर्गा न रश्मयः ।

ओषा अप्रा उरु ज्रयः ॥ IV.52.5

प्रति¹ । भद्राः² । अदृक्षत³ । गवाम्⁴ । सर्गाः⁵ । न⁶ । रश्मयः⁷ ।

आ⁸ । उषाः⁹ । अप्राः¹⁰ । उरु¹¹ । ज्रयः¹² ॥

Her ²happy ⁷rays ³come into sight ⁶like ⁴the cows ⁵released into movement...[15.126]

सत्या सत्येभिर्महती महद्भिर्देवी देवेभिर्यजता यजत्रैः ।

रुजद्वृहानि दददुस्त्रियाणां प्रति गाव उषसं वावशंत ॥ VII.75.7

सत्या¹ । सत्येभिः² । महती³ । महत्⁴भिः⁴ । देवी⁵ । देवेभिः⁶ । यजता⁷ । यजत्रैः⁸ ।

रुजत्⁹ । दृहानि¹⁰ । ददत्¹¹ । उस्त्रियाणाम्¹² । प्रति¹³ । गावः¹⁴ । उषसम्¹⁵ । वावशन्त¹⁶ ॥

¹True ⁶with the gods ²who are true, ³great ⁶with the gods ⁴who are great, [⁷sacrificial godhead ⁸with the gods sacrificial,] ⁵she [the goddess] ⁹breaks open ¹¹the strong places and ¹¹gives ¹²of the shining herds; ¹⁴the cows ¹⁶low ¹³towards ¹⁵the dawn. [15.126; 15.142]

नू नो गोमद्वीरवद्धेहि रत्नमुषो अश्वावत्पुरुभोजो अस्मे । VII.75.8 [Part]

नू¹ । नः² । गो³मत्³ । वीर⁴वत्⁴ । धेहि⁵ । रत्नम्⁶ । उषः⁷ । अश्व⁸वत्⁸ । पुरु⁹भोजः⁹ । अस्मे¹⁰ ।

⁵Confirm or establish for the sacrificers *gomad ratnam aśvāvat purubhojah*, ⁶a state of bliss ³full of the light (cows), [⁴of conquering energy], ⁸of the horses (vital force) and ⁹of many enjoyments. [15.127]

उत नो गोमतीरिष आ वहा दुहितर्दिवः ।

साकं सूर्यस्य रश्मिभिः शुक्रैः शोचद्भिर्चिभिः सुजाते अश्वसूनृते ॥ V.79.8

उत¹ । नः² । गोडमतीः³ । इषः⁴ । आ⁵ । वह⁶ । दुहितः⁷ । दिवः⁸ ।

साकम्⁹ । सूर्यस्य¹⁰ । रश्मिडभिः¹¹ । शुक्रैः¹² । शोचत्डभिः¹³ । अर्चिडभिः¹⁴ । सुडजाते¹⁵ ।
अश्वडसूनृते¹⁶ ॥

^{5,6}Bring ²to us, ⁷O daughter ⁸of Heaven, ³luminous ⁴impulsions
⁹along with ¹¹the rays ¹⁰of the Sun... [15.127]

गूळ्हं ज्योतिः पितरो अन्वविन्दन्सत्यमंत्रा अजनयन्नुषासं ॥ VII.76.4 [Part]

गूळ्हम्¹ । ज्योतिः² । पितरः³ । अनु⁴ । अविन्दन्⁵ । सत्यडमन्त्राः⁶ । अजनयन्⁷ । उषसम्⁸ ॥

³Our fathers ^{4,5}found out ¹the hidden ²light, ⁶by the truth in their
thoughts ⁷they brought to birth ⁸the Dawn. [15.128]

⁶It is by the satya mantra, the true thought expressed in the
rhythm of the truth, that ¹the hidden ²light ^{4,5}is found and ⁸the
Dawn ⁷brought to birth, *gūḷhaṃ jyotiḥ pitaro anv avindan,*
satyamantrā ajanayann uṣāsam. [15.185]

एषो उषा अपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिवः ।

स्तुषे वामशिवना बृहत् ॥ I.46.1

एषो¹ इति । उषाः² । अपूर्व्या³ । वि⁴ । उच्छति⁵ । प्रिया⁶ । दिवः⁷ ।

स्तुषे⁸ । वाम्⁹ । अशिवना¹⁰ । बृहत्¹¹ ॥

Lo, ²the Dawn ³than which there is none higher, ^{4,5}opens out ⁶full
of delight ⁷in the Heavens; ¹⁰O Ashwins, ¹¹the Vast ⁹of you ⁸I
affirm. [15.129]

या दस्रा सिंधुमातरा मनोतरा रयीणां ।

धिया देवा वसुविदा ॥I.46.2

या¹ । दस्रा² । सिन्धु³मातरा³ । मनोतरा⁴ । रयीणाम्⁵ ।

धिया⁶ । देवा⁷ । वसु⁸विदा⁸ ॥

¹Ye ³of whom the Ocean is the mother, ²accomplishers of the work ⁴who pass beyond through the mind ⁵to the felicities and, ⁷divine, ⁸find that substance ⁶by the thought. [15.129]

आदारो वां मतीनां नासत्या मतवचसा ।

पातं सोमस्य धृष्णुया ॥I.46.5

आदारः¹ । वाम्² । मतीनाम्³ । नासत्या⁴ । मत⁵वचसा⁵ ।

पातम्⁶ । सोमस्य⁷ । धृष्णु⁸या⁸ ॥

⁴O Lords of the Voyage, ⁵who mentalise the word, ¹this is the dissolver ²of your ³thinkings [mental constructions],- ⁶drink ye of ⁷the Soma ⁸violently. [15.129]

या नः पीपरदश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः ।

तामस्मे रासाथामिषं ॥I.46.6

या¹ । नः² । पीपरत्³ । अश्विना⁴ । ज्योतिष्मती⁵ । तमः⁶ । तिरः⁷ ।

ताम्⁸ । अस्मे⁹ इति । रासाथाम्¹⁰ । इषम्¹¹ ॥

¹⁰Give ⁹to us ⁸that ¹¹impulsion, ⁴O Ashwins, ¹which, ⁵luminous, ³carries ²us through ⁷beyond ⁶the darkness. [15.129]

¹They [⁴the Ashwins] ¹⁰give ⁹that ¹¹impelling energy ⁵for the great work which, having for its nature and substance the light of the Truth, ³carries [²us] man ⁷beyond ⁶the darkness. [15.83]

आ नो नावा मतीनां यातं पाराय गंतवे ।

युञ्जाथामश्विना रथं ॥ I.46.7

आ¹ । नः² । नावा³ । मतीनाम्⁴ । यातम्⁵ । पाराय⁶ । गन्तवे⁷ ।

युञ्जाथाम्⁸ । अश्विना⁹ । रथम्¹⁰ ॥

^{1,5}Travel ²for us ³in your ship ⁷to reach ⁶the other shore beyond
⁴the thoughts of the mind. ⁸Yoke, ⁹O Ashwins, ¹⁰your car.
[15.129]

अरित्रं वां दिवस्पृथु तीर्थे सिन्धूनां रथः ।

धिया युयुञ्ज इन्द्रवः ॥ I.46.8

अरित्रम्¹ । वाम्² । दिवः³ । पृथु⁴ । तीर्थे⁵ । सिन्धूनाम्⁶ । रथः⁷ ।

धिया⁸ । युयुञ्जे⁹ । इन्द्रवः¹⁰ ॥

²Your ⁷car that becomes ⁴the vast ¹oared ship ³in Heaven, ⁵in the
crossing ⁶of its rivers. ⁸By the thought ¹⁰the powers of Delight
⁹have been yoked. [15.129]

दिवस्कण्वास इन्द्रवो वसु सिन्धूनां पदे ।

स्वं वव्रिं कुह धित्सथः ॥ I.46.9

दिवः¹ । कण्वासः² । इन्द्रवः³ । वसु⁴ । सिन्धूनाम्⁵ । पदे⁶ ।

स्वम्⁷ । वव्रिम्⁸ । कुह⁹ । धित्सथः¹⁰ ॥

³The Soma-powers of delight ¹in heaven are ⁴that substance ⁶in
the place ⁵of the Waters. ⁹But where ¹⁰shall you cast aside ⁸the
veil you have made to conceal ⁷you? [15.129]

अभूद्दु भा उ अंशवे हिरण्यं प्रति सूर्यः ।

व्यख्यज्जिह्वयासितः ॥I.46.10

अभूत्¹ । ऊं² इति । भाः³ । ऊं⁴ इति । अंशवे⁵ । हिरण्यम्⁶ । प्रति⁷ । सूर्यः⁸ ।

वि⁹ । अख्यत्¹⁰ । जिह्वया¹¹ । असितः¹² ॥

Nay, ³Light ^{1,2}has been born ⁵for the joy of the Soma; - ⁸the Sun ¹²that was dark ^{9,10}has shot out ¹¹its tongue ⁷towards ⁶the Gold. [15.129]

अभूद्दु पारमेतवे पंथा ऋतस्य साधुया ।

अदर्शि वि स्रुतिर्दिवः ॥I.46.11

अभूत्¹ । ऊं² इति । पारम्³ । एतवे⁴ । पन्थाः⁵ । ऋतस्य⁶ । साधुया⁷ ।

अदर्शि⁸ । वि⁹ । स्रुतिः¹⁰ । दिवः¹¹ ॥

⁵The path ⁶of the Truth ^{1,2}has come into being [⁷perfectly] ⁴by which we shall travel ³to that other shore; ⁸seen is all ⁹the wide ¹⁰way ¹¹through Heaven. [15.129]

तत्तदिदशिवनोरवो जरिता प्रति भूषति ।

मदे सोमस्य पिप्रतोः ॥I.46.12

तत्¹इत्² । अश्विनोः³ । अवः⁴ । जरिता⁵ । प्रति⁶ । भूषति⁷ ।

मदे⁸ । सोमस्य⁹ । पिप्रतोः¹⁰ ॥

⁵The seeker ⁷grows in his being ⁶towards ²increasing ^{1,4}manifestation after manifestation ³of the Ashwins ²when ¹⁰they find satisfaction ⁸in the ecstasy ⁹of the Soma. [15.129-30]

वावसाना विवस्वति सोमस्य पीत्या गिरा ।

मनुष्वच्छंभू आ गतं ॥ I.46.13

ववसाना¹ । विवस्वति² । सोमस्य³ । पीत्या⁴ । गिरा⁵ ।

मनुष्वत्⁶ । शम्भू⁷ इति शम्भू । आ⁸ । गतम्⁹ ॥

Do ye, ¹dwelling (or, shining) ²in the all-luminous Sun, ⁴by the drinking ³of the Soma, ⁵by the Word ^{8,9}come ⁷as creators of the bliss ⁶into our humanity. [15.130]

युवोरुषा अनु श्रियं परिज्मनोरुपाचरत् ।

ऋता वनथो अक्तुभिः ॥ I.46.14

युवोः¹ । उषाः² । अनु³ । श्रियम्⁴ । परिज्मनोः⁵ । उपआचरत्⁶ ।

ऋता⁷ । वनथः⁸ । अक्तुभिः⁹ ॥

²Dawn ⁶comes to us ³according to ⁴your glory ⁵when you pervade all our worlds and ⁸you win ⁷the Truths ⁹out of the Nights [the inner darkness]. [15.130]

उभा पिबतमश्विनोभा नः शर्म यच्छतं ।

अविद्रियाभिरुतिभिः ॥ I.46.15

उभा¹ । पिबतम्² । अश्विना³ । उभा⁴ । नः⁵ । शर्म⁶ । यच्छतम्⁷ ।

अविद्रियाभिः⁸ । रुतिभिः⁹ ॥

¹Both together ²drink, ³O Ashwins, ⁴both together ⁷extend ⁵to us ⁶the peace ⁹by expandings ⁸whose wholeness remains untorn. [15.129]

Dawn and the Truth

ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु प्रजानतीव न दिशो मिनाति ॥ I.124.3 [Part]

ऋतस्य¹ । पन्थाम्² । अनु³ । एति⁴ । साधु⁵ । प्रजानतीऽइव⁶ । न⁷ । दिशः⁸ । मिनाति⁹ ॥

She ⁴moves [⁵effectively] ³according ²to the path ¹of the Truth and, ⁶as one that knows, ⁹she limits ⁷not ⁸the regions. [15.132]

Dawn ^{3,4}adheres ²to the path ¹of the Truth and ⁶because she has this knowledge or perception ⁷she does not ⁹limit ⁸the infinity, the *brhat*, of which she is the illumination. [15.132]

द्युतद्यामानं बृहतीमृतेन ऋतावरीमरुणप्सुं विभातीं ।

देवीमुषसं स्वरावहंतीं प्रति विप्रासो मतिभिर्जरंते ॥ V.80.1

द्युत्¹ऽयामानम्¹ । बृहतीम्² । ऋतेन³ । ऋत⁴ऽवरीम्⁴ । अरुण⁵ऽप्सुम्⁵ । वि⁶ऽभातीम्⁶ ।

देवीम्⁷ । उषसम्⁸ । स्वः⁹ । आ¹⁰ऽवहन्तीम्¹⁰ । प्रति¹¹ । विप्रासः¹² । मति¹³ऽभिः¹³ । जरन्ते¹⁴ ॥

[⁸Usha] ¹of a luminous movement, ²vast ³with the Truth, ⁴supreme in (or possessed of) the Truth, ¹⁰bringing with her ⁹Swar. [15.132]

व्युषा आवो दिविजा ऋतेनाविष्कृण्वाना महिमानमागात् । VII.75.1 [Part]

वि¹ । उषाः² । आवः³ । दिवि⁴ऽजाः⁴ । ऋतेन⁵ । आविः⁶ऽकृण्वाना⁶ । महिमानम्⁷ । आ⁸ । अगात्⁹ ।

²Dawn ⁴born in heaven ^{1,3}opens out things ⁵by the Truth, ^{8,9}she comes ⁶manifesting ⁷the greatness. [15.132; also see 15.171-2]

यूयं हि देवीर्ऋतयुग्भिरश्वैः परिप्रयाथ भुवनानि सद्यः ।

प्रबोधयंतीरुषसः ससंतं द्विपाच्चतुष्पाच्चरथाय जीवं ॥ IV.51.5

यूयम्¹ । हि² । देवीः³ । ऋतयुक्⁴भिः⁴ । अश्वैः⁵ । परि⁶प्रयाथ⁶ । भुवनानि⁷ । सद्यः⁸ ।

प्र⁹बोधयन्तीः⁹ । उषसः¹⁰ । ससन्तम्¹¹ । द्वि¹²पात्¹² । चतुः¹³पात्¹³ । चरथाय¹⁴ । जीवम्¹⁵ ॥

.... ¹⁰Dawns ⁶encompassing ⁷the worlds ⁸immediately ⁵with horses ⁴yoked by the Truth.....[15.133]

या वहसि पुरु स्पार्ह वनन्वति रत्नं न दाशुषे मयः ॥ VII.81.3 [Part]

या¹ । वहसि² । पुरु³ । स्पार्हम्⁴ । वनन्⁵वति⁵ । रत्नम्⁶ । न⁷ । दाशुषे⁸ । मयः⁹ ॥

Thou [O, Usha] ¹who ²bearest ⁸to the giver ⁶the beatitude ⁷as a ³manifold and ⁴desirable ^{5,9}ecstasy. [15.133]

उषो अद्येह गोमत्यश्वावति विभावरि ।

रेवदस्मे व्युच्छ सूनृतावति ॥ I.92.14

उषः¹ । अद्य² । इह³ । गो⁴मति⁴ । अश्व⁵वति⁵ । विभा⁶वरि⁶ ।

रेवत्⁷ । अस्मे⁸ इति । वि⁹ । उच्छ¹⁰ । सूनृता¹¹वति¹¹ ॥

¹Dawn ⁴with the shining herds, ⁵with thy steeds, ⁶widely luminous, ¹¹full of happy truths. [15.133]

विश्वानि देवी भुवनाभिचक्ष्या प्रतीची चक्षुरुर्विया वि भाति ।

विश्वं जीवं चरसे बोधयंती विश्वस्य वाचमविदन्मनायोः ॥ I.92.9

विश्वानि¹ । देवी² । भुवना³ । अभिऽचक्ष्य⁴ । प्रतीची⁵ । चक्षुः⁶ । उर्विया⁷ । वि⁸ । भाति⁹ ।

विश्वम्¹⁰ । जीवम्¹¹ । चरसे¹² । बोधयन्ती¹³ । विश्वस्य¹⁴ । वाचम्¹⁵ । अविदत्¹⁶ । मनायोः¹⁷ ॥

²The goddess ⁵fronts and ⁴looks upon ¹all ³the worlds, ⁶the eye of vision ^{8,9}shines ⁷with an utter wideness; ¹³awakening ¹⁰all ¹¹life ¹²for movement ¹⁶she discovers ¹⁵speech ¹⁴for all ¹⁷that thinks.

[15.134]

अवेयमश्वैद्युवतिः पुरस्ताद्युक्ते गवामरुणानामनीकं ।

वि नूनमुच्छादसति प्र केतुर्गृहंगृहमुप तिष्ठाते अग्निः ॥ I.124.11

अव¹ । इयम्² । अश्वैत्³ । युवतिः⁴ । पुरस्तात्⁵ । युङ्क्ते⁶ । गवाम्⁷ । अरुणानाम्⁸ । अनीकम्⁹ ।

वि¹⁰ । नूनम्¹¹ । उच्छात्¹² । असति¹³ । प्र¹⁴ । केतुः¹⁵ । गृहम्ऽगृहम्¹⁶ । उप¹⁷ । तिष्ठाते¹⁸ ।

अग्निः¹⁹ ॥

...¹¹Now ¹⁵perceptive vision ^{10,12}has broken out into its wide dawn ¹³where nought was before...[15.134]

....⁶She yokes her ⁹host of the ⁸ruddy ⁷cows....[15.126]

उषा याति ज्योतिषा बाधमाना विश्वा तमांसि दुरिताप देवी ॥ VII.78.2 [Part]

उषाः¹ । याति² । ज्योतिषा³ । बाधमाना⁴ । विश्वा⁵ । तमांसि⁶ । दुःऽइता⁷ । अप⁸ । देवी⁹ ॥

¹Dawn ²comes ⁹divine ^{8,4}repelling ³by the Light ⁵all ⁶darknesses and ⁷evils. [15.134-5]

एषा नेत्री राधसः सूनृतानामुषा उच्छन्ती रिभ्यते वसिष्ठैः । VII.76.7 [Part]

एषा¹ । नेत्री² । राधसः³ । सूनृतानाम्⁴ । उषाः⁵ । उच्छन्ती⁶ । रिभ्यते⁷ । वसिष्ठैः⁸ ।

¹She is ²the leader not only ⁴of happy truths, but ³of our spiritual wealth and joy, bringer of the felicity which is reached by man or brought to him by the Truth....[15.135]

देवानां चक्षुः सुभगा वहन्ती श्वेतं नयन्ती सुदृशीकमश्वं ।

उषा अदर्शि रश्मिभिर्व्यक्ता चित्रामघा विश्वमनु प्रभूता ॥ VII.77.3

देवानाम्¹ । चक्षुः² । सुभगा³ । वहन्ती⁴ । श्वेतम्⁵ । नयन्ती⁶ । सुदृशीकम्⁷ । अश्वम्⁸ ।

उषाः⁹ । अदर्शि¹⁰ । रश्मिभिः¹¹ । विडअक्ता¹² । चित्रमघा¹³ । विश्वम्¹⁴ । अनु¹⁵ । प्रभूता¹⁶ ॥

³Happy, ⁴bringing ¹the gods' ²eye of vision, ⁶leading ⁵the white ⁸Horse [Agni – cf. V.1.4] ⁷that has perfect sight. ⁹Dawn ¹⁰is seen ¹²expressed entirely ¹¹by the rays, ¹³full of her varied riches, ^{15,16}manifesting her birth ¹⁴in all things. [15.135]

या गोमतीरुषसः सर्ववीरा व्युच्छन्ति दाशुषे मर्त्याय ।

वायोरिव सूनृतानामुदर्के ता अश्वदा अश्नवत्सोमसुत्वा ॥ I.113.18

याः¹ । गोमतीः² । उषसः³ । सर्ववीराः⁴ । विडउच्छन्ति⁵ । दाशुषे⁶ । मर्त्याय⁷ ।

वायोःडइव⁸ । सूनृतानाम्⁹ । उत्डअर्के¹⁰ । ताः¹¹ । अश्वदाः¹² । अश्नवत्¹³ ।

³The Dawn is the inner dawn which ⁶brings ⁷to man all the varied fullnesses of his widest being, force, consciousness, joy; ²it is radiant with its illuminations, ⁴it is accompanied by all possible powers and energies, ¹²it gives man the full force of vitality ¹³so that he can enjoy the infinite delight of that vaster existence. [15.136]

The Cow and the Angiras Legend

इमा या गावः स जनास इन्द्र इच्छामीद्धृदा मनसा चिदिंद्रं ॥ VI.28.5 [Part]

इमाः¹ । याः² । गावः³ । सः⁴ । जनासः⁵ । इन्द्रः⁶ । इच्छामि⁷ । इत्⁸ । हृदा⁹ । मनसा¹⁰ । चित्¹¹ ।
इन्द्रम्²² ॥

⁵O people, ¹these ²that are ³the cows, ⁴they are ⁶Indra; ⁸it is
¹⁶Indra ⁷I desire ⁹with my heart ¹¹and ¹⁰with my mind. [15.140]

कुमारं माता युवतिः समुब्धं गुहा बिभर्ति न ददाति पित्रे । V.2.1 [Part]

कुमारम्¹ । माता² । युवतिः³ । सम्उब्धम्⁴ । गुहा⁵ । बिभर्ति⁶ । न⁷ । ददाति⁸ । पित्रे⁹ ।

¹Agni, ⁴long repressed in her womb ²by mother Earth ⁷who is
unwilling ⁸to give him ⁹to the father Heaven. [15.141]

कमेतं त्वं युवते कुमारं पेषी बिभर्षि महिषी जजान । V.2.2 [Part]

कम्¹ । एतम्² । त्वम्³ । युवते⁴ । कुमारम्⁵ । पेषी⁶ । बिभर्षि⁷ । महिषी⁸ । जजान⁹ ।

[Agni, from the previous verse] ⁷held and concealed in her ⁶so
long as she is compressed into limited form (*peṣī*), at length
⁹comes to birth ⁸when she becomes great and vast (*mahiṣī*).
[15.141]

हिरण्यदंतं शुचिवर्णमारात्क्षेत्रादपश्यमायुधा मिमानं ।

ददानो अस्मा अमृतं विपृक्वत्किं मामनिन्द्राः कृणवन्ननुक्थाः ॥ V.2.3

हिरण्यदन्तम्¹ । शुचिवर्णम्² । आरात्³ । क्षेत्रात्⁴ । अपश्यम्⁵ । आयुधा⁶ । मिमानम्⁷ ।

ददानः⁸ । अस्मै⁹ । अमृतम्¹⁰ । विपृक्वत्¹¹ । किम्¹² । माम्¹³ । अनिन्द्राः¹⁴ । कृणवन्¹⁵ ।

अनुक्थाः¹⁶ ॥

⁵I beheld ³afar ⁴in a field one ⁷shaping ⁶his weapons ¹who was golden- tusked and ²pure-bright of hue; ⁸I give ⁹to him ¹⁰the Amrita (the immortal essence, Soma) ¹¹in separate parts; ¹²what ¹⁵shall they do ¹³to me ¹⁴who have not Indra and ¹⁶have not the word? [15.141]

⁸⁻¹²This is the giving of the Amrita in separate parts alluded to in the Atris' hymn to Agni, the threefold offering of the Soma given on the three levels, *triṣu sānuṣu*, body, life and mind [II.3.7]. [15.145]

क्षेत्रादपश्यं सनुतश्चरंतं सुमद्यूथं न पुरु शोभमानं ।

न ता अगृभ्रन्नजनिष्ट हि षः पलिकनीरिद्युवतयो भवन्ति ॥ V.2.4

क्षेत्रात्¹ । अपश्यम्² । सनुतः³ । चरन्तम्⁴ । सुदमत्⁵ । यूथम्⁶ । न⁷ । पुरु⁸ । शोभमानम्⁹ ।

न¹⁰ । ताः¹¹ । अगृभ्रन्¹² । अजनिष्ट¹³ । हि¹⁴ । सः¹⁵ । पलिकनीः¹⁶ । इत्¹⁷ । युवतयः¹⁸ ।

भवन्ति¹⁹ ॥

²I beheld ¹in the field, ⁷as it were, ⁵a happy ⁶herd ⁴ranging ³continuously, ⁸many, ⁹shining; ¹¹they ¹²seized them ¹⁰not, ¹⁴for ¹⁵he ¹³was born; ¹⁷even those (cows) ¹⁶that were old, ¹⁹become ¹⁸young again. [15.141]

के मे मर्यकं वि यवंत गोभिर्न येषां गोपा अरणश्चिदास ।

य ई जगृभुरव ते सृजंत्वाजाति पश्व उप नश्चिकित्वान् ॥ V.2.5

के¹। मे² । मर्यकम्³ । वि⁴ । यवन्त⁵ । गोभिः⁶ । न⁷ । येषाम्⁸ । गोपाः⁹ । अरणः¹⁰ । चित्¹¹ ।
आस¹² ।

ये¹³ । ईम्¹⁴ । जगृभुः¹⁵ । अव¹⁶ । ते¹⁷ । सृजन्तु¹⁸ । आ¹⁹ । अजाति²⁰ । पश्वः²¹ । उप²² । नः²³ ।
चिकित्वान्²⁴ ॥

¹Who were they ^{4,5}that divorced ²my ³strength (*maryakam*; my host of men, my heroes, *vīra*) ⁶from the cows? For ⁸they (my men) ¹²had ⁷no ¹⁰warrior and ⁹protector of the kine. ^{18a}Let ¹⁷those ¹³who ¹⁵took ¹⁴them from me, ^{18b}release them; ²⁴he knows and ²²comes driving ²³to us ²¹the cattle. [15.142]

सत्या सत्येभिर्महती महद्भिर्देवी देवेभिर्यजता यजत्रैः ।

रुजद्वृहानि दददुस्त्रियाणां प्रति गाव उषसं वावशंत ॥ VII.75.7

सत्या¹ । सत्येभिः² । महती³ । महत्भिः⁴ । देवी⁵ । देवेभिः⁶ । यजता⁷ । यजत्रैः⁸ ।

रुजत्⁹ । दृहानि¹⁰ । ददत्¹¹ । उस्त्रियाणाम्¹² । प्रति¹³ । गावः¹⁴ । उषसम्¹⁵ । वावशन्त¹⁶ ॥

¹True [in her being] ⁶with the gods ²who are true, ³great [vast] ⁶with the gods ⁴who are great [vast], ⁷sacrificial godhead ⁸with the gods sacrificial, ⁵she [the goddess] ⁹breaks open ¹¹the strong places, ¹¹she gives ¹²of the shining herds; ¹⁴the cows ¹⁶low ¹³towards ¹⁵the dawn! [15.142; 15.126; 15.133]

याभिरंगिरो मनसा निरण्यथोऽग्रं गच्छथो विवरे गोअर्णसः । I.112.18 [Part]

याभिः¹ । अङ्गिरः² । मनसा³ । निरण्यथः⁴ । अग्रम्⁵ । गच्छथः⁶ । विवरे⁷ । गोअर्णसः⁸ ।

²O Angiras, (the twin Ashwins are sometimes unified in a single appellation), ⁴ye two take delight ³by the mind and ⁶enter ⁵first ⁷in the opening ⁸of the stream of the cows. [15.143]

बृहस्पतिः प्रथमं जायमानो महो ज्योतिषः परमे व्योमन् ।

सप्तास्यस्तुविजातो रवेण वि सप्तरश्मिरधमत्तमांसि ॥ IV.50.4

बृहस्पतिः¹ । प्रथमम्² । जायमानः³ । महः⁴ । ज्योतिषः⁵ । परमे⁶ । वि७ओमन्⁷ ।

सप्त७आस्यः⁸ । तुवि७जातः⁹ । रवेण¹⁰ । वि¹¹ । सप्त७रश्मिः¹² । अधमत्¹³ । तमांसि¹⁴ ॥

¹Brihaspati, ^{3a}coming ²first ^{3b}into birth ⁴from the great ⁵Light ⁶in ⁷the supreme ether, ⁸seven-mouthed, ⁹multiply-born, ¹²seven-rayed, ¹³dispelled ¹⁴the darknesses. [15.143; also see 15.169]

स सुष्टुभा स ऋक्वता गणेन वलं रुरोज फलिगं रवेण ।

बृहस्पतिरुस्त्रिया हव्यसूदः कनिक्रदद्वावशतीरुदाजत् ॥ IV.50.5

सः¹ । सु७स्तुभा² । सः³ । ऋक्वता⁴ । गणेन⁵ । वलम्⁶ । रुरोज⁷ । फलि७गम्⁸ । रवेण⁹ ।

बृहस्पतिः¹⁰ । उस्त्रियाः¹¹ । हव्य७सूदः¹² । कनिक्रदत्¹³ । वावशतीः¹⁴ । उत्¹⁵ । आजत्¹⁶ ॥

¹He ⁵with his host ²that possess the stubh [perfect affirming laud] and ⁴the [illuminating] Rik ⁷broke ⁶Vala ⁸into pieces ⁹by his cry. ¹³Shouting ¹⁰Brihaspati ¹⁶drove ¹⁵upwards ¹¹the bright herds ¹²that speed the offering and ¹⁴they lowed in reply. [15.143]

पूषा गा अन्वेतु नः पूषा रक्षत्वर्वतः । पूषा वाजं सनोतु नः ॥ VI.54.5

पूषा¹ । गाः² । अनु³ । एतु⁴ । नः⁵ । पूषा⁶ । रक्षतु⁷ । अर्वतः⁸ । पूषा⁹ । वाजम्¹⁰ । सनोतु¹¹ । नः¹² ॥

^{4a}Let ¹Pushan ^{4b}follow ³after ⁵our ²kine, ^{7a}let ⁶him ^{7b}protect ⁵our
⁸war-steeds.... [15.143]

पूषन्ननु प्र गा इहि यजमानस्य सुन्वतः । अस्माकं स्तुवतामुत ॥ VI.54.6

पूषन्¹ । अनु² । प्र³ । गाः⁴ । इहि⁵ । यजमानस्य⁶ । सुन्वतः⁷ । अस्माकम्⁸ । स्तुवताम्⁹ । उत¹⁰ ॥

¹Pushan, ^{3,5}go thou ²after ⁴the kine.... [15.143]

परि पूषा परस्ताद्धस्तं दधातु दक्षिणं । पुनर्नो नष्टमाजतु ॥ VI.54.10

परि¹ । पूषा² । परस्तात्³ । हस्तम्⁴ । दधातु⁵ । दक्षिणम्⁶ । पुनः⁷ । नः⁸ । नष्टम्⁹ । आ¹⁰ ।
अजतु¹¹ ॥

.....^{10,11}Let him drive ⁷back ⁸to us ⁹that which was lost. [15.143]

त्वं वलस्य गोमतोऽपावरद्विवो बिलं ।

त्वां देवा अबिभ्युषस्तुज्यमानास आविषुः ॥ I.11.5

त्वम्¹ । वलस्य² । गोऽमतः³ । अप⁴ । अवः⁵ । अद्विऽवः⁶ । बिलम्⁷ ।

त्वाम्⁸ । देवाः⁹ । अबिभ्युषः¹⁰ । तुज्यमानासः¹¹ । आविषुः¹² ॥

⁶O lord of the thunderbolt [Hill], ¹thou [³with the cows] ^{4,5}didst
uncover ⁷the hole ²of Vala [“the encloser” or the
“circumscriber”] ³of the cows; ⁹the gods, ¹⁰unfearing, ¹²entered
¹¹speeding (or putting forth their force) ⁸into thee. [15.143]

यो अद्विभित्प्रथमजा ऋतावा बृहस्पतिरांगिरसो हविष्मान् ।

द्विबर्हज्मा प्राघर्मसत्पिता न आ रोदसी वृषभो रोरवीति ॥ VI.73.1

यः¹ । अद्विऽभित्² । प्रथमऽजाः³ । ऋतऽवा⁴ । बृहस्पतिः⁵ । आङ्गिरसः⁶ । हविष्मान्⁷ ।

द्विबर्हऽज्मा⁸ । प्राघर्मऽसत्⁹ । पिता¹⁰ । नः¹¹ । आ¹² । रोदसी¹³ इति । वृषभः¹⁴ । रोरवीति¹⁵ ॥

¹He ²who is the hill-breaker, ³first-born, ⁴possessed of the truth, ⁵Brihaspati, ⁶the Angirasa, ⁷the giver of the oblation, ⁸pervader of the two worlds, ⁹dweller in the heat and light (of the sun), ¹¹our ¹⁰father, ¹⁵roars aloud ¹⁴as the Bull ¹²to ¹³the two firmaments. [15.145]

जनाय चिद्य ईवत उ लोकं बृहस्पतिर्देवहूतौ चकार ।

घ्नन्वृत्राणि वि पुरो दर्दरीति जयञ्छत्रूरमित्रान्पृत्सु साहन् ॥ VI.73.2

जनाय¹ । चित्² । यः³ । ईवते⁴ । ऊं⁵ इति । लोकम्⁶ । बृहस्पतिः⁷ । देवऽहूतौ⁸ । चकार⁹ ।

घ्नन्¹⁰ । वृत्राणि¹¹ । वि¹² । पुरः¹³ । दर्दरीति¹⁴ । जयन्¹⁵ । शत्रून्¹⁶ । अमित्रान्¹⁷ । पृत्¹⁸सु । सहन्¹⁹ ॥

⁷Brihaspati ³who ¹for man ⁴the voyager ⁹has fashioned ⁵that other ⁶world ⁸in the calling of the gods, ¹⁰slaying ¹¹the Vritra-forces ^{12,14}breaks open ¹³the cities, ¹⁵conquering ¹⁶foes and ¹⁹overpowering ¹⁷unfriends [hostiles] ¹⁸in his battles. [15.145]

बृहस्पतिः समजयद्वसूनि महो ब्रजान् गोमतो देव एषः ।

अपः सिषासन्स्वरप्रतीतो बृहस्पतिर्हत्यमित्रमर्केः ॥ VI.73.3

बृहस्पतिः¹ । सम्² । अजयत्³ । वसूनि⁴ । महः⁵ । ब्रजान्⁶ । गोऽमतः⁷ । देवः⁸ । एषः⁹ ।

अपः¹⁰ । सिषासन्¹¹ । स्वः¹² । अप्रतिऽइतः¹³ । बृहस्पतिः¹⁴ । हन्ति¹⁵ । अमित्रम्¹⁶ । अर्केः¹⁷ ॥

¹Brihaspati ^{2,3}conquers for him ⁴the treasures, ⁵great ⁶pens ⁹this ⁸god ^{2,3}wins ⁷full of the kine, ¹¹seeking the conquest ¹⁰of the world [waters] ¹²of Swar, ¹³unassailable; ¹⁴Brihaspati ¹⁵slays ¹⁶the Foe ¹⁷by the hymns of illumination (*arkaih*). [15.145]

अयं देवः सहसा जायमान इंद्रेण युजा पणिमस्तभायत् ।

अयं स्वस्य पितुरायुधानींदुरमुष्णादशिवस्य मायाः ॥ VI.44.22

अयम्¹ । देवः² । सहसा³ । जायमानः⁴ । इन्द्रेण⁵ । युजा⁶ । पणिम्⁷ । अस्तभायत्⁸ ।

अयम्⁹ । स्वस्य¹⁰ । पितुः¹¹ । आयुधानि¹² । इन्दुः¹³ । अमुष्णात्¹⁴ । अशिवस्य¹⁵ । मायाः¹⁶ ॥

¹This ²god [¹³Soma] ⁴born ³by force ⁸stayed ⁵with Indra ⁶as his comrade ⁷the Pani; ⁹he [Indra] it was [who] ¹⁴wrested ¹⁰from his own ¹⁵unblest ¹¹father (the divided being) ¹²his weapons of war and ¹⁶his forms of knowledge (*māyāḥ*). [15.145]

अयमकृणोदुषसः सुपत्नीरयं सूर्ये अदधाज्ज्योतिरंतः ।

अयं त्रिधातु दिवि रोचनेषु त्रितेषु विंददमृतं निगूळ्हं ॥ VI.44.23

अयम्¹ । अकृणोत्² । उषसः³ । सुपत्नीः⁴ । अयम्⁵ । सूर्ये⁶ । अदधात्⁷ । ज्योतिः⁸ । अन्तः⁹ इति ।

अयम्¹⁰ । त्रिधातु¹¹ । दिवि¹² । रोचनेषु¹³ । त्रितेषु¹⁴ । विन्दत्¹⁵ । अमृतम्¹⁶ । निगूळ्हम्¹⁷ ॥

¹He it was ²[who] made ³the Dawns ⁴glorious in their lord, ⁵he it was ⁷[who] created [placed] ⁶in the Sun ⁸the Light ⁹within, ¹⁰he it was ¹⁵[who] found ¹¹the triple principle (of immortality) ¹²in heaven ¹³in its regions of splendour (the three worlds of Swar) and ¹⁴in the tripartite worlds ¹⁷the hidden ¹⁶immortality. [15.145]

अयं द्यावापृथिवी वि ष्कभायदयं रथमयुनक्सप्तरश्मि ।

अयं गोषु शच्या पक्वमंतः सोमो दाधार दशयंत्रमुत्सं ॥ VI.44.24

अयम्¹ । द्यावापृथिवी² इति । वि³ । स्वभायत्⁴ । अयम्⁵ । रथम्⁶ । अयुनक्⁷ । सप्तडरश्मिम्⁸ ।

अयम्⁹ । गोषु¹⁰ । शच्या¹¹ । पक्वम्¹² । अन्तः¹³ इति । सोमः¹⁴ । दाधार¹⁵ । दशयन्त्रम्¹⁶ ।

उत्सम्¹⁷ ॥

¹He it was ⁴[who] supported ³widely ²heaven and earth, ⁵he it was ⁷[who] fashioned ⁶the car ⁸with the seven rays; ⁹he it was ¹⁵[who] held ¹¹by his force ¹²the ripe yield (of the *madhu* or *ghṛta*) ^{13,10}in the cows, ¹⁷even the fountain ¹⁶of the ten movements [¹⁴of Soma]. [15.145]

स गोरश्वस्य वि ब्रजं मंदानः सोम्येभ्यः । पुरं न शूर दर्षसि ॥ VIII.32.5

सः¹ । गोः² । अश्वस्य³ । वि⁴ । ब्रजम्⁵ । मन्दानः⁶ । सोम्येभ्यः⁷ । पुरम्⁸ । न⁹ । शूर¹⁰ । दर्षसि¹¹ ॥

So ⁶in thy ecstasy ⁷of the Soma ^{4,11}thou didst break open, ¹⁰O hero (Indra), ⁵the pen ²of the Cow and ³the Horse, ⁹like ⁸a city. [15.146]

आ नो गव्यान्श्व्या सहस्रा शूर दर्दृहि । VIII.34.14 [Part]

आ¹ । नः² । गव्यानि³ । अश्व्या⁴ । सहस्रा⁵ । शूर⁶ । दर्दृहि⁷ ।

⁷Break open ²for us ⁵the thousands ³of the Cow and ⁴the Horse. [15.146]

यमिंद्र दधिषे त्वमश्वं गां भागमव्ययं ।

यजमाने सुन्वति दक्षिणावति तस्मितं धेहि मा पणौ ॥ VIII.97.2

यम्¹ । इन्द्र² । दधिषे³ । त्वम्⁴ । अश्वम्⁵ । गाम्⁶ । भागम्⁷ । अव्ययम्⁸ ।

यजमाने⁹ । सुन्वति¹⁰ । दक्षिणावति¹¹ । तस्मिन्¹² । तम्¹³ । धेहि¹⁴ । मा¹⁵ । पणौ¹⁶ ॥

¹That which ⁴thou ³holdest, ²O Indra, ⁶the Cow and ⁵the Horse and ⁸the imperishable ⁷enjoyment, ¹⁴confirm ¹³that ^{12,9}in the sacrificer [¹⁰who presses the Soma, and ¹¹has the discernment] and ¹⁵not ¹⁶in the Pani. [15.146]

य इन्द्र सस्त्यव्रतोऽनुष्वापमदेवयुः ।

स्वैः ष एवैर्मुमुरत्पोष्यं रयिं सनुतर्धेहि तं ततः ॥ VIII.97.3

यः¹ । इन्द्र² । सस्ति³ । अव्रतः⁴ । अनुऽस्वापम्⁵ । अदेवऽयुः⁶ ।

स्वैः⁷ । सः⁸ । एवैः⁹ । मुमुरत्¹⁰ । पोष्यम्¹¹ । रयिम्¹² । सनुतः¹³ । धेहि¹⁴ । तम्¹⁵ । ततः¹⁶ ॥

¹He ³who lies ⁵in the slumber, ⁴doing not the work and ⁶seeking not the gods, ^{10a}let ⁸him ^{10b}perish ⁷by his own ⁹impulsions; ¹⁶thereafter ¹⁴confirm ¹³perpetually (in us) ¹²the wealth ¹¹that must increase. [15.146]

उच्छन्नृषसः सुदिना अरिप्रा उरु ज्योतिर्विविदुर्दीध्यानाः ।

गव्यं चिदूर्वमुशिजो वि वव्रुस्तेषामनु प्रदिवः सस्रुरापः ॥ VII.90.4

उच्छन्¹ । उषसः² । सुऽदिनाः³ । अरिप्राः⁴ । उरु⁵ । ज्योतिः⁶ । विविदुः⁷ । दीध्यानाः⁸ ।

गव्यम्⁹ । चित्¹⁰ । ऊर्वम्¹¹ । उशिजः¹² । वि¹³ । वव्रुः¹⁴ । तेषाम्¹⁵ । अनु¹⁶ । प्रऽदिवः¹⁷ । सस्रुः¹⁸ ।

आपः¹⁹ ॥

²The Dawns ¹broke forth ³perfect in their shining and ⁴unhurt; ⁸meditating ⁷they (the Angirases) found ⁵the wide ⁶Light; ¹²they who desire ^{13,14}opened ¹¹the wideness ⁹of the cows ¹⁰and ¹⁹the waters ¹⁵for them ^{16,18}flowed ¹⁷forth from heaven. [15.146-7; also 15.156]

स्वाध्यो दिव आ सप्त यहवी रायो दुरो व्यृतज्ञा अजानन् ।

विदद्गव्यं सरमा दृळ्हमूर्व येना नु कं मानुषी भोजते विट् ॥ I.72.8

सुऽआध्यः¹ । दिवः² । आ³ । सप्त⁴ । यहवीः⁵ । रायः⁶ । दुरः⁷ । वि⁸ । ऋतऽज्ञाः⁹ । अजानन्¹⁰ ।

विदत्¹¹ । गव्यम्¹² । सरमा¹³ । दृळ्हम्¹⁴ । ऊर्वम्¹⁵ । येन¹⁶ । नु¹⁷ । कम्¹⁸ । मानुषी¹⁹ । भोजते²⁰ ।

विट्²¹ ॥

¹By right thought ⁴the seven ⁵Mighty Ones ²of heaven (the seven rivers) ⁹knew the truth and ^{8,10}knew ⁷the doors ⁶of bliss; ¹³Sarama ¹¹found ¹⁴the strong ¹⁵wideness ¹²of the cows and [¹⁷indeed] ¹⁶by that ¹⁹the human creature ²⁰enjoys. [15.147; also 15.201;15.219]

अग्निर्जातो अरोचत घ्नंदस्यूंज्योतिषा तमः ।

अविन्दद्गा अपः स्वः ॥ V.14.4

अग्निः¹ । जातः² । अरोचत³ । घ्नन्⁴ । दस्यून्⁵ । ज्योतिषा⁶ । तमः⁷ ।

अविन्दत्⁸ । गाः⁹ । अपः¹⁰ । स्वः¹¹ ॥

¹Agni, ²born, ³shone out ⁴slaying ⁵the Dasyus, ⁶by the Light ⁷the Darkness; ⁸he found ⁹the cows, ¹⁰the waters and ¹¹Swar. [15.147; 15.224]

ता योधिष्टमभि गा इंद्र नूनमपः स्वरुषसो अग्न ऊळ्हाः ।

दिशः स्वरुषस इंद्र चित्रा अपो गा अग्ने युवसे नियुत्वान् ॥ VI.60.2

ता¹ । योधिष्टम्² । अभि³ । गाः⁴ । इंद्र⁵ । नूनम्⁶ । अपः⁷ । स्वः⁸ । उषसः⁹ । अग्ने¹⁰ । ऊळ्हाः¹¹ ।

दिशः¹² । स्वः¹³ । उषसः¹⁴ । इंद्र¹⁵ । चित्राः¹⁶ । अपः¹⁷ । गाः¹⁸ । अग्ने¹⁹ । युवसे²⁰ । नियुत्वान्²¹ ॥

¹Ye two [Indra and Agni] ²warred ³over ⁴the cows, ⁷the waters, ⁸Swar, ⁹the dawns ¹¹that were ravished; ⁵O Indra, ¹⁰O Agni, ²⁰thou ²¹unitest (to us) ¹²the regions, ¹³Swar, ¹⁶the brilliant ¹⁴dawns, ¹⁷the waters and ¹⁹the cows. [15.147]

अजयो गा अजयः शूर सोममवासृजः सर्तवे सप्त सिंधून् ॥ I.32.12 [Part]

अजयः¹ । गाः² । अजयः³ । शूर⁴ । सोमम्⁵ । अव⁶ । असृजः⁷ । सर्तवे⁸ । सप्त⁹ । सिन्धून्¹⁰ ॥

⁴O hero [Indra], ¹thou didst conquer ²the cow, ³thou didst conquer ⁵the Soma; ^{6,7}thou didst loose forth ⁸to their flowing ⁹the seven ¹⁰rivers. [15.147]

भिनद्धलमंगिरोभिर्गृणानो वि पर्वतस्य दृंहितान्यैरत् ।

रिणग्रोधांसि कृत्रिमाण्येषां सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥ II.15.8

भिनत्¹ । वलम्² । अङ्गिरः³ । गृणानः⁴ । वि⁵ । पर्वतस्य⁶ । दृंहितानि⁷ । ऐरत्⁸ ।

रिणक्⁹ । रोधांसि¹⁰ । कृत्रिमाणि¹¹ । एषाम्¹² । सोमस्य¹³ । ता¹⁴ । मदे¹⁵ । इन्द्रः¹⁶ । चकार¹⁷ ॥

He, ⁴hymned ³by the Angirases, ¹broke ²Vala and ^{5,8}hurled apart ⁷the strong places ⁶of the hill; ⁹he severed ¹²their ¹¹artificial ¹⁰obstructions; ¹⁴these things ¹⁶Indra ¹⁷did ¹⁵in the intoxication ¹³of the Soma. [15.147]

गृणानो अंगिरोभिर्दस्म वि वरुषसा सूर्येण गोभिरंधः । I.62.5 [Part]

गृणानः¹ । अङ्गिरः² । दस्म³ । वि⁴ । वः⁵ । उषसा⁶ । सूर्येण⁷ । गोभिः⁸ । अन्धः⁹ ।

¹Hymned ²by the Angirases, ³O achiever of works, ^{4,5}thou didst open ⁶the dawns ⁷with (or by) the Sun and ⁸with (or by) the cows. [15.147]

उरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकं जनयन्ता सूर्यमुषासमग्निं । VII.99.4 [Part]

उरुम्¹ । यज्ञाय² । चक्रथुः³ । ऊं⁴ इति । लोकम्⁵ । जनयन्ता⁶ । सूर्यम्⁷ । उषसम्⁸ । अग्निम्⁹ ।

³Ye made that ¹wide ⁴other ⁵world ²for (as the goal of) the sacrifice, ⁶bringing into being ⁷the Sun and ⁸the Dawn and ⁹Agni. [15.147; also 15.151]

The Lost Sun and the Lost Cows

युवं सूर्यं विविदथुर्युवं स्वर्विश्वा तमांस्यहतं निदश्च ॥ VI.72.1 [Part]

युवम्¹ । सूर्यम्² । विविदथुः³ । युवम्⁴ । स्वः⁵ । विश्वा⁶ । तमांसि⁷ । अहतम्⁸ । निदः⁹ । च¹⁰ ॥

¹Ye ³found ²the Sun, ⁴ye ³found ⁵Swar, ⁴ye ⁸slew ⁶all ⁷darkness
¹⁰and ⁹limitations. [15.150]

स्वर्यद्वेदि सुदृशीकमर्कैर्महि ज्योती रुरुचुर्यद्ध वस्तोः ।

अंधा तमांसि दुधिता विचक्षे नृभ्यश्चकार नृतमो अभिष्टौ ॥ IV.16.4

स्वः¹ । यत्² । वेदि³ । सुदृशीकम्⁴ । अर्कैः⁵ । महि⁶ । ज्योतिः⁷ । रुरुचुः⁸ । यत्⁹ । ह¹⁰ । वस्तोः¹¹ ।

अन्धा¹² । तमांसि¹³ । दुधिता¹⁴ । विचक्षे¹⁵ । नृभ्यः¹⁶ । चकार¹⁷ । नृतमः¹⁸ । अभिष्टौ¹⁹ ॥

²When ⁵by the hymns of illumination (*arkaiḥ*) ¹Swar ³was found,
⁴entirely visible, ⁹when ⁸they (the Angirases) made to shine ⁶the
great ⁷light ¹¹out of the night, ¹⁷he (Indra) made ^{12,13}the
darknesses ¹⁴ill-assured (i.e. loosened their firm hold) ¹⁶so that
men ¹⁵might have vision. [15.150]

उरुं नो लोकमनु नेषि विद्वान्स्वर्वज्ज्योतिरभयं स्वस्ति । VI.47.8 [Part]

उरुम्¹ । नः² । लोकम्³ । अनु⁴ । नेषि⁵ । विद्वान्⁶ । स्वः⁷ । ज्योतिः⁸ । अभयम्⁹ । स्वस्ति¹⁰ ।

⁶Thou in thy knowledge ⁵leadest ²us ⁴on to ¹the wide ³world,

⁷even Swar, ⁸the Light ⁹which is freedom from fear, ¹⁰with happy being, *svaṛ jyotir abhayam svasti*. [15.151]

व्यस्तभ्ना रोदसी विष्णवेते दाधर्थ पृथिवीमभितो मयूखैः ॥ VII.99.3 [Part]

वि¹ । अस्तभ्नाः² । रोदसी³ । विष्णो⁴ । एते⁵ । दाधर्थ⁶ । पृथिवीम्⁷ । अभितः⁸ । मयूखैः⁹ ॥

^{1,2}Thou didst support firmly, ⁴O Vishnu, ⁵this ³earth and heaven and ⁶uphold ⁷the earth ⁸all around ⁹by the rays (of Surya). [15.151]

उरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकं जनयन्ता सूर्यमुषासमग्निं । VII.99.4 [Part]

उरुम्¹ । यज्ञाय² । चक्रथुः³ । ऊं⁴ इति । लोकम्⁵ । जनयन्ता⁶ । सूर्यम्⁷ । उषसम्⁸ । अग्निम्⁹ ।

³Ye two created ²for the sacrifice (i.e. as its result) ¹the wide ⁴other ⁵world (*urum u lokam*), ⁶bringing into being ⁷the Sun, ⁸the Dawn and ⁹Agni. [15.151; also 15.147]

यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनं ।

अश्विनं स पुत्रिणं वीरवंतं गोमंतं रयिं नशते स्वस्ति ॥ V.4.11

यस्मै¹ । त्वम्² । सुकृते³ । जातवेदः⁴ । ऊं⁵ इति । लोकम्⁶ । अग्ने⁷ । कृणवः⁸ । स्योनम्⁹ ।

अश्विनम्¹⁰ । सः¹¹ । पुत्रिणम्¹² । वीरवन्तम्¹³ । गोमन्तम्¹⁴ । रयिम्¹⁵ । नशते¹⁶ । स्वस्ति¹⁷ ॥

¹¹He ¹for whom, ³because he does well his works, ⁷O Agni ⁴Jatavedas, ²thou ⁸willest to make ⁵that other ⁶world ⁹of bliss, ¹⁶attains ¹⁵to a felicity ¹⁰full of the Horses, ¹²the Sons, ¹³the Heroes, ¹⁴the Cows, ¹⁷all happy being. [15.151]

इंद्रः स्वर्षा जनयन्नहानि जिगायोशिग्भिः पृतना अभिष्टिः ।

प्रारोचयन्मनवे केतुमहनामविंदज्ज्योतिर्बृहते रणाय ॥ III.34.4

इन्द्रः¹ । स्वः² । जनयन्³ । अहानि⁴ । जिगाय⁵ । उशिक्⁶ । पृतनाः⁷ । अभिष्टिः⁸ ।

प्र⁹ । अरोचयत्¹⁰ । मनवे¹¹ । केतुम्¹² । अह्नाम्¹³ । अविन्दत्¹⁴ । ज्योतिः¹⁵ । बृहते¹⁶ । रणाय¹⁷ ॥

¹Indra ²who winneth Swar, ³bringing to birth ⁴the days, ⁵has conquered ⁶by those who desire (*uśigbhiḥ*, a word applied like *nṛ* to express men and gods, but, like *nṛ* also, sometimes especially indicating the Angirases) ⁷the armies ⁸he attacks, and ^{9,10}he has made to shine out ¹¹for man ¹²the vision ¹³of the days (*ketumahnām*) and ¹⁴found ¹⁵the Light ¹⁶for the great ¹⁷bliss,” *avindaj jyotir brhate raṇāya*. [15.151; also 15.228]

घ्नन्तो वृत्रमतरन्नोदसी अप उरु क्षयाय चक्रिरे । I.36.8 [Part]

घ्नन्तः¹ । वृत्रम्² । अतरन्³ । रोदसी⁴ इति । अपः⁵ । उरु⁶ । क्षयाय⁷ । चक्रिरे⁸ ।

[Human beings (*manuṣaḥ*)] ¹slaying ²the Coverer ³have crossed ⁴beyond both earth and heaven and ⁸made ⁶the wide ⁷world for their dwelling place. [15.152]

येन ज्योतिरजनयन्नृतावृधो देवं देवाय जागृवि ॥ VIII.89.1 [Part]

येन¹ । ज्योतिः² । अजनयन्³ । ऋतवृधः⁴ । देवम्⁵ । देवाय⁶ । जागृवि⁷ ॥

.... The ⁷wakeful ²light which ⁴they who increase truth ³brought into birth, ⁵a god ⁶for the god. [15.154]

अर्चत एके महि साम मन्वत तेन सूर्यमरोचयन् ॥

अर्चन्तः¹ । एके² । महि³ । साम⁴ । मन्वत⁵ । तेन⁶ । सूर्यम्⁷ । अरोचयन्⁸ ॥ VIII.29.10

²Certain of them ¹singing the Rik ⁵thought out ³the mighty ⁴Saman and ⁶by that ^{8a}they made ⁷the Sun ^{8b}to shine. [15.154]

कुविदंग नमसा ये वृधासः पुरा देवा अनवद्यास आसन् ।

ते वायवे मनवे बाधितायावासयन्नुषसं सूर्येण ॥ VII.91.1

कुवित्¹ । अङ्ग² । नमसा³ । ये⁴ । वृधासः⁵ । पुरा⁶ । देवाः⁷ । अनवद्यासः⁸ । आसन्⁹ ।

ते¹⁰ । वायवे¹¹ । मनवे¹² । बाधिताय¹³ । अवासयन्¹⁴ । उषसम्¹⁵ । सूर्येण¹⁶ ॥

⁷The gods ⁴who ⁵increase ³by our obeisance and ⁹were ⁶of old, ⁸without blame, ¹⁰they ¹²for [¹¹vital] man ¹³beset (by the powers of darkness) ^{14a}made ¹⁵the Dawn ^{14b}to shine ¹⁶by the Sun. [15.154]

तद्देवानां देवतमाय कर्त्वमश्रथन्दृळ्हाव्रदंत वीळिता ।

उद्गा आजदभिनद्ब्रह्मणा वलमगूहत्तमो व्यचक्षयत्स्वः ॥ II.24.3

तत्¹ । देवानाम्² । देवऽतमाय³ । कर्त्वम्⁴ । अश्रथन्⁵ । दृळ्हा⁶ । अवरदन्त⁷ । वीळिता⁸ ।

उत्⁹ । गाः¹⁰ । आजत्¹¹ । अभि नत्¹² । ब्रह्मणा¹³ । वलम्¹⁴ । अगूहत्¹⁵ । तमः¹⁶ । वि¹⁷ । अचक्षयत्¹⁸ । स्वः¹⁹ ॥

¹That ⁴is the work to be done ³for the most divine ²of the gods; ⁶the firm places ⁷were cast down, ⁸the fortified places ⁷were made weak; ⁹up Brihaspati ¹¹drove ¹⁰the cows (rays), ¹³by the hymn (*brahmaṇā*) ¹²he broke ¹⁴Vala, ¹⁵he concealed ¹⁶the darkness, ^{18a}he made ¹⁹Swar ^{17,18b}visible. [15.155]

प्राचोदयत्सुदुघा वव्रे अंतर्वि ज्योतिषा संववृत्वत्तमोऽवः ॥ V.31.3 [Part]

प्र¹ । अचोदयत्² । सुऽदुघाः³ । वव्रे⁴ । अन्तः⁵ । वि⁶ । ज्योतिषा⁷ । सम्ऽववृत्वत्⁸ । तमः⁹ । अवरित्यवः¹⁰ ॥

²He impelled ¹forward ³the good milkers ⁵within ⁴the concealing pen, ^{6,10}he opened up ⁷by the Light ⁸the all-concealing ⁹darkness. [15.155]

युजं वज्रं वृषभश्चक्र इन्द्रो निज्योतिषा तमसो गा अदुक्षत् ॥ I.33.10 [Part]

युजम्¹ । वज्रम्² । वृषभः³ । चक्रे⁴ । इन्द्रः⁵ । निः⁶ । ज्योतिषा⁷ । तमसः⁸ । गाः⁹ । अधुक्षत्¹⁰ ॥

⁵Indra ³the Bull ⁴made ²the thunderbolt ¹his ally or perhaps
⁴made it ¹applied (*yujam*), he ⁷by the Light ¹⁰milked ⁹the rays
(cows) ⁶out of ⁸the darkness. [15.155]

व्यूव्रजस्य तमसो द्वारोच्छंतीरब्रंछुचयः पावकाः ॥ IV.51.2 [Part]

वि¹ । ऊं² इति । व्रजस्य³ । तमसः⁴ । द्वारा⁵ । उच्छन्तीः⁶ । अब्रन्⁷ । शुचयः⁸ । पावकाः⁹ ॥

⁶They (the Dawns) breaking into dawn ⁸pure, ⁹purifying,
^{1,7}opened ⁵the doors ³of the pen, ⁴even of the darkness. [15.155]

अविन्ददिवो निहितं गुहा निधिं वेर्न गर्भं परिवीतमश्मन्यनंते अंतरश्मनि ।

व्रजं वज्री गवामिव सिषासन्नंगिरस्तमः ।

अपावृणोदिष इन्द्रः परीवृता द्वार इषः परीवृताः ॥ I.130.3

अविन्दत्¹ । दिवः² । निहितम्³ । गुहा⁴ । निधिम्⁵ । वेः⁵ । न⁶ । गर्भम्⁷ । परिवीतम्⁸ ।

अश्मनि⁹ । अनन्ते¹⁰ । अन्तः¹¹ । अश्मनि¹² ।

व्रजम्¹³ । वज्री¹⁴ । गवाम्¹⁵ । सिषासन्¹⁶ । अङ्गिरः¹⁷ । अतमः¹⁷ ।

अप¹⁸ । अवृणोत्¹⁹ । इषः²⁰ । इन्द्रः²¹ । परिवृताः²² । द्वारः²³ । इषः²⁴ । परिवृताः²⁵ ॥

⁵The treasure ²of heaven ³hidden ⁴in the secret cavern ⁶like ⁷the
young ⁵of the Bird [the divine Hansa], ¹¹within ¹⁰the infinite
⁹rock [of this material existence], ^{15a}like ¹³a pen ^{15b}of the
cows..... [15.156; 158]

एवा पाहि प्रत्नथा मंदतु त्वा श्रुधि ब्रह्म वावृधस्वोत गीर्भिः ।

आविः सूर्यं कृणुहि पीपिहीषो जहि शत्रूरभि गा इन्द्र तृधि ॥ VI.17.3

एव¹ । पाहि² । प्रत्नऽथा³ । मन्दतु⁴ । त्वा⁵ । श्रुधि⁶ । ब्रह्म⁷ । ववृधस्व⁸ । उत⁹ । गीःऽभिः¹⁰ ।
 आविः¹¹ । सूर्यम्¹² । कृणुहि¹³ । पीपिहि¹⁴ । इषः¹⁵ । जहि¹⁶ । शत्रून्¹⁷ । अभि¹⁸ । गाः¹⁹ । इन्द्र²⁰ ।
 तृन्धि²¹ ॥

⁶Hear ⁷the hymn ⁹and ⁸increase ¹⁰by the words; ¹³make
¹¹manifest ¹²the Sun, ¹⁶slay ¹⁷the foe, ²¹cleave ¹⁸out ¹⁹the Cows,
²⁰O Indra. [15.156]

तवेदं विश्वमभितः पशव्यं यत्पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य ।

गवामसि गोपतिरेक इन्द्र भक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः ॥ VII.98.6

तव¹ । इदम्² । विश्वम्³ । अभितः⁴ । पशव्यम्⁵ । यत्⁶ । पश्यसि⁷ । चक्षसा⁸ । सूर्यस्य⁹ ।

गवाम्¹⁰ । असि¹¹ । गोऽपतिः¹² । एकः¹³ । इन्द्र¹⁴ । भक्षीमहि¹⁵ । ते¹⁶ । प्रयतस्य¹⁷ । वस्वः¹⁸ ॥

³All ²this ⁵wealth of cows ⁶that ⁷thou seest ⁴around thee ⁸by the
 eye ⁹of the Sun ¹is thine, ¹¹thou art ¹³the sole ¹²lord of the cows,
¹⁴O Indra.... [15.156]

अभि जैत्रीरसचंत स्पृधानं महि ज्योतिस्तमसो निरजानन् ।

तं जानतीः प्रत्युदायन्नुषासः पतिर्गवामभवदेक इन्द्रः ॥ III.31.4

अभि¹ । जैत्रीः² । असचन्त³ । स्पृधानम्⁴ । महि⁵ । ज्योतिः⁶ । तमसः⁷ । निः⁸ । अजानन्⁹ ।

तम्¹⁰ । जानतीः¹¹ । प्रति¹² । उत्¹³ । आयन्¹⁴ । उषसः¹⁵ । पतिः¹⁶ । गवाम्¹⁷ । अभवत्¹⁸ । एकः¹⁹ ।

इन्द्रः²⁰ ॥

²The victorious (Dawns) ^{1,3}clove to him and ⁹they knew ⁵a great
⁶light ⁸out ⁷of the darkness; ¹¹knowing ¹⁵the Dawns ¹⁴went
¹³upward ¹²to ¹⁰him, ²⁰Indra ¹⁸became ¹⁹the sole ¹⁶lord ¹⁷of the
 Cows. [15.156; also 15.215]

उच्छन्नृषसः सुदिना अरिप्रा उरु ज्योतिर्विविदुर्दीध्यानाः ।

गव्यं चिदूर्वमुशिजो वि वब्रुस्तेषामनु प्रदिवः सस्रुरापः ॥ VII.90.4

उच्छन्¹ । उषसः² । सुदिनाः³ । अरिप्राः⁴ । उरु⁵ । ज्योतिः⁶ । विविदुः⁷ । दीध्यानाः⁸ ।

गव्यम्⁹ । चित्¹⁰ । ऊर्वम्¹¹ । उशिजः¹² । वि¹³ । वब्रुः¹⁴ । तेषाम्¹⁵ । अनु¹⁶ । प्रदिवः¹⁷ । सस्रुः¹⁸ ।

आपः¹⁹ ॥

²The Dawns ¹broke forth ³perfect in light and ⁴unhurt, ⁸they (the Angirases) meditating ⁷found ⁵the wide ⁶Light (*uru jyotiḥ*); ¹²they who desire ^{13,14}opened ¹¹the wideness ⁹of the Cows, ¹⁹the waters ¹⁸flowed ¹⁶on ¹⁵them ¹⁷from heaven. [15.156; also 15.146-7]

अजनयत्सूर्यं विदद्गा अक्तुनाह्नां वयुनानि साधत् ॥ II.19.3 [Part]

अजनयत्¹ । सूर्यम्² । विदत्³ । गाः⁴ । अक्तुना⁵ । अह्नाम्⁶ । वयुनानि⁷ । साधत्⁸ ॥

¹He brought to its birth ²the Sun, ³found ⁴the Cows, ⁸effecting ⁵out of the Night ⁷the manifestations ⁶of the days. [15.156]

अश्मव्रजाः सुदुघा वव्रे अंतरुदुस्त्रा आजन्नृषसो हुवानाः ॥ IV.1.13 [Part]

अश्मव्रजाः¹ । सुदुघाः² । वव्रे³ । अन्तः⁴ । उत्⁵ । उस्त्राः⁶ । आजन्⁷ । उषसः⁸ । हुवानाः⁹ ॥

²The good milkers ¹whose pen was the rock, ⁶the shining ones ⁴in ³their concealing prison ⁷they drove ⁵upward, ⁸the Dawns ⁹answering their call. [15.156]

Unless this means, as is possible, that ⁸the Dawns ⁹called by the Angirases, “our human fathers”, who are mentioned in the preceding verse, ⁷drove ⁵up for them ⁶the Cows. [15.157]

येभिः सूर्यमुषसं मंदसानोऽवासयोऽप दृळ्हानि दद्रत् ।

महामद्रिं परि गा इंद्र संतं नुत्था अच्युतं सदसः परि स्वात् ॥ VI.17.5

येभिः¹ । सूर्यम्² । उषसम्³ । मन्दसानः⁴ । अवासयः⁵ । अप⁶ । दृळ्हानि⁷ । दद्रत्⁸ ।

महाम्⁹ । अद्रिम्¹⁰ । परि¹¹ । गाः¹² । इंद्र¹³ । सन्तम्¹⁴ । नुत्थाः¹⁵ । अच्युतम्¹⁶ । सदसः¹⁷ ।
परि¹⁸ । स्वात्¹⁹ ॥

^{5a}Thou didst make ²the Sun and ³the Dawn ^{5b}to shine, ^{6,8}breaking
⁷the firm places; ^{15,18}thou didst move from ¹⁹its [own]
¹⁷foundation ⁹the great ¹⁰hill ¹¹that enveloped ¹²the Cows.
[15.157]

नकिरेषां निदिता मर्त्येषु ये अस्माकं पितरो गोषु योधाः ।

इंद्र एषां दृहिता माहिनावानुद्गोत्राणि ससृजे दंसनावान् ॥ III.39.4

नकिः¹ । एषाम्² । निन्दिता³ । मर्त्येषु⁴ । ये⁵ । अस्माकम्⁶ । पितरः⁷ । गोषु⁸ । योधाः⁹ ।

इन्द्रः¹⁰ । एषाम्¹¹ । दृहिता¹² । माहिनऽवान्¹³ । उत्¹⁴ । गोत्राणि¹⁵ । ससृजे¹⁶ । दंसनाऽवान्¹⁷ ॥

¹None is there ⁴among mortals ⁵who ³can blame (or, as I should
rather interpret, ¹no ⁴mortal power ³that can confine or obstruct)
²these ⁶our ⁷fathers ⁹who fought ⁸for the Cows (of the Panis);
¹⁰Indra ¹³of the mightiness, ¹⁰Indra ¹⁷of the works ^{14,16}released
¹¹for them ¹²the strongly closed ¹⁵cow-pens. [15.157; also
15.193]

सखा ह यत्र सखिभिर्नवग्वैरभिज्वा सत्वभिर्गा अनुग्मन् ।

सत्यं तदिंद्रो दशभिर्दशग्वैः सूर्यं विवेद तमसि क्षियंतं ॥ III.39.5

सखा¹ । ह² । यत्र³ । सखिभिः⁴ । नवऽग्वैः⁵ । अभिऽज्जु⁶ । आ⁷ । सत्वभिः⁸ । गाः⁹ ।
अनुऽग्मन्¹⁰ ।

सत्यम्¹¹ । तत्¹² । इन्द्रः¹³ । दशऽभिः¹⁴ । दशऽग्वैः¹⁵ । सूर्यम्¹⁶ । विवेद¹⁷ । तमसि¹⁸ ।
क्षियन्तम्¹⁹ ॥

³When ¹a friend ⁴with his friends ⁵the Navagwas, ^{7,10}following
⁶on his knees ⁹the cows, when ¹⁴with the ten, ¹⁵the Dashagwas,
¹³Indra ¹⁷found ¹²the ¹¹true ¹⁶Sun (or, as I render it, ¹²the ¹¹Truth,
¹²the ¹⁶Sun,) ¹⁹dwelling ¹⁸in the darkness. [15.157; also 15.193]

The Angiras Rishis

येना नवग्वे अंगिरे दशग्वे सप्तास्ये रेवती रेवदूष ॥ IV.51.4 [Part]

येन¹ । नवऽग्वे² । अङ्गिरे³ । दशऽग्वे⁴ । सप्तऽआस्ये⁵ । रेवतीः⁶ । रेवत्⁷ । ऊष⁸ ॥

⁵Seven-mouthed ³Angiras with his ²nine and his ⁴ten rays of the Light, ¹on and by whom ⁸the Dawn ⁷breaks out with all her ⁶joy and opulence. [15.160]

ये अग्नेः परि जज्ञिरे विरूपासो दिवस्परि ।

नवग्वो नु दशग्वो अंगिरस्तमो सचा देवेषु मंहते ॥ X.62.6

ये¹ । अग्नेः² । परि³ । जज्ञिरे⁴ । विऽरूपासः⁵ । दिवः⁶ । परि⁷ ।

नवऽग्वः⁸ । नु⁹ । दशऽग्वः¹⁰ । अङ्गिरःऽतमः¹¹ । सचा¹² । देवेषु¹³ । मंहते¹⁴ ॥

¹They are ²sons of Agni and ⁴have been born ³about him ⁵in different forms ⁷all about ⁶heaven; ⁸nine rayed, ¹⁰ten-rayed, ¹¹most “Angiras”, this Angiras clan ^{14a}becomes ¹²together ^{14b}full of plenty ¹³with or in the gods. [15.162-3]

इंद्रेण युजा निः सृजंत वाघतो ब्रजं गोमंतमश्विनं ।

सहस्रं मे ददतो अष्टकर्ण्यः श्रवो देवेष्वक्रत ॥ X.62.7

इन्द्रेण¹ । युजा² । निः³ । सृजन्त⁴ । वाघतः⁵ । ब्रजम्⁶ । गोऽमन्तम्⁷ । अश्विनम्⁸ ।
सहस्रम्⁹ । मे¹⁰ । ददतः¹¹ । अष्टऽकर्ण्यः¹² । श्रवः¹³ । देवेषु¹⁴ । अक्रत¹⁵ ॥

²Aided ²by Indra ^{3,4}they set free ⁶the pen ⁷of cows and ⁸horses,
¹¹they give ⁵to the sacrificer ¹²the mystic eight-eared kine and
thereby ¹⁵create ¹⁴in the gods ¹³*śravas*, the divine hearing or
inspiration of the Truth. [15.163]

वि ते विष्वग्वातजूतासो अग्ने भामासः शुचे शुचयश्चरन्ति ।

तुविम्रक्षासो दिव्या नवग्वा वना वनन्ति धृषता रुजन्तः ॥ VI.6.3

वि¹ । ते² । विष्वक्³ । वातऽजूतासः⁴ । अग्ने⁵ । भामासः⁶ । शुचे⁷ । शुचयः⁸ । चरन्ति⁹ ।

तुविऽम्रक्षासः¹⁰ । दिव्याः¹¹ । नवऽग्वाः¹² । वना¹³ । वनन्ति¹⁴ । धृषता¹⁵ । रुजन्तः¹⁶ ॥

¹Wide ³everywhere, ⁷O pure-shining ⁵Agni, ⁹range ⁴driven by the
wind ²thy ⁸pure ⁶shining lustres (*bhāmāsaḥ*); ¹⁰forcefully
overpowering ¹¹the heavenly ¹²Nine-rayed ones (*divyā
navagvāḥ*) ¹⁴enjoy ¹³the woods (*vanā vananti*, significantly
conveying the covert sense, ‘enjoying the objects of enjoyment’)
¹⁶breaking them up ¹⁵violently. [15.163-4]

ये ते शुक्रासः शुचयः शुचिष्मः क्षां वपन्ति विषितासो अश्वाः ।

अध भ्रमस्त उर्विया वि भाति यातयमानो अधि सानु पृश्नेः ॥ VI.6.4

ये¹ । ते² । शुक्रासः³ । शुचयः⁴ । शुचिष्मः⁵ । क्षाम्⁶ । वपन्ति⁷ । विऽसितासः⁸ । अश्वाः⁹ ।

अध¹⁰ । भ्रमः¹¹ । ते¹² । उर्विया¹³ । वि¹⁴ । भाति¹⁵ । यातयमानः¹⁶ । अधि¹⁷ । सानु¹⁸ । पृश्नेः¹⁹ ॥

⁵O thou of the pure light, ¹they [Nine-rayed ones] ³bright and
⁴pure ⁷assail (or overcome) ⁶all the earth, ¹they are ²thy ⁹horses

⁸galloping in all directions. ¹⁰Then ¹²thy ¹¹roaming ¹⁵shines
¹⁴widely ¹³vast ¹⁶directing their journey ¹⁷to the ¹⁸higher level
¹⁹of the Various-coloured (the cow, *Prishni*, mother of the
Maruts). [15.164]

अध जिह्वा पापतीति प्र वृष्णो गोषुयुधो नाशनिः सृजाना । VI.6.5 [Part]

अध¹ । जिह्वा² । पापतीति³ । प्र⁴ । वृष्णः⁵ । गोषुयुधः⁶ । न⁷ । अशनिः⁸ । सृजाना⁹ ।

¹Then ¹⁴doubly (in earth and heaven?) ²thy tongue ³leaps
⁴forward ⁷like ⁸the lightning [Thunderbolt] ⁹loosed ⁵of [Indra]
the Bull ⁶that wars for the cows. [15.164]

त्वामग्ने अंगिरसो गुहा हितमन्वविंदंछिश्रियाणं वनेवने ।

स जायसे मथ्यमानः सहो महत्त्वामाहुः सहसस्पुत्रमंगिरः ॥ V.11.6

त्वाम्¹ । अग्ने² । अङ्गिरसः³ । गुहा⁴ । हितम्⁵ । अनु⁶ । अविन्दन्⁷ । शिश्रियाणम्⁸ । वनेवने⁹ ।

सः¹⁰ । जायसे¹¹ । मथ्यमानः¹² । सहः¹³ । महत्¹⁴ । त्वाम्¹⁵ । आहुः¹⁶ । सहसः¹⁷ । पुत्रम्¹⁸ ।

अङ्गिरः¹⁹ ॥

¹Thee, ²O Agni, ³the Angirases ^{6,7}found ⁵established ⁴in the
secret place (*guhā hitam*) ⁸lying ⁹in wood and wood (*vane vane*)
or, if we accept the indication of a covert sense we have already
noted in the phrase *vanā vananti*, ⁹in each object of enjoyment.
¹⁰So ¹¹art thou born ¹²by being pressed (*mathyamānaḥ*), ¹⁴a
mighty ¹³force; ¹⁵thee ¹⁶they call ¹⁸the Son ¹⁷of Force, ¹⁹O
Angiras, *sa jāyase saho mahat tvām āhuḥ sahasas putram*
aṅgiraḥ. [15.165]

त्वमग्ने प्रथमो अंगिरा ऋषिर्देवो देवानामभवः शिवः सखा ।

तव व्रते कवयो विद्वानापसोऽजायंत मरुतो भ्राजदृष्टयः ॥ I.31.1

त्वम्¹ । अग्ने³ । प्रथमाः³ । अङ्गिराः⁴ । ऋषिः⁵ । देवः⁶ । देवानाम्⁷ । अभवः⁸ । शिवः⁹ । सखा¹⁰ ।
तव¹¹ । व्रते¹² । कवयः¹³ । विद्वानाऽपसः¹⁴ । अजायन्त¹⁵ । मरुतः¹⁶ । भ्राजत्¹⁷ ऋष्टयः¹⁷ ॥

¹Thou, ³O Agni, ⁸wast ³the first ⁴Angiras, ⁵the seer and
⁹auspicious ¹⁰friend, ⁶a god, ⁷of the gods; ^{12a}in the law of ¹¹thy ^{12b}
[characteristic] working ¹⁶the Maruts ¹⁷with their shining spears
¹⁵were born, ¹³seers ¹⁴who do the work by the knowledge.
[15.165]

धन्या चिद्धि त्वे धिषणा वष्टि प्र देवांजन्म गृणते यजध्यै ।

वेपिष्ठो अंगिरसां यद्ध विप्रो मधु छंदो भनति रेभ इष्टौ ॥ VI.11.3

धन्या¹ । चित्² । हि³ । त्वे⁴ इति । धिषणा⁵ । वष्टि⁶ । प्र⁷ । देवान्⁸ । जन्म⁹ । गृणते¹⁰ । यजध्यै¹¹ ।
वेपिष्ठः¹² । अङ्गिरसाम्¹³ । यत्¹⁴ । ह¹⁵ । विप्रः¹⁶ । मधु¹⁷ । छन्दः¹⁸ । भनति¹⁹ । रेभः²⁰ । इष्टौ²¹ ॥

For ⁴in thee ⁵the thought ^{2,3}even though ¹full of riches ⁶desires
still ⁸the gods, ⁹the (divine) births, ¹⁰for the singer of the hymn
¹¹that he may sacrifice to them, ¹⁴when ¹⁶the sage, ¹²the most
luminous ¹³of the Angirases [Brihaspati], ¹⁹utters ¹⁸the rhythm
¹⁷of sweetness ²¹in the sacrifice. [15.166-7]

स्वादुषंसदः पितरो वयोधाः कृच्छ्रेऽश्रितः शक्तीवंतो गभीराः ।

चित्रसेना इषुबला अमृध्राः सतोवीरा उरवो व्रातसाहाः ॥ VI.75.9

स्वादुऽसंसदः¹ । पितरः² । वयः³ । कृच्छ्रेऽश्रितः⁴ । शक्तिऽवन्तः⁵ । गभीराः⁶ ।
चित्रऽसेनाः⁷ । इषुऽबलाः⁸ । अमृध्राः⁹ । सतः¹⁰ । उरवः¹¹ । व्रातऽसाहाः¹² ॥

²The Fathers ¹who dwell in the sweetness (the world of bliss),
³who establish the wide birth, ⁴moving in the difficult places,
⁵possessed of force, ⁶profound, ⁷with their bright host and ⁸their
strength of arrows, ⁹invincible, ¹⁰heroes in their being, ¹¹wide
overcomers ¹²of the banded foes. [15.167]

प्र ब्रह्मैतु सदनादृतस्य वि रश्मिभिः ससृजे सूर्यो गाः । VII.36.1 [Part]

प्र¹ । ब्रह्म² । एतु³ । सदनात्⁴ । ऋतस्य⁵ । वि⁶ । रश्मिभिः⁷ । ससृजे⁸ । सूर्यः⁹ । गाः¹⁰ ।

^{3a}Let ²the Word ^{3b}come ¹forward ⁴from the seat ⁵of the Truth;
⁹the Sun ⁸has released ⁶wide ⁷by its rays ¹⁰the cows. [15.167]

यो अद्रिभित्प्रथमजा ऋतावा बृहस्पतिरांगिरसो हविष्मान् । VI.73.1 [Part]

यः¹ । अद्रिभित्² । प्रथमजाः³ । ऋतवा⁴ । बृहस्पतिः⁵ । आङ्गिरसः⁶ । हविष्मान्⁷ ।

⁵Brihaspati, ²breaker of the hill (the cave of the Panis), ³the first-
born ⁴who has the Truth, ⁶the Angirasa, ¹he ⁷of the oblation.
[15.168; also 15.145]

प्र सप्तगुमृतधीतिं सुमेधां बृहस्पतिं मतिरच्छा जिगाति ।

य आंगिरसो नमसोपसद्योऽस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ॥ X.47.6

प्र¹ । सप्तगुम्² । ऋतधीतिम्³ । सुमेधाम्⁴ । बृहस्पतिम्⁵ । मतिः⁶ । अच्छ⁷ । जिगाति⁸ ।

यः⁹ । आङ्गिरसः¹⁰ । नमसा¹¹ । उपसद्यः¹² । अस्मभ्यम्¹³ । चित्रम्¹⁴ । वृषणम्¹⁵ । रयिम्¹⁶ । दाः¹⁷ ॥

⁶The thought ^{1,8}goes ⁷towards ⁵Brihaspati ²the seven-rayed, ³the
truth-thinking, ⁴the perfect intelligence, ⁹who is ¹⁰the Angirasa,
¹²to be approached ¹¹with obeisance.....[15.168]

तव श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदंगिरः ।

इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामौब्जो अर्णवं ॥ II.23.18

तव¹ । श्रिये² । वि³ । अजिहीत⁴ । पर्वतः⁵ । गवाम्⁶ । गोत्रम्⁷ । उत्सृजः⁸ । यत्⁹ । अङ्गिरः¹⁰ ।
इन्द्रेण¹¹ । युजा¹² । तमसा¹³ । परिवृतम्¹⁴ । बृहस्पते¹⁵ । निः¹⁶ । अपाम्¹⁷ । औब्जः¹⁸ ।
अर्णवम्¹⁹ ॥

²For the glory ¹of thee ⁵the hill ⁴parted ³asunder ⁹when ⁸thou
didst release upward ⁷the pen ⁶of the cows; ¹¹with Indra ¹²for ally
^{16,18}thou didst force out, ¹⁵O Brihaspati, ¹⁹the flood ¹⁷of the
waters ¹⁴which was environed ¹³by the darkness. [15.168]

बृहस्पतिः प्रथमं जायमानो महो ज्योतिषः परमे व्योमन् ।

सप्तास्यस्तुविजातो रवेण वि सप्तरश्मिरधमत्तमांसि ॥ IV.50.4

बृहस्पतिः¹ । प्रथमम्² । जायमानः³ । महः⁴ । ज्योतिषः⁵ । परमे⁶ । विऽओमन्⁷ ।

सप्तऽआस्यः⁸ । तुविऽजातः⁹ । रवेण¹⁰ । वि¹¹ । सप्तरश्मिः¹² । अधमत्¹³ । तमांसि¹⁴ ॥

¹Brihaspati ^{3a}coming ²first ^{3b}to birth ⁴out of the great ⁵Light ⁶in
the highest ⁷heaven, ⁹born in many forms, ⁸seven-mouthed,
¹²seven-rayed (*saptāsyah saptaraśmiḥ*), ¹⁰by his cry ^{11,13}dispelled
¹⁴the darkness. [15.169; also 15.143]

स सुष्टुभा स ऋक्वता गणेन वलं रुरोज फलिंगं रवेण । IV.50.5 [Part]

सः¹ । सुऽस्तुभा² । सः³ । ऋक्वता⁴ । गणेन⁵ । वलम्⁶ । रुरोज⁷ । फलिङ्गम्⁸ । रवेण⁹ ।

¹He ⁵by his host [Angiras Rishis] ⁴with the Rik (the hymn of
illumination) and ²the Stubh (the rhythm that affirms the gods)
⁷broke ⁶Vala ⁹by his cry.... [15.169; also 15.143]

सो अंगिरोभिरंगिरस्तमो भूद्धृषा वृषभिः सखिभिः सखा सन् ।

ऋग्मिभिर्ऋग्मी गातुभिर्ज्येष्ठो मरुत्वान्नो भवत्विद्र ऊती ॥ I.100.4

सः¹ । अङ्गिरः² । अङ्गिरः³ । भूत्⁴ । वृषा⁵ । वृष⁶ । सखि⁷ । सखा⁸ ।
सन्⁹ ।

ऋग्मि¹⁰ । ऋग्मी¹¹ । गातु¹² । ज्येष्ठः¹³ । मरुत्वान्¹⁴ । नः¹⁵ । भवतु¹⁶ । इन्द्रः¹⁷ ।
ऊती¹⁸ ॥

^{4a}May ¹he ^{4b}become ³most Angiras ²with the Angirases, ⁹being
⁵the Bull ⁶with bulls (the bull is the male power or Purusha, *nṛ*,
with regard to the Rays and the Waters who are the cows, *gāvaḥ*,
dhenavaḥ), ⁸the Friend ⁷with friends, ¹¹the possessor of the Rik
¹⁰with those who have the Rik (*ṛgmibhir ṛgmī*), ¹²with those who
make the journey (*gātubhiḥ*, the souls that advance on the path
towards the Vast and True) ¹³the greatest; ^{16a}may ¹⁷Indra
^{16b}become ¹⁴associated with the Maruts (*marutvān*) ¹⁸for our
thriving. [15.169]

अगच्छदु विप्रतमः सखीयन्नसूदयत्सुकृते गर्भमद्रिः ।

ससान मर्यो युवभिर्मखस्यन्नथाभवदंगिराः सद्यो अर्चन् ॥ III.31.7

अगच्छत्¹ । ऊं² इति । विप्र³ । सखि⁴ । असूदयत्⁵ । सुकृते⁶ । गर्भम्⁷ । अद्रिः⁸ ।

ससान⁹ । मर्यः¹⁰ । युव¹¹ । मखस्यन्¹² । अथ¹³ । अभवत्¹⁴ । अङ्गिराः¹⁵ । सद्यः¹⁶ ।
अर्चन्¹⁷ ॥

³Most illumined in knowledge (*vipratamaḥ*), ⁴becoming a friend
(*sakhīyan*, the Angirases are friends or comrades in the great
battle) ¹he went (*agacchad*); ⁸the hill ⁵sped forth ⁷its pregnant
contents (*garbham*) ⁶for the doer of the good work; ¹⁰strong in

manhood ¹¹with the young (*maryo yuvabhiḥ*; the youth also giving the idea of unaging, undecaying force) ¹²he sought fullness of riches and ⁹won possession (*sasāna makhasyan*); ¹³so ¹⁶at once, ¹⁷chanting the hymn (*arcan*), ¹⁴he became ¹⁵an Angiras. [15.169; also 15.216]

आ युवानः कवयो यज्ञियासो मरुतो गंत गृणतो वरस्यां ।

अचित्रं चिद्धि जिन्वथा वृधंत इत्था नक्षंतो नरो अंगिरस्वत् ॥ VI.49.11

आ¹ । युवानः² । कवयः³ । यज्ञियासः⁴ । मरुतः⁵ । गन्त⁶ । गृणतः⁷ । वरस्याम्⁸ ।

अचित्रम्⁹ । चित्¹⁰ । हि¹¹ । जिन्वथ¹² । वृधन्तः¹³ । इत्था¹⁴ । नक्षन्तः¹⁵ । नरः¹⁶ ।
अङ्गिरस्वत्¹⁷ ॥

²O young and ³seers and ⁴powers of the sacrifice, ⁵Maruts, ^{1,6}come ⁷uttering the word ⁸to the high place (or desirable plane of earth or the hill, *adhi sānu prśneḥ* -VI.6.4, which is probably the sense of *varasyām*), ¹⁶powers ¹³increasing, ¹⁴rightly ¹⁵moving (on the path, *gātu*) ¹⁷like the Angiras, ¹²give joy ^{10,11}even ⁹to that which is not illumined (*acitram*, that which has not received the varied light of the dawn, the night of our ordinary darkness). [15.170-1]

व्यंजते दिवो अंतेष्वक्तून्विशो न युक्ता उषसो यतंते ।

सं ते गावस्तम आ वर्तयन्ति ज्योतिर्यच्छन्ति सवितेव बाहू ॥ VII.79.2

वि¹ । अञ्जते² । दिवः³ । अन्तेषु⁴ । अक्तून्⁵ । विशः⁶ । न⁷ । युक्ताः⁸ । उषसः⁹ । यतन्ते¹⁰ ।

सम्¹¹ । ते¹² । गावः¹³ । तमः¹⁴ । आ¹⁵ । वर्तयन्ति¹⁶ । ज्योतिः¹⁷ । यच्छन्ति¹⁸ । सविताऽइव¹⁹ ।
बाहू²⁰ ॥

⁹The Dawns ^{2a}make ⁵their rays ^{2b}to shine ¹out ⁴in the extremities ³of heaven, ¹⁰they labour ⁷like ⁶men ⁸who are set to a work. ¹²Thy ¹³rays ^{11,15,16}set fleeing ¹⁴the darkness, ¹⁸they extend ¹⁷the Light ¹⁹as if the sun ¹⁸were extending ²⁰its two arms. [15.171]

अभूदुषा इंद्रतमा मघोन्यजीजनत्सुविताय श्रवांसि ।

वि दिवो देवी दुहिता दधात्यंगिरस्तमा सुकृते वसूनि ॥ VII.79.3

अभूत्¹ । उषाः² । इन्द्रतमा³ । मघोनी⁴ । अजीजनत्⁵ । सुविताय⁶ । श्रवांसि⁷ ।

वि⁸ । दिवः⁹ । देवी¹⁰ । दुहिता¹¹ । दधाति¹² । अङ्गिरःतमा¹³ । सुकृते¹⁴ । वसूनि¹⁵ ॥

²Usha ¹has become (or, come into being) ³most full of Indra [the divine illumined mind] power (*indratamā*), ⁴opulent in riches [of the Light] and ⁵has given birth ⁷to the inspirations of knowledge ⁶for our happy going (or for good and bliss), ¹⁰the goddess, ¹¹daughter ⁹of Heaven, ¹³most full of Angirashood (*angirastamā*), ^{8,12}orders ¹⁵her riches ¹⁴for the doer of good works. [15.171]

व्युषा आवो दिविजा ऋतेनाविष्कृण्वाना महिमानमागात् ।

अप द्रुहस्तम आवरजुष्टमंगिरस्तमा पथ्या अजीगः ॥ VII.75.1

वि¹ । उषाः² । आवः³ । दिविजाः⁴ । ऋतेन⁵ । आविःकृण्वाना⁶ । महिमानम्⁷ । आ⁸ । अगात्⁹ ।

अप¹⁰ । द्रुहः¹¹ । तमः¹² । आवः¹³ । अजुष्टम्¹⁴ । अङ्गिरःतमा¹⁵ । पथ्याः¹⁶ । अजीगरिति¹⁷ ॥

²Dawn, ⁴heaven-born, ^{1,3}has opened up (the veil of darkness) ⁵by the Truth and ^{8,9}she comes ⁶making manifest ⁷the vastness (*mahimānam*), ^{10,13}she has drawn away ¹¹the veil of harms and ¹²of darkness (*druhas tamah*) and ¹⁴all that is unloved; ¹⁵most full of Angirashood ¹⁷she manifests ¹⁶the paths (of the great journey). [15.171-2]

महे नो अद्य सुविताय बोध्युषो महे सौभगाय प्र यंधि ।

चित्रं रयिं यशसं धेह्यस्मे देवि मर्तेषु मानुषि श्रवस्युं ॥ VII.75.2

महे¹ । नः² । अद्य³ । सुविताय⁴ । बोधि⁵ । उषः⁶ । महे⁷ । सौभगाय⁸ । प्र⁹ । यन्धि¹⁰ ।

चित्रम्¹¹ । रयिम्¹² । यशसम्¹³ । धेहि¹⁴ । अस्मे¹⁵ इति । देवि¹⁶ । मर्तेषु¹⁷ । मानुषि¹⁸ ।
श्रवस्युम्¹⁹ ॥

³Today, ⁶O Dawn, ⁵awake ²for us ⁴for the journey ⁷to the vast ⁸bliss (*mahe suvitayā*), ^{9,10}extend (thy riches) ⁷for a vast ⁸state of enjoyment, ¹⁴confirm ¹⁵in us ¹²a wealth ¹¹of varied brightness (*citram*) ¹⁹full of inspired knowledge (*śravasyum*), ¹⁷in us mortals, ¹⁸O human and ¹⁶divine. [15.172]

एते त्वे भानवो दर्शतायाश्चित्रा उषसो अमृतास आगुः ।

जनयंतो दैव्यानि व्रतान्यापृणंतो अंतरिक्षा व्यस्थुः ॥ VII.75.3

एते¹ । त्वे² । भानवः³ । दर्शतायाः⁴ । चित्राः⁵ । उषसः⁶ । अमृतासः⁷ । आ⁸ । अगुः⁹ ।

जनयन्तः¹⁰ । दैव्यानि¹¹ । व्रतानि¹² । आऽपृणन्तः¹³ । अन्तरिक्षा¹⁴ । वि¹⁵ । अस्थुः¹⁶ ॥

¹These are ²the ³lustres ⁴of the visible ⁶Dawn ^{8,9}which have come ⁵varied-bright (*citrāḥ*) and ⁷immortal; ¹⁰bringing to birth ¹¹the divine ¹²workings ^{15,16}they diffuse themselves, ¹³filling ¹⁴those of the mid-region *janayanto daivyāni vratāni, āpṛṇanto antarikṣā vyasthuḥ*. [15.172]

The Seven-Headed Thought, Swar and the Dashagwas

सखा ह यत्र सखिभिर्नवग्वैरभिज्वा सत्वभिर्गा अनुगमन् ।

सत्यं तदिंद्रो दशभिर्दशग्वैः सूर्यं विवेद तमसि क्षियंतं ॥ III.39.5

सखा¹ । ह² । यत्र³ । सखिऽभिः⁴ । नवऽग्वैः⁵ । अभिऽज्जु⁶ । आ⁷ । सत्वऽभिः⁸ । गाः⁹ ।
अनुऽगमन्¹⁰ ।

सत्यम्¹¹ । तत्¹² । इन्द्रः¹³ । दशऽभिः¹⁴ । दशऽग्वैः¹⁵ । सूर्यम्¹⁶ । विवेद¹⁷ । तमसि¹⁸ ।
क्षियन्तम्¹⁹ ॥

³Where ¹a friend ⁴with his friends ⁵the Navagwas, ^{7,10}following
[⁶on his knees] ⁹the cows, ¹³Indra ¹⁴with the ten, ¹⁵Dashagwas,
¹⁷found ¹²that ¹¹truth ¹⁶even the Sun ¹⁹dwelling ¹⁸in the darkness.
[15.174; also 15.157]

इमां धियं सप्तशीर्ष्णीं पिता न ऋतप्रजातां बृहतीमविन्दत् ।

तुरीयं स्विज्जनयद्विश्वजन्योऽयास्य उक्थमिन्द्राय शंसन् ॥ X.67.1

इमाम्¹ । धियम्² । सप्तऽशीर्ष्णीम्³ । पिता⁴ । नः⁵ । ऋतऽप्रजाताम्⁶ । बृहतीम्⁷ । अविन्दत्⁸ ।

तुरीयम्⁹ । स्वित्¹⁰ । जनयत्¹¹ । विश्वऽजन्यः¹² । अयास्यः¹³ । उक्थम्¹⁴ । इन्द्राय¹⁵ । शंसन्¹⁶ ॥

¹³Ayasya is described as ⁵our ⁴father ⁸who found ⁷the vast
³seven-headed ²Thought ¹that ⁶was born out of the Truth and as
¹⁶singing ¹⁴the hymn ¹⁵to Indra. [15.174]

³The seven-headed ²thought of Ayasya ¹²enables him to become *viśvajanya*, which means probably that he occupies or possesses all the worlds or births of the soul or else that ¹²he becomes universal, identifying himself with all beings born, — and ¹¹to manifest or give being to a ¹⁰certain ⁹fourth world (Swar), *turīyaṃ svij janayad viśvajanyaḥ*. [15.175]

अनूनोदत्र हस्तयतो अद्रिरार्चन्येन दश मासो नवग्वाः ।

ऋतं यती सरमा गा अविन्दद्विश्वानि सत्यांगिराश्चकार ॥ V.45.7

अनूनोत्¹ । अत्र² । हस्तऽयतः³ । अद्रिः⁴ । आर्चन्⁵ । येन⁶ । दश⁷ । मासः⁸ । नवऽग्वाः⁹ ।

ऋतम्¹⁰ । यती¹¹ । सरमा¹² । गाः¹³ । अविन्दत्¹⁴ । विश्वानि¹⁵ । सत्या¹⁶ । अङ्गिराः¹⁷ ।

चकार¹⁸ ॥

²Here ¹cried (or, moved) ⁴the stone ³impelled by the hand, ⁶whereby ⁹the Navagwas ^{5a}chanted ⁷for ten ⁸months ^{5b}the hymn; ¹²Sarama ¹¹travelling ¹⁰to the Truth ¹⁴found ¹³the cows; ¹⁵all things ¹⁷the Angiras ¹⁸made ¹⁶true. [15.175; also 15.214]

धियं वो अप्सु दधिषे स्वर्षा ययातरंदश मासो नवग्वाः ।

अया धिया स्याम देवगोपा अया धिया तुतुर्यामात्यंहः ॥ V.45.11

धियम्¹ । वः² । अप्सु³ । दधिषे⁴ । स्वःऽसाम्⁵ । यया⁶ । अतरन्⁷ । दश⁸ । मासः⁹ । नवऽग्वाः¹⁰ ।

अया¹¹ । धिया¹² । स्याम¹³ । देवऽगोपाः¹⁴ । अया¹⁵ । धिया¹⁶ । तुतुर्याम¹⁷ । अति¹⁸ । अंहः¹⁹ ॥

⁴I hold ²for you ³in the waters (i.e. the seven Rivers) ¹the thought (the seven-headed thought born from the Truth and found by Ayasya) ⁵that wins possession of heaven, ⁶by which ¹⁰the Navagwas ⁷passed through ⁸the ten ⁹months; ¹¹by this ¹²thought

¹³may we have ¹⁴the gods for protectors, ¹⁵by this ¹⁶thought
¹⁷may we pass through ¹⁸beyond ¹⁹the evil. [15.175]

उद्गा आजदभिनद्ब्रह्मणा वलमगूहत्तमो व्यचक्षयत्स्वः ॥ II.24.3 [Part]

उत्¹ । गाः² । आजत्³ । अभिनत्⁴ । ब्रह्मणा⁵ । वलम्⁶ । अगूहत्⁷ । तमः⁸ । वि⁹ । अचक्षयत्¹⁰ ।
स्वः¹¹ ॥

In this hymn Brihaspati is described ³driving ¹up ²the cows,
⁴breaking ⁶Vala ⁵by the divine word, *brahmaṇā*, ⁷concealing ⁸the
darkness and ^{9,10a}making ¹¹Swar ^{10b}visible. [15.178; also 15.155]

अश्मास्यमवतं ब्रह्मणस्पतिर्मधुधारमभि यमोजसातृणत् ।

तमेव विश्वे पपिरे स्वर्दृशो बहु साकं सिसिचुरुत्समुद्रिणं ॥ II.24.4

अश्मऽआस्यम्¹ । अवतम्² । ब्रह्मणः³ । पतिः⁴ । मधुऽधारम्⁵ । अभि⁶ । यम्⁷ । ओजसा⁸ ।
अतृणत्⁹ ।

तम्¹⁰ । एव¹¹ । विश्वे¹² । पपिरे¹³ । स्वःऽदृशः¹⁴ । बहु¹⁵ । साकम्¹⁶ । सिसिचुः¹⁷ । उत्सम्¹⁸ ।
उद्रिणम्¹⁹ ॥

The first result is ^{6,9}the breaking open ⁸by force ²of the well
¹which has the rock for its face and ⁵whose streams are of the
honey, *madhu*, the Soma sweetness. ¹⁰This secret well of honey
¹³is drunk ¹²by all those ¹⁴who are able to see Swar and ¹⁷they
pour out ¹⁸its billowing fountain of sweetness ¹⁵in manifold
¹⁹streams ¹⁶together. [15.178]

सना ता का चिद्भुवना भवीत्वा माद्भिः शरद्भिर्दुरो वरंत वः ।

अयतंता चरतो अन्यदन्यदिद्या चकार वयुना ब्रह्मणस्पतिः ॥ II.24.5

सना¹।ता²।का³।चित्⁴।भुवना⁵।भवीत्वा⁶।मात्⁷।शरत्⁸।दुरः⁹।वरन्त¹⁰।
वः¹¹।

अयतन्ता¹²।चरतः¹³।अन्यत्¹⁴।इत्¹⁵।या¹⁶।चकार¹⁷।वयुना¹⁸।ब्रह्मणः¹⁹।
पतिः²⁰॥

^{3,4}Certain ¹eternal ⁵worlds (states of existence) are ²these ⁶which have to come into being, ⁹their doors ¹⁰are shut ¹¹to you (or, opened) ⁷by the months and ⁸the years; ¹²without effort ^{14a}one (world) ¹³moves ^{14b}in the other, and ¹⁵it is ¹⁶these that ^{19,20}Brahmanaspati ¹⁷has made ¹⁸manifest to knowledge. [15.179]

गृणानो अंगिरोभिर्दस्म वि वरुषसा सूर्येण गोभिरंधः ।

वि भूम्या अप्रथय इंद्र सानु दिवो रज उपरमस्तभायः ॥I.62.5

गृणानः¹।अङ्गिरोभिः²।दस्म³।वि⁴।वः⁵।उषसा⁶।सूर्येण⁷।गोभिः⁸।अन्धः⁹।

वि¹⁰।भूम्याः¹¹।अप्रथयः¹²।इन्द्र¹³।सानु¹⁴।दिवः¹⁵।रजः¹⁶।उपरम्¹⁷।अस्तभायः¹⁸॥

¹Hymned ²by the Angiras Rishis [³O achiever of works,] ¹³Indra ^{4,5}opens up ⁹the darkness ⁸by (or with) the Dawn and ⁷the Sun and ⁸the Cows, ^{10,12}he spreads out ¹⁴the high plateau ¹¹of the earthly hill into wideness and ¹⁸upholds ^{16,17}the higher world of heaven. [15.180]

तदु प्रयक्षतममस्य कर्म दस्मस्य चारुतममस्ति दंसः ।

उपह्वरे यदुपरा अपिन्वन्मध्वर्णसो नद्यश्चतस्रः ॥I.62.6

तत्¹।ऊं²इति।प्रयक्षत्तमम्³।अस्य⁴।कर्म⁵।दस्मस्य⁶।चारुत्तमम्⁷।अस्ति⁸।दंसः⁹।

उपह्वरे¹⁰।यत्¹¹।उपराः¹²।अपिन्वत्¹³।मधुअर्णसः¹⁴।नद्यः¹⁵।चतस्रः¹⁶॥

“¹This, ²indeed,” says the Rishi Nodha, “⁸is ⁴his ³mightiest

⁵work, ⁷the fairest ⁹achievement ⁶of the achiever, ¹¹that ¹⁶the four ¹²upper ¹⁵rivers ¹⁴streaming honey ¹³nourish ¹⁰the two worlds of the crookedness”. [15.180]

द्विता वि वब्रे सनजा सनीळे अयास्यः स्तवमानेभिरकैः ।

भगो न मेने परमे व्योमन्नधारयद्रोदसी सुदंसाः ॥I.62.7

द्विता¹ । वि² । वब्रे । सडनजा⁴ । सनीळे⁵ इति सडनीळे । अयास्यः⁶ । स्तवमानेभिः⁷ । अकैः⁸ ।

भगः⁹ । न¹⁰ । मेने¹¹ इति । परमे¹² । विडओमन्¹³ । अधारयत्¹⁴ । रोदसी¹⁵ इति । सुडदंसाः¹⁶ ॥

¹In their twofold (divine and human?) ⁶Ayasya ^{2,3}uncovered ⁸by his hymns [⁷affirming] ⁴the two, eternal and ⁵in one nest; ¹⁶perfectly achieving ¹⁴he upheld ¹⁵earth and heaven ¹²in the highest ¹³ether (of the revealed superconscient) ¹⁰as ⁹the Enjoyer ¹¹his two wives. [15.180-1]

सनादिवं परि भूमा विरूपे पुनर्भुवा युवती स्वेभिरेवैः ।

कृष्णेभिरक्तोषा रुशद्भिर्भवपुर्भिरा चरतो अन्यान्या ॥I.62.8

सनात्¹ । दिवम्² । परि³ । भूम⁴ । विरूपे⁵ इति विडरूपे । पुनःडभुवा⁶ । युवती⁷ । स्वेभिः⁸ । एवैः⁹ ।

कृष्णेभिः¹⁰ । अक्ता¹¹ । उषाः¹² । रुशत्डभिः¹³ । वपुःडभिः¹⁴ । आ¹⁵ । चरतः¹⁶ । अन्याडअन्या¹⁷ ॥

Nodha says of the ¹¹Night and ¹²Dawn, ¹⁰the dark physical and ¹³the illumined mental consciousness that ⁶they new-born (*punarbhuvā*) ³about ²heaven and ⁴earth ¹⁵move ¹⁵into ¹⁷each other ⁸with their own proper ⁹movements, *svebhir evaiḥ... carato anyānyā* i.e. spontaneously. [15.181]

सनेमि सख्यं स्वपस्यमानः सूनुर्दाधार शवसा सुदंसाः ।I.62.9 [Part]

सनेमि¹ । सख्यम्² । सुडअपस्यमानः³ । सूनुः⁴ । दाधार⁵ । शवसा⁶ । सुडदंसाः⁷ ।

¹In the eternal ²friendship ³that is worked out ^{6,7}by the high achievement ⁴of their son ⁵who thus up-holds them, *sanemi sakhyam svapasyamānaḥ sūnur dādhāra śavasā sudamsāḥ*. [15.181]

अभिनक्षंतो अभि ये तमानशुर्निधिं पणीनां परमं गुहा हितं ।

ते विद्वांसः प्रतिचक्ष्यानृता पुनर्यत उ आयंतदुदीयुराविशं ॥ II.24.6

अभिऽनक्षन्तः¹ । अभि² । ये³ । तम्⁴ । आनशुः⁵ । निऽधिम्⁶ । पणीनाम्⁷ । परमम्⁸ । गुहा⁹ । हितम्¹⁰ ।

ते¹¹ । विद्वांसः¹² । प्रतिऽचक्ष्य¹³ । अनृता¹⁴ । पुनः¹⁵ । यतः¹⁶ । ऊं¹⁷ इति । आयन्¹⁸ । तत्¹⁹ । उत्²⁰ । ईयुः²¹ । आऽविशम्²² ॥

³They ¹who travel towards the goal and ^{2,5}attain ⁴that ⁶treasure ⁷of the Panis, ⁸the supreme ⁶treasure ¹⁰hidden ⁹in the secret cave, ¹¹they, ¹²having the knowledge and ¹³perceiving ¹⁴the falsehoods, ^{20,21}rise up ¹⁵again ¹⁹thither ¹⁶whence ¹⁸they came and ²²enter into that world. [15.181]

ऋतावानः प्रतिचक्ष्यानृता पुनरात आ तस्थुः कवयो महस्पथः । II.24.7 [Part]

ऋतऽवानः¹ । प्रतिऽचक्ष्य² । अनृता³ । पुनः⁴ । आ⁵ । अतः⁶ । आ⁷ । तस्थुः⁸ । कवयः⁹ । महः¹⁰ । पथः¹¹ ।

¹Possessed of the truth, ²beholding ³the falsehoods they, ⁹seers, ^{7,8}rise up again ⁵into ¹⁰the great ¹¹path, the path of the Truth, or the great and wide realm, Mahas of the Upanishads. [15.181]

येना दशग्वमधिगुं वेपयंतं स्वर्णरं ।

येना समुद्रमाविथा तमीमहे ॥ VIII.12.2

येन¹ । दशऽग्वम्² । अधिऽगुम्³ । वेपयन्तम्⁴ । स्वःऽनरम्⁵ ।

येन⁶ । समुद्रम्⁷ । आविथ⁸ । तम्⁹ । ईमहे¹⁰ ॥

⁹That [³unseizable] rapture of the Soma ¹⁰we desire ¹by which thou, O Indra, ⁴didst make to thrive ⁵the Might of Swar (or the Swar soul), ⁹that rapture ²ten-rayed and ⁴making a light of knowledge (or, shaking the whole being with its force) ⁶by which ⁸thou didst foster ⁷the ocean. [15.184]

येन सिंधुं महीरपो रथाँ इव प्रचोदयः ।

पंथामृतस्य यातवे तमीमहे ॥ VIII.12.3

येन¹ । सिन्धुम्² । महीः³ । अपः⁴ । रथान्ऽइव⁵ । प्रऽचोदयः⁶ ।

पन्थाम्⁷ । ऋतस्य⁸ । यातवे⁹ । तम्¹⁰ । ईमहे¹¹ ॥

¹⁰That Soma intoxication ¹by which ⁶thou didst drive forward ³the great ⁴waters (the seven rivers) ⁵like chariots ²to their sea, — ¹⁰that ¹¹we desire ⁹that we may travel ⁷on the path ⁸of the truth. [15.184]

सो अंगिरसामुचथा जुजुष्वान्ब्रह्मा तूतोदिन्द्रो गातुमिष्णन् । II.20.5 [Part]

सः¹ । अङ्गिरसाम्² । उचथा³ । जुजुष्वान्⁴ । ब्रह्मा⁵ । तूतोत्⁶ । इन्द्रः⁷ । गातुम्⁸ । इष्णन्⁹ ।

⁷Indra ⁹in order to impel ²them [Angirases] ⁸on the path ⁴joins himself ³to the chanted expressions of their thought and ⁶gives fullness and force ⁵to the words of their soul, *aṅgirasām ucathā jujuṣvān brahmā tūtod indro gātum iṣṇan*. [15.184]

तमु नः पूर्वे पितरो नवग्वाः सप्त विप्रासो अभि वाजयंतः ।

नक्षद्वाभं ततुरिं पर्वतेष्ठामद्रोघवाचं मतिभिः शविष्ठं ॥ VI.22.2

तम्¹ । ऊं² इति । नः³ । पूर्वे⁴ । पितरः⁵ । नवऽग्वाः⁶ । सप्त⁷ । विप्रासः⁸ । अभि⁹ । वाजयन्तः¹⁰ ।
नक्षत्¹¹ उदाभम्¹² । ततुरिम्¹³ । पर्वते¹⁴ उस्थाम्¹⁵ । अद्रोघ¹⁶ उवाचम्¹⁷ । मति¹⁸ उभिः¹⁹ । शविष्ठम्²⁰ ॥

¹In him ³our ⁴primal ⁵fathers, ⁷the seven ⁸seers, ⁶the Navagwas, ⁹increase ¹⁰their plenty, ¹¹him ¹²victorious on his march and ¹³breaking through (to the goal), ¹⁴standing on the mountain, ¹⁵inviolate in speech, ¹⁶most luminous-forceful ¹⁷by his thinkings. [15.185]

येना नः पूर्वे पितरः पदज्ञा अर्चतो अंगिरसो गा अविन्दन् ॥ I.62.2 [Part]

येन¹ । नः² । पूर्वे³ । पितरः⁴ । पदऽज्ञाः⁵ । अर्चन्तः⁶ । अङ्गिरसः⁷ । गाः⁸ । अविन्दन्⁹ ॥

¹It is by ⁶singing the Rik, the hymn of illumination, that they [²our ³primal ⁴fathers, ⁵knowing the footprints] ⁹find ⁸the solar illuminations in the cave of our being. [15.185]

स सुष्टुभा स स्तुभा सप्त विप्रैः स्वरेणाद्रिं स्वर्यो नवग्वैः ।

सरण्युभिः फलिगमिन्द्र शक्र वलं रवेण दरयो दशग्वैः ॥ I.62.4

सः¹ । सुऽस्तुभा² । सः³ । स्तुभा⁴ । सप्त⁵ । विप्रैः⁶ । स्वरेण⁷ । अद्रिम्⁸ । स्वर्योः⁹ । नवऽग्वैः¹⁰ ।

सरण्युऽभिः¹¹ । फलिऽगम्¹² । इन्द्र¹³ । शक्र¹⁴ । वलम्¹⁵ । रवेण¹⁶ । दरयोः¹⁷ । दशऽग्वैः¹⁸ ॥

²It is by the *stubbh*, ⁴the all-supporting rhythm of the hymn ⁵of the seven ⁶seers, ⁷by the vibrating voice ¹⁰of the Navagwas that ¹³Indra ⁹becomes full of the power of Swar and ¹⁶by the cry ¹⁸of the Dashagwas [¹¹travelling on the path] that ¹⁷he rends ¹⁵Vala ¹²in pieces. [15.185]

बृहस्पतिरुषसं सूर्यं गामर्कं विवेद स्तनयन्निव द्यौः ॥ X.67.5 [Part]

बृहस्पतिः¹ । उषसम्² । सूर्यम्³ । गाम्⁴ । अर्कम्⁵ । विवेद¹ । स्तनयन्⁷ । द्यौः⁸ ॥

¹The voice of Brihaspati the Angirasa ⁶discovering ³the Sun and ²the Dawn and ⁴the Cow and ⁵the light of the Word is ⁷the thunder ⁸of Heaven. [15.185]

गूळ्हं ज्योतिः पितरो अन्वविन्दन्सत्यमंत्रा अजनयन्नुषासं ॥ VII.76.4 [Part]

गूळ्हम्¹ । ज्योतिः² । पितरः³ । अनु⁴ । अविन्दन्⁵ । सत्यमन्त्राः⁶ । अजनयन्⁷ । उषसम्⁸ ॥

⁶It is by the satya mantra, the true thought expressed in the rhythm of the truth, that ¹the hidden ²light ^{4,5}is found and ⁸the Dawn ⁷brought to birth. [15.185; also 15.128]

ऋतं शंसन्त ऋजु दीध्याना दिवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः ।

विप्रं पदमंगिरसो दधाना यज्ञस्य धाम प्रथमं मनन्त ॥ X.67.2

ऋतम्¹ । शंसन्तः² । ऋजु³ । दीध्यानाः⁴ । दिवः⁵ । पुत्रासः⁶ । असुरस्य⁷ । वीराः⁸ ।

विप्रम्⁹ । पदम्¹⁰ । अङ्गिरसः¹¹ । दधानाः¹² । यज्ञस्य¹³ । धाम¹⁴ । प्रथमम्¹⁵ । मनन्त¹⁶ ॥

¹¹They [Angirasa] are ⁶the sons ⁵of heaven, ⁸heroes ⁷of the Mighty Lord ²who speak ¹the truth and ⁴think ³the straightness and ¹²therefore they are able to hold ¹⁰the seat ⁹of illumined knowledge, ¹⁶to mentalise ¹⁵the supreme ¹⁴abode ¹³of the sacrifice. [15.185]

The Human Fathers

सुगस्ते अग्ने सनवित्तो अध्वा युंक्ष्वा सुते हरितो रोहितश्च ।

ये वा सद्मन्नरुषा वीरवाहो हुवे देवानां जनिमानि सत्तः ॥ VII.42.2

सु॒गः¹ । ते । अग्ने³ । सन॒वित्तः⁴ । अध्वा⁵ । युं॒क्ष्व⁶ । सु॒ते⁷ । हरि॒तः⁸ । रोहि॒तः⁹ । च¹⁰ ।

ये¹¹ । वा¹² । सद्मन्¹³ । अरु॒षाः¹⁴ । वीर॒वाहः¹⁵ । हु॒वे¹⁶ । दे॒वानाम्¹⁷ । जनि॒मानि¹⁸ । सत्तः¹⁹ ॥

¹Easy of travelling ²for thee is ⁵the path, ³O Agni, and ⁴known to thee from of old. ⁶Yoke ⁷in the Soma-offering thy ¹⁴ruddy (or, actively-moving) mares ¹⁵which bear the hero. ¹³Seated, ¹⁶I call ¹⁸the births ¹⁷divine. [15.188]

यदा वीरस्य रेवतो दुरोणे स्योनशीरतिथिराचिकेतत् ।

सुप्रीतो अग्निः सुधितो दम आ स विशे दाति वार्यमियत्यै ॥ VII.42.4

यदा¹ । वीरस्य² । रेवतः³ । दुरोणे⁴ । स्योन॒शीः⁵ । अति॒थिः⁶ । आ॒चिके॒तत्⁷ ।

सु॒प्रीतः⁸ । अग्निः⁹ । सु॒धि॒तः¹⁰ । दमे¹¹ । आ¹² । सः¹³ । विशे¹⁴ । दाति¹⁵ । वार्यम्¹⁶ । इ॒यत्यै¹⁷ ॥

¹When ⁶the Guest ⁵that lodges in the bliss ⁷has become conscious in knowledge ⁴in the gated house ²of the hero ³rich (in felicity), ¹when ⁹Agni ⁸is perfectly satisfied and ¹⁰firmly lodged ¹¹in the house, then ¹³he ¹⁵gives ¹⁶the desirable good ¹⁴to the creature

¹⁷that makes the journey or, it may be, ¹⁷for his journeying.
[15.188-9]

प्र ब्रह्माणो अंगिरसो नक्षंत प्र क्रंदनुर्नभन्यस्य वेतु ।

प्र धेनव उदप्रुतो नवंत युज्यातामद्री अध्वरस्य पेशः ॥ VII.42.1

प्र¹ । ब्रह्माणः² । अङ्गिरसः³ । नक्षन्त⁴ । प्र⁵ । क्रन्दनुः⁶ । नभन्यस्य⁷ । वेतु⁸ ।

प्र⁹ । धेनवः¹⁰ । उदप्रुतः¹¹ । नवन्त¹² । युज्याताम्¹³ । अद्री¹⁴ इति । अध्वरस्य¹⁵ । पेशः¹⁶ ॥

¹Forward ^{4a}let ³the Angirases ^{4b}travel, ²priests of the Word, ⁵forward ⁸go ⁶the cry ⁷of heaven (or, of the heavenly thing, cloud or lightning), ⁹forward ¹²move ¹⁰the fostering Cows ¹¹that diffuse their waters, and ^{13a}let ¹⁴the two pressing-stones ^{13b}be yoked (to their work) — ¹⁶the form ¹⁵of the pilgrim sacrifice. [15.189]

आदित्यासो अदितयः स्याम पूर्देवत्रा वसवो मर्त्यत्रा ।

सनेम मित्रावरुणा सनंतो भवेम द्यावापृथिवी भवंतः ॥ VII.52.1

आदित्यासः¹ । अदितयः² । स्याम³ । पूः⁴ । देवत्रा⁵ । वसवः⁶ । मर्त्यत्रा⁷ ।

सनेम⁸ । मित्रावरुणा⁹ । सनन्तः¹⁰ । भवेम¹¹ । द्यावापृथिवी¹² इति । भवन्तः¹³ ॥

¹O Sons of the infinite Mother, ³may we become ²infinite beings, ^{4a}may ⁶the Vasus ^{4b}protect ⁵in the godhead and ⁷the mortality; ¹⁰possessing ⁸may we possess ⁹you, O Mitra and Varuna, ¹³becoming ¹¹may we become ¹²you, O Heaven and Earth.
[15.189]

तुरण्यवोङ्गिरसो नक्षंत रत्नं देवस्य सवितुरियानाः ।

पिता च तन्नो महान्यजत्रो विश्वे देवाः समनसो जुषंत ॥ VII.52.3

तुरण्यवः¹ । अङ्गिरसः² । नक्षन्त³ । रत्नम्⁴ । देवस्य⁵ । सवितुः⁶ । इयानाः⁷ ।

पिता⁸ । च⁹ । तत्¹⁰ । नः¹¹ । महान्¹² । यजत्रः¹³ । विश्वे¹⁴ । देवाः¹⁵ । सऽमनसः¹⁶ । जुषन्त¹⁷ ॥

^{3a}May ²the Angirases ¹who hasten through to the goal ^{3b}move ⁷in their travelling ⁴to the bliss ⁵of the divine ⁶Savitri; ⁹and ¹⁰that (bliss) ^{17a}may ¹¹our ¹²great ⁸Father, ¹³he of the sacrifice, and ¹⁴all ¹⁵the gods ¹⁶becoming of one mind ^{17b}accept in heart. [15.190]

तन्नः प्रत्नं सख्यमस्तु युष्मे इत्था वदद्भिर्बलमंगिरोभिः ।

हन्नच्युतच्युद्दस्मेषयंतमृणोः पुरो वि दुरो अस्य विश्वाः ॥ VI.18.5

तत्¹ । नः² । प्रत्नम्³ । सख्यम्⁴ । अस्तु⁵ । युष्मे⁶ इति । इत्था⁷ । वदत्⁸भिः⁸ । बलम्⁹ । अङ्गिरसः¹⁰भिः¹⁰ ।

हन्¹¹ । अच्युत¹²च्युत्¹² । दस्म¹³ । इषयन्तम्¹⁴ । ऋणोः¹⁵ । पुरः¹⁶ । वि¹⁷ । दुरः¹⁸ । अस्य¹⁹ । विश्वाः²⁰ ॥

⁵Let there be that ³ancient ⁴friendship ⁶between you gods and ²us ¹as when ¹⁰with the Angirases ⁸who spoke aright the word, ¹²thou didst make to fall that which was fixed and ¹¹slewest ⁹Vala ¹⁴as he rushed ¹⁵against thee, ¹³O achiever of works, and ¹⁷thou didst make to swing open ²⁰all ¹⁸the doors ¹⁹of his ¹⁶city. [15.191]

इंद्रं मतिर्हृद आ वच्यमानाच्छा पतिं स्तोमतष्टा जिगाति ।

या जागृविर्विदथे शस्यमानेन्द्र यत्ते जायते विद्धि तस्य ॥ III.39.1

इन्द्रम्¹ । मतिः² । हृदः³ । आ⁴ । वच्यमाना⁵ । अच्छ⁶ । पतिम्⁷ । स्तोम⁸तष्टा⁸ । जिगाति⁹ ।

या¹⁰ । जागृविः¹¹ । विदथे¹² । शस्यमाना¹³ । इन्द्र¹⁴ । यत्¹⁵ । ते¹⁶ । जायते¹⁷ । विद्धि¹⁸ । तस्य¹⁹ ॥

²The thought ⁵expressing itself ⁴from ³the heart, ⁸formed into the Stoma, ⁹goes ⁶towards ¹Indra ⁷its lord. [15.191]

¹⁰It is the thought that ¹³when it is being expressed, ¹¹remains wakeful ¹²in the knowledge, does not lend itself to the slumber of the Panis; ¹⁵that ¹⁷which is born ¹⁶of thee (or, ¹⁶for thee), ¹⁴O Indra, ¹⁹of that ¹⁸take knowledge. [15.192]

दिवश्चिदा पूर्व्या जायमाना वि जागृविर्विदथे शस्यमाना ।

भद्रा वस्त्राण्यर्जुना वसाना सेयमस्मे सनजा पित्र्या धीः ॥ III.39.2

दिवः¹ । चित्² । आ³ । पूर्व्या⁴ । जायमाना⁵ । वि⁶ । जागृविः⁷ । विदथे⁸ । शस्यमाना⁹ ।

भद्रा¹⁰ । वस्त्राणि¹¹ । अर्जुना¹² । वसाना¹³ । सा¹⁴ । इयम्¹⁵ । अस्मे¹⁶ । सनजा¹⁷ । पित्र्या¹⁸ । धीः¹⁹ ॥

⁴It is ancient (or eternal), ⁵it is born ¹from heaven; ⁹when it is being expressed, ⁷it remains wakeful ⁸in the knowledge; ¹³wearing ¹²white and ¹⁰happy ¹¹robes, ¹⁵this ¹⁶in us ¹⁷is the ancient ¹⁹thought ¹⁸of the fathers. [15.192]

यमा चिदत्र यमसूरसूत जिह्वाया अग्रं पतदा ह्यस्थात् ।

वपूंषि जाता मिथुना सचेते तमोहना तपुषो बुध्न एता ॥ III.39.3

यमा¹ । चित्² । अत्र³ । यमसूः⁴ । असूत⁵ । जिह्वायाः⁶ । अग्रम्⁷ । पतत्⁸ । आ⁹ । हि¹⁰ । अस्थात्¹¹ ।

वपूंषि¹² । जाता¹³ । मिथुना¹⁴ । सचेते¹⁵ इति । तमः¹⁶ । तपुषः¹⁷ । बुध्ने¹⁸ । आ¹⁹ । इता¹⁹ ॥

Then the Rishi speaks of this Thought as ¹the mother of twins, who ³here ⁵gives birth ⁴to the twins; ⁹on ⁷the tip ⁶of the tongue ⁸it descends ¹⁰and ¹¹stands; ¹⁴the twin ¹²bodies ¹³when they are born ¹⁵cleave to each other and ¹⁶are slayers of darkness and ¹⁹move ¹⁸in the foundation ¹⁷of burning force. [15.192]

नकिरेषां निंदिता मर्त्येषु ये अस्माकं पितरो गोषु योधाः ।

इंद्र एषां दृंहिता माहिनावानुद्गोत्राणि ससृजे दंसनावान् ॥ III.39.4

नकिः¹ । एषाम्² । निन्दिता³ । मर्त्येषु⁴ । ये⁵ । अस्माकम्⁶ । पितरः⁷ । गोषु⁸ । योधाः⁹ ।

इन्द्रः¹⁰ । एषाम्¹¹ । दृंहिता¹² । माहिनऽवान्¹³ । उत्¹⁴ । गोत्राणि¹⁵ । ससृजे¹⁶ । दंसनाऽवान्¹⁷ ॥

¹None is there ²among ⁴mortals ⁵who ³can blame (or, as it rather seems to me to mean, ¹no power of ⁴mortality ⁵that ³can confine or bind) ⁶our ⁷ancient fathers, ⁹they who were fighters ⁸for the cows; ¹⁰Indra ¹³of the mightiness, ¹⁰Indra ¹⁷of the achievement ¹⁶released ¹⁴upward ¹¹for them ¹²the fortified ¹⁵pens. [15.193; also 15.157]

सखा ह यत्र सखिभिर्नवग्वैरभिज्वा सत्वभिर्गा अनुगमन् ।

सत्यं तदिंद्रो दशभिर्दशग्वैः सूर्यं विवेद तमसि क्षियन्तं ॥ III.39.5

सखा¹ । ह² । यत्र³ । सखिऽभिः⁴ । नवऽग्वैः⁵ । अभिऽज्जु⁶ । आ⁷ । सत्वऽभिः⁸ । गाः⁹ ।

अनुऽगमन्¹⁰ ।

सत्यम्¹¹ । तत्¹² । इन्द्रः¹³ । दशऽभिः¹⁴ । दशऽग्वैः¹⁵ । सूर्यम्¹⁶ । विवेद¹⁷ । तमसि¹⁸ ।

क्षियन्तम्¹⁹ ॥

³There where, ¹a comrade ⁴with his comrades, ⁸the fighters, ⁵the Navagwas, ^{7,10}following ⁶on his knees ⁹the cows, ¹³Indra ¹⁴with the ten ¹⁵Dashagwas ¹⁷found ¹²that ¹¹Truth, *satyam tad*, even ¹⁶the sun ¹⁹dwelling ¹⁸in the darkness. [15.193; also 15.157]

इंद्रो मधु संभृतमुस्त्रियायां पद्मद्विवेद शफवन्नमे गोः ।

गुहा हितं गुह्यं गूळ्हमप्सु हस्ते दधे दक्षिणे दक्षिणावान् ॥ III.39.6

इन्द्रः¹ । मधु² । सम्भृतम्³ । उस्त्रियायाम्⁴ । पत्तवत्⁵ । विवेद⁶ । शफत्⁷ । नमे⁸ । गोः⁹ ।
गुहा¹⁰ । हितम्¹¹ । गुह्यम्¹² । गूळ्हम्¹³ । अप्तसु¹⁴ । हस्ते¹⁵ । दधे¹⁶ । दक्षिणे¹⁷ । दक्षिणत्वात्¹⁸ ॥

¹Indra ⁶found ²the honey ³stored ⁴in the Shining One, ⁵the footed and ⁷hoofed (wealth) ⁸in the pasture ⁹of the Cow. [15.193]

¹⁸He having Dakshina with him ¹⁶held ¹⁷in his right hand ¹²the secret thing ¹¹that is placed ¹⁰in the secret cave and ¹³concealed ¹⁴in the waters. [15.194]

ज्योतिर्वृणीत तमसो विजानन्नारे स्याम दुरितादभीके । III.39.7 [Part]

ज्योतिः¹ । वृणीत² । तमसः³ । विजानन्⁴ । आरे⁵ । स्याम⁶ । दुःइतात्⁷ । अभीके⁸ ।

^{2a}May he, ⁴knowing perfectly, ^{2b}separate ¹the light ³from the darkness, ⁶may we be ⁷far from ⁸the presence ⁵of the evil. [15.194]

उदु ज्योतिरमृतं विश्वजन्यं विश्वानरः सविता देवो अश्रेत् ।

क्रत्वा देवानामजनिष्ट चक्षुराविरकर्भुवनं विश्वमुषाः ॥ VII.76.1

उत्¹ । ऊं² । ज्योतिः³ । अमृतम्⁴ । विश्वजन्यम्⁵ । विश्वानरः⁶ । सविता⁷ । देवः⁸ । अश्रेत्⁹ ।

क्रत्वा¹⁰ । देवानाम्¹¹ । अजनिष्ट¹² । चक्षुः¹³ । आविः¹⁴ । अकः¹⁵ । भुवनम्¹⁶ । विश्वम्¹⁷ ।
उषाः¹⁸ ॥

⁷Savitri, ⁸the god, ⁶the universal Male, ^{1,9}has ascended ³into the Light ⁴that is immortal and ⁵of all the births; ¹⁰by the work (of sacrifice) ¹³the eye ¹¹of the gods ¹²has been born (or, ¹⁰by the will-power ¹¹of the gods ¹³vision ¹²has been born); ¹⁸Dawn

^{14,15}has manifested ¹⁷the whole ¹⁶world (or, ¹⁷all ¹⁶that comes into being, all existences). [15.196]

प्र मे पंथा देवयाना अदृशन्नमर्धतो वसुभिरिष्कृतासः ।

अभूदु केतुरुषसः पुरस्तात्प्रतीच्यागादधि हर्म्येभ्यः ॥ VII.76.2

प्र¹ । मे² । पन्थाः³ । देवयानाः⁴ । अदृशन्⁵ । अमर्धन्तः⁶ । वसुभिः⁷ । इष्कृतासः⁸ ।

अभूत्⁹ । ऊं¹⁰ । केतुः¹¹ । उषसः¹² । पुरस्तात्¹³ । प्रतीची¹⁴ । आ¹⁵ । अगात्¹⁶ । अधि¹⁷ । हर्म्येभ्यः¹⁸ ॥

¹Before ²me ³the paths ⁴of the journeyings of the gods ⁵have become visible, journeyings ⁶that violate not, ⁸whose movement was formed ⁷by the Vasus. ¹¹The eye ¹²of Dawn ⁹has come into being ¹³in front and ^{15,16}she has come ¹⁴towards us (arriving) ¹⁷over ¹⁸our houses. [15.197]

तानीदहानि बहुलान्यासन्या प्राचीनमुदिता सूर्यस्य ।

यतः परि जार इवाचरंत्युषो ददृक्षे न पुनर्यतीव ॥ VII.76.3

तानि¹ । इत्² । अहानि³ । बहुलानि⁴ । आसन्⁵ । या⁶ । प्राचीनम्⁷ । उत्तुता⁸ । सूर्यस्य⁹ ।

यतः¹⁰ । परि¹¹ । जारः¹² । आचरन्ती¹³ । उषः¹⁴ । ददृक्षे¹⁵ । न¹⁶ । पुनः¹⁷ । यती¹⁸ इव¹⁸ ॥

⁴Many [²indeed] ⁵were ¹those ³days ⁶which ⁵were ⁷before ⁸the rising ⁹of the Sun (or ⁶which ⁵were ⁷of old ⁸by the rising ⁹of the Sun), in which thou, ¹⁴O Dawn, ¹⁵wert seen ^{12b}as if ¹³moving ¹¹about ^{12a}thy lover and ¹⁶not ¹⁸coming ¹⁷again. [15.197]

त इद्देवानां सधमाद आसन्नृतावानः कवयः पूर्व्यासः ।

गूळ्हं ज्योतिः पितरो अन्वविंदन्सत्यमंत्रा अजनयन्नुषासं ॥ VII.76.4

ते¹ । इत्² । देवानाम्³ । सधऽमादः⁴ । आसन्⁵ । ऋतऽवानः⁶ । कवयः⁷ । पूर्व्यासः⁸ ।

गूळ्हम्⁹ । ज्योतिः¹⁰ । पितरः¹¹ । अनु¹² । अविन्दन्¹³ । सत्यऽमन्त्राः¹⁴ । अजनयन्¹⁵ । उषसम्¹⁶ ॥

¹They ²indeed ⁵had ⁴the joy (of the Soma) ³along with the gods, ⁸the ancient ⁷seers ⁶who possessed the truth; ¹¹the fathers ^{12,13}found ⁹the hidden ¹⁰Light; ¹⁴they, having the true thought (the true thought expressed in the inspired Word), ¹⁵brought into being ¹⁶the Dawn. [15.197]

समान ऊर्वे अधि संगतासः सं जानते न यतंते मिथस्ते ।

ते देवानां न मिनन्ति व्रतान्यमर्धतो वसुभिर्यादमानाः ॥ VII.76.5

समाने¹ । ऊर्वे² । अधि³ । सम्ऽगतासः⁴ । सम्⁵ । जानते⁶ । न⁷ । यतन्ते⁸ । मिथः⁹ । ते¹⁰ ।

ते¹¹ । देवानाम्¹² । न¹³ । मिनन्ति¹⁴ । व्रतानि¹⁵ । अमर्धन्तः¹⁶ । वसुऽभिः¹⁷ । यादमानाः¹⁸ ॥

¹In the level ²wideness ¹⁰they ^{3,4}meet together and ^{5,6}unite their knowledge (or, ⁶know ⁵perfectly) and ⁸strive [contend] ⁷not ⁹together; ¹⁰they ¹⁴diminish ¹³not (¹⁴limit ¹³not or ¹⁴hurt ¹³not) ¹⁵the workings ¹²of the gods, ¹⁶not violating them ¹⁸they move (to their goal) ¹⁷by (the strength of) the Vasus. [15.197-8]

The Victory of the Fathers

वीळु चिद्वृळ्हा पितरो न उक्थैरद्रिं रुजन्नंगिरसो रवेण ।

चक्रुर्दिवो बृहतो गातुमस्मे अहः स्वर्विविदुः केतुमुस्त्राः ॥I.71.2

वीळु¹ । चित्² । दृळ्हा³ । पितरः⁴ । नः⁵ । उक्थैः⁶ । अद्रिम्⁷ । रुजन्⁸ । अङ्गिरसः⁹ । रवेण¹⁰ ।

चक्रुः¹¹ । दिवः¹² । बृहतः¹³ । गातुम्¹⁴ । अस्मे¹⁵ । अहः¹⁶ । स्वः¹⁷ । विविदुः¹⁸ । केतुम्¹⁹ । उस्त्राः²⁰ ॥

⁵Our ⁴fathers ⁸broke open ¹the firm and ³strong places ⁶by their words, yea, ⁹the Angirases ⁸broke open ⁷the hill ¹⁰by their cry; ¹¹they made ¹⁵in us ¹⁴the path ¹³to the great ¹²heaven; ¹⁸they found ¹⁶the Day and ¹⁷Swar and ¹⁹vision and ²⁰the luminous Cows. [15.199]

आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्थुः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुं ।

महना महद्भिः पृथिवी वि तस्थे माता पुत्रैरदितिर्धायसे वेः ॥I.72.9

आ¹ । ये² । विश्वा³ । सुऽअपत्यानि⁴ । तस्थुः⁵ । कृण्वानासः⁶ । अमृतऽत्वाय⁷ । गातुम्⁸ ।

महना⁹ । महत्^७भिः¹⁰ । पृथिवी¹¹ । वि¹² । तस्थे¹³ । माता¹⁴ । पुत्रैः¹⁵ । अदितिः¹⁶ । धायसे¹⁷ ।

वेः¹⁸ ॥

² They who ^{1,5} entered into ³all things ⁴that bear right fruit ⁶formed ⁸a path ⁷towards the immortality; ¹¹earth ¹³stood ¹²wide for them ⁹by the greatness and ¹⁰by the Great Ones, ¹⁴the mother ¹⁶Aditi ¹⁵with her sons ¹⁸came (or, manifested herself) ¹⁷for the upholding. [15.199; also; 15.219]

...¹¹The physical being visited ⁹by the greatness of the infinite planes above and ¹⁰by the power of the great godheads who reign on those planes ^{12,13}breaks its limits, opens out to the Light and ¹⁷is upheld in its new wideness by the infinite Consciousness, ¹⁴mother ¹⁶Aditi, and ¹⁵her sons, the divine Powers of the supreme Deva. [15.200]

दधन्नृतं धनयन्नस्य धीतिमादिदर्यो दिधिष्वो विभृत्राः ।

अतृष्यंतीरपसो यंत्यच्छा देवांजन्म प्रयसा वर्धयंतीः ॥I.71.3

दधन्¹ । ऋतम्² । धनयन्³ । अस्य⁴ । धीतिम्⁵ । आत्⁶ । इत्⁷ । अर्यः⁸ । दिधिष्वः⁹ । विभृत्राः¹⁰ ।

अतृष्यन्तीः¹¹ । अपसः¹² । यन्ति¹³ । अच्छ¹⁴ । देवान्¹⁵ । जन्म¹⁶ । प्रयसा¹⁷ । वर्धयन्तीः¹⁸ ॥

¹They held ²the truth, ³they enriched ⁴its ⁵thought; ⁶then ⁷indeed, ⁸aspiring souls, ⁹they, holding it in thought, ¹⁰bore it diffused in all their being. ¹²The doers of the work ¹³go ¹⁴towards ¹¹the unthirsting (waters) ¹⁸which increase ¹⁵the divine ¹⁶births ¹⁷by the satisfaction of delight. [15.200]

श्रीणन्नप स्थाद्विवं भुरण्युः स्थातुश्चरथमक्तून्यूर्णोत् ॥

परि यदेषामेको विश्वेषां भुवद्देवो देवानां महित्वा ॥I.68.1

श्रीणन्¹ । उप² । स्थात्³ । दिवम्⁴ । भुरण्युः⁵ । स्थातुः⁶ । चरथम्⁷ । अक्तून्⁸ । वि⁹ । ऊर्णोत्¹⁰ ॥
परि¹¹ । यत्¹² । एषाम्¹³ । एकः¹⁴ । विश्वेषाम्¹⁵ । भुवत्¹⁶ । देवः¹⁷ । देवानाम्¹⁸ । महिऽत्वा¹⁹ ॥

Agni, the divine Seer-Will, is described as ^{2,3}ascending ⁴to heaven and ^{9,10}unrolling ⁸the veil of the nights ⁶from all that is stable and ⁷all that is mobile, ¹²when ¹⁶he becomes ¹⁴the one ¹⁷God ¹¹encompassing ¹⁵all ¹³these ¹⁸godheads ¹⁹with the greatness of his being. [15.200]

आदित्ते विश्वे क्रतुं जुषंत शुष्काद्यद्देव जीवो जनिष्ठाः ॥

भजंत विश्वे देवत्वं नाम ऋतं सपंतो अमृतमेवैः ॥ I.68.2

आत्¹ । इत्² । ते³ । विश्वे⁴ । क्रतुम्⁵ । जुषन्त⁶ । शुष्कात्⁷ । यत्⁸ । देव⁹ । जीवः¹⁰ । जनिष्ठाः¹¹ ॥
भजन्त¹² । विश्वे¹³ । देवऽत्वम्¹⁴ । नाम¹⁵ । ऋतम्¹⁶ । सपन्तः¹⁷ । अमृतम्¹⁸ । एवैः¹⁹ ॥

¹Then ²indeed ⁴all ⁶accept and cleave ⁵to the Will (or the Work) ⁸when, ⁹O godhead, ¹¹thou art born ¹⁰a living soul ⁷from the dryness (i.e. from the material being, the desert, as it is called, unwatered by the streams of the Truth); ¹³all ¹²enjoy ¹⁴godhead [being of the Deva] ¹⁷attaining ¹⁶to the truth and ¹⁸the immortality ¹⁹by their movements. [15.200-1]

ऋतस्य प्रेषा ऋतस्य धीतिर्विश्वायुर्विश्वे अपांसि चक्रुः ॥ I.68.3 [Part]

ऋतस्य¹ । प्रेषाः² । ऋतस्य³ । धीतिः⁴ । विश्व⁵ । आयुः⁶ । विश्वे⁷ । अपांसि⁸ । चक्रुः⁹ ॥

²The impulse ¹of the Truth, ⁴the thinking ³of the Truth ⁵becomes a universal ⁶life (or pervades ⁵all ⁶the life), and in it ⁷all ⁹fulfil ⁸their workings. [15.200]

ऋतस्य हि धेनवो वावशानाः स्मदूध्नीः पीपयंत द्युभक्ताः ।

परावतः सुमतिं भिक्षमाणा वि सिंधवः समया सस्रुरद्रिं ॥ I.73.6

ऋतस्य¹ । हि² । धेनवः³ । वावशानाः⁴ । स्मत्⁵दूध्नीः⁵ । पीपयन्त⁶ । द्यु⁷भक्ताः⁷ ।

परा⁸वतः⁸ । सु⁹मतिम्⁹ । भि¹⁰क्षमाणाः¹⁰ । वि¹¹ । सि¹²न्धवः¹² । समया¹³ । स¹⁴स्रुः¹⁴ । अ¹⁵द्रिम्¹⁵ ॥

³The fostering cows ¹of the Truth (*dhenavaḥ*, an image applied to the rivers, while *gāvaḥ* or *usrāḥ* expresses the luminous cows of the Sun) ⁶nourished him, ⁴lowing, ⁵with happy udders, ⁷enjoyed in heaven; ^{10a}obtaining ⁹right thinking ^{10b}as a boon ⁸from the supreme (plane) ¹²the rivers ¹⁴flowed ¹¹wide and ¹³evenly ¹⁵over the hill. [15.201]

स्वाध्यो दिव आ सप्त यहवी रायो दुरो व्यृतज्ञा अजानन् ।

विदद्गव्यं सरमा दृळ्हमूर्व येना नु कं मानुषी भोजते विट् ॥ I.72.8

सु¹आध्यः¹ । दिवः² । आ³ । सप्त⁴ । यहवीः⁵ । रायः⁶ । दुरः⁷ । वि⁸ । ऋत⁹उज्ञाः⁹ । अजानन्¹⁰ ।

विदत्¹¹ । गव्यम्¹² । सरमा¹³ । दृळ्हम्¹⁴ । ऊर्वम्¹⁵ । येन¹⁶ । नु¹⁷ । कम्¹⁸ । मानुषी¹⁹ । भोजते²⁰ ।

विट्²¹ ॥

The ⁴seven ⁵mighty ones ²of heaven, ¹placing aright the thought, ⁹knowing the Truth, ^{8,10}discerned in knowledge ⁷the doors ⁶of felicity; ¹³Sarama ¹¹found ¹⁴the fastness, ¹⁵the wideness ¹²of the luminous cows; ¹⁶thereby ¹⁹the human creature ²⁰enjoys ¹⁸the bliss. [15.201; also 15.147;15.219]

स चेतयन्मनुषो यज्ञबंधुः प्र तं मह्या रशनया नयंति ।

स क्षेत्यस्य दुर्यासु साधंदेवो मर्तस्य सधनित्वमाप ॥ IV.1.9

सः¹ । चेतयत्² । मनुषः³ । यज्ञोबन्धुः⁴ । प्र⁵ । तम्⁶ । मह्या⁷ । रशनया⁸ । नयन्ति⁹ ।

सः¹⁰ । क्षेति¹¹ । अस्य¹² । दुर्यासु¹³ । साधन्¹⁴ । देवः¹⁵ । मर्तस्य¹⁶ । सधनिऽत्वम्¹⁷ । आप¹⁸ ॥

¹He is hymned as ^{4a}the friend or builder ³of man's ^{4b}sacrifice
²who awakes ⁶him to the vision, the knowledge (*ketu*); so doing,
¹⁰he ¹¹dwells ¹³in the gated homes ¹²of this being,
¹⁴accomplishing; ¹⁰he, ¹⁵a god, ¹⁷has come to be the means ¹⁸of
accomplishment ¹⁶of the mortal. [15.203]

स तू नो अग्निर्नयतु प्रजानन्नच्छा रत्नं देवभक्तं यदस्य ।

धिया यद्विश्वे अमृता अकृण्वंघ्नौषिता जनिता सत्यमुक्षन् ॥ IV.1.10

सः¹ । तु² । नः³ । अग्निः⁴ । नयतु⁵ । प्रजानन्⁶ । अच्छ⁷ । रत्नम्⁸ । देवभक्तम्⁹ । यत्¹⁰ । अस्य¹¹ ।

धिया¹² । यत्¹³ । विश्वे¹⁴ । अमृताः¹⁵ । अकृण्वन्¹⁶ । घ्नौः¹⁷ । पिता¹⁸ । जनिता¹⁹ । सत्यम्²⁰ । उक्षन्²¹ ॥

^{5a}May ¹this ⁴Agni ^{5b}lead ³us ⁶in his knowledge ⁷towards ¹⁰that
⁸bliss ¹¹of him ⁹which is enjoyed by the gods, ¹³that which ¹²by
the thought ¹⁴all ¹⁵the immortals ¹⁶created and ^{17,18}Dyauspita
¹⁹the father ²¹out-pouring ²⁰the Truth. [15.203]

स जायत प्रथमः पस्त्यासु महो बुध्ने रजसो अस्य योनौ ।

अपादशीर्षा गुहमानो अंतायोयुवानो वृषभस्य नीले ॥ IV.1.11

सः¹ । जायत² । प्रथमः³ । पस्त्यासु⁴ । महः⁵ । बुध्ने⁶ । रजसः⁷ । अस्य⁸ । योनौ⁹ ।

अपात्¹⁰ । अशीर्षा¹¹ । गुहमानः¹² । अन्ता¹³ । आऽयोयुवानः¹⁴ । वृषभस्य¹⁵ । नीले¹⁶ ॥

¹He ²was born, ³the first, ⁴in the waters, ⁶in the foundation ⁵of the
vast ⁷world (*Swar*), ⁸in its ⁹womb, (i.e. its seat and birthplace, its
original home); ^{11,10}without head and feet, ¹²concealing ¹³his two

extremities, ¹⁴setting himself to his work ¹⁶in the lair ¹⁵of the Bull. [15.204]

...¹⁵The Bull is the Deva or Purusha, ¹⁶his lair is the plane of the Truth, and Agni the Seer-Will, ¹⁴working in the truth-consciousness, creates the worlds; ¹²but he conceals ¹³his two extremities, his head and feet; that is to say, his workings act between the superconscient and the subconscious in which his highest and his lowest states are respectively concealed, one in an utter light, the other in an utter darkness. [15.204]

प्र शर्ध आर्त प्रथमं विपन्यं ऋतस्य योना वृषभस्य नीले ।

स्पार्हो युवा वपुष्यो विभावा सप्त प्रियासोऽजनयंत वृष्णे ॥ IV.1.12

प्र¹ । शर्धः² । आर्त³ । प्रथमम्⁴ । विपन्या⁵ । ऋतस्य⁶ । योना⁷ । वृषभस्य⁸ । नीले⁹ ।

स्पार्हः¹⁰ । युवा¹¹ । वपुष्यः¹² । विभावा¹³ । सप्त¹⁴ । प्रियासः¹⁵ । अजनयन्त¹⁶ । वृष्णे¹⁷ ॥

³He went ¹forward ²by illumined knowledge ⁴as the first [supreme] ⁵force, ⁷in the seat ⁶of the Truth, ⁹in the lair ⁸of the Bull, ¹⁰desirable, ¹¹young, ¹²full in body, ¹³shining wide; ¹⁴the seven ¹⁵Beloved [powers of the Bliss] ¹⁶bore him ¹⁷to the Lord. [15.204]

अस्माकमत्र पितरो मनुष्या अभि प्र सेदुर्ऋतमाशुषाणाः ।

अश्मव्रजाः सुदुघा वव्रे अंतरुदुस्त्रा आजन्नुषसो हुवानाः ॥ IV.1.13

अस्माकम्¹ । अत्र² । पितरः³ । मनुष्याः⁴ । अभि⁵ । प्र⁶ । सेदुः⁷ । ऋतम्⁸ । आशुषाणाः⁹ ।

अश्मव्रजाः¹⁰ । सुदुघाः¹¹ । वव्रे¹² । अन्तः¹³ । उत्¹⁴ । उस्त्राः¹⁵ । आजन्¹⁶ । उषसः¹⁷ ।

हुवानाः¹⁸ ॥

²Here ¹our ⁴human ³fathers ⁹seeking possession ⁸of the Truth
⁷went ⁶forward ⁵to it; ¹⁵the bright cows ¹³in ¹²their covering
prison, ¹¹the good milkers ¹⁰whose pen is in the rock ¹⁶they drove
¹⁴upward (to the Truth), ¹⁷the Dawns ¹⁸answered their call.
[15.204]

ते मर्मृजत ददृवांसो अद्रिं तदेषामन्ये अभितो वि वोचन् ।

पश्वयंत्रासो अभि कारमर्चन्विदंत ज्योतिश्चकृपंत धीभिः ॥ IV.1.14

ते¹ । मर्मृजत² । ददृवांसः³ । अद्रिम्⁴ । तत्⁵ । एषाम्⁶ । अन्ये⁷ । अभितः⁸ । वि⁹ । वोचन्¹⁰ ।

पश्वयन्त्रासः¹¹ । अभि¹² । कारम्¹³ । अर्चन्¹⁴ । विदन्त¹⁵ । ज्योतिः¹⁶ । चकृपन्त¹⁷ । धीभिः¹⁸ ॥

¹They ^{3a}rent ⁴the hill ^{3b}asunder and ²made them bright; ⁷others
⁸all around them ¹⁰declared ⁹wide ⁵this (Truth) ⁶of theirs;
¹¹drivers of the herds ^{12,14}they sang the hymn ¹³to the doer of
works (*Agni*), ¹⁵they found ¹⁶the light, ¹⁷they shone ¹⁸in their
thoughts (or, ¹⁷they accomplished the work ¹⁸by their thoughts).
[15.204]

ते गव्यता मनसा दृध्रमुब्धं गा येमानं परि षंतमद्रिं ।

दृळ्हं नरो वचसा दैव्येन ब्रजं गोमंतमुशिजो वि वव्रुः ॥ IV.1.15

ते¹ । गव्यता² । मनसा³ । दृध्रम्⁴ । उब्धम्⁵ । गाः⁶ । येमानम्⁷ । परि⁸ । सन्तम्⁹ । अद्रिम्¹⁰ ।

दृळ्हम्¹¹ । नरः¹² । वचसा¹³ । दैव्येन¹⁴ । ब्रजम्¹⁵ । गोमन्तम्¹⁶ । उशिजः¹⁷ । वि¹⁸ । वव्रुः¹⁹ ॥

¹They ³with the mind ²that seeks the light (the cows, *gavyatā*
manasā) ^{18,19}rent ⁴the firm and ⁵compact ¹⁰hill ^{8,9}that environed
[and ⁷restrained] ⁶the luminous cows; ¹²the souls ¹⁷that desire
^{18,19}opened ¹⁴by the divine ¹³word, *vacasā daivyena*, ¹¹the firm
¹⁵pen ¹⁶full of the kine. [15.204]

ते मन्वत प्रथमं नाम धेनोस्त्रिः सप्त मातुः परमाणि विदन् ।

तज्जानतीरभ्यनूषत ब्रा आविर्भुवदरुणीर्यशसा गोः ॥ IV.1.16

ते¹ । मन्वत² । प्रथमम्³ । नाम⁴ । धेनोः⁵ । त्रिः⁶ । सप्त⁷ । मातुः⁸ । परमाणि⁹ । विदन्¹⁰ ।

तत्¹¹ । जानतीः¹² । अभि¹³ । अनूषत¹⁴ । ब्राः¹⁵ । आविः¹⁶ । भुवत्¹⁷ । अरुणीः¹⁸ । यशसा¹⁹ ।
गोः²⁰ ॥

¹They ²conceived in mind ³the first ⁴name ⁵of the fostering cows,
¹⁰they found ⁶the thrice ⁷seven ⁹supreme (seats) ⁸of the Mother
[Aditi]; ¹⁵the females of the herd ¹²knew ¹¹that and ¹⁴they
followed ¹³after ¹¹it; ¹⁸the ruddy one [divine dawn] ^{16,17}was
manifested ¹⁹by the victorious attainment (or, the splendour) ²⁰of
the cow of Light. [15.204-5]

ते नो रत्नानि धत्तन त्रिरा साप्तानि सुन्वते ।

एकमेकं सुशस्तिभिः ॥ I.20.7

ते¹ । नः² । रत्नानि³ । धत्तन⁴ । त्रिः⁵ । आ⁶ । साप्तानि⁷ । सुन्वते⁸ ।

एकम्⁹एकम्⁹ । सुशस्तिभिः¹⁰ ॥

The same idea is expressed by Medhatithi Kanwa (I.20.7) as the
⁵thrice ⁷seven ³ecstasies of the Beatitude, *ratnāni triḥ sāptāni*, or
more literally, ³the ecstasies in their ⁵three series ⁷of seven,
^{9,10}each of which the Ribhus bring out in their separate and
complete expression, *ekam ekam suśastibhiḥ*. [15.205fn]

नेशत्तमो दुधितं रोचत द्यौरुद्देव्या उषसो भानुरर्त ।

आ सूर्यो बृहतस्तिष्ठदज्राँ ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन् ॥ IV.1.17

नेशत्¹ । तमः² । दुधितम्³ । रोचत⁴ । द्यौः⁵ । उत्⁶ । देव्याः⁷ । उषसः⁸ । भानुः⁹ । अर्त¹⁰ ।

आ¹¹ । सूर्यः¹² । बृहतः¹³ । तिष्ठत्¹⁴ । अज्रान्¹⁵ । ऋजु¹⁶ । मर्तेषु¹⁷ । वृजिना¹⁸ । च¹⁹ । पश्यन्²⁰ ॥

¹Vanished ²the darkness, ³shaken in its foundation; ⁵Heaven ⁴shone out (*rocata dyauh*, implying the manifestation of the three luminous worlds of Swar, *divo rocanāni*); ⁶upward ¹⁰rose ⁹the light ⁷of the divine ⁸Dawn; ¹²the Sun ^{11,14}entered ¹³the vast ¹⁵fields (of the Truth) ²⁰beholding ¹⁶the straight things [the truth] ¹⁹and ¹⁸the crooked [the falsehood] ¹⁷in mortals. [15.205-6]

आदित्यश्चा बुबुधाना व्यख्यन्नादिद्रत्नं धारयन्त द्युभक्तं ।

विश्वे विश्वासु दुर्यासु देवा मित्र धिये वरुण सत्यमस्तु ॥ IV.1.18

आत्¹ । इत्² । पश्चा³ । बुबुधानाः⁴ । वि⁵ । अख्यन्⁶ । आत्⁷ । इत्⁸ । रत्नम्⁹ । धारयन्त¹⁰ । द्युभक्तम्¹¹ ।

विश्वे¹² । विश्वासु¹³ । दुर्यासु¹⁴ । देवाः¹⁵ । मित्र¹⁶ । धिये¹⁷ । वरुण¹⁸ । सत्यम्¹⁹ । अस्तु²⁰ ॥

^{1,3}Thereafter ²indeed ⁴they awoke and ^{5,6}saw utterly (by the sun's separation of the straight from the crooked, the truth from the falsehood); ⁷then ⁸indeed ¹⁰they held in them ⁹the bliss ¹¹that is enjoyed in heaven. ^{20a}Let ¹²all ¹⁵the gods ^{20b}be ¹³in all ¹⁴our homes, ²⁰let there be ¹⁹the truth ¹⁷for our thought, ¹⁶O Mitra, ¹⁸O Varuna. [15.206]

अच्छा वोचेय शुशुचानमग्निं होतारं विश्वभरसं यजिष्ठं ।

शुच्यूधो अतृणन्न गवामंधो न पूतं परिषिक्तमंशोः ॥ IV.1.19

अच्छ¹ । वोचेय² । शुशुचानम्³ । अग्निम्⁴ । होतारम्⁵ । विश्वभरसम्⁶ । यजिष्ठम्⁷ ।

शुचि⁸ । ऊधः⁹ । अतृणत्¹⁰ । न¹¹ । गवाम्¹² । अन्धः¹³ । न¹⁴ । पूतम्¹⁵ । परिषिक्तम्¹⁶ ।

अंशोः¹⁷ ॥

²May I speak the word ¹towards ⁴Agni ³shining pure, ⁵the priest of the offering ⁷greatest in sacrifice ⁶who brings to us the all; ¹⁰may he press out both ⁸the pure ⁹udder ¹²of the Cows of Light and ¹⁵the purified ¹³food ¹⁷of the plant of delight (the Soma) ¹⁶poured out everywhere. [15.206]

विश्वेषामदितिर्यज्ञियानां विश्वेषामतिथिर्मानुषाणां ।

अग्निर्देवानामव आवृणानः सुमृळीको भवतु जातवेदाः ॥ IV.1.20

विश्वेषाम्¹ । अदितिः² । यज्ञियानाम्³ । विश्वेषाम्⁴ । अतिथिः⁵ । मानुषाणाम्⁶ ।

अग्निः⁷ । देवानाम्⁸ । अवः⁹ । आवृणानः¹⁰ । सुमृळीकः¹¹ । भवतु¹² । जातवेदाः¹³ ॥

²He is the infinite being ¹of all ³the lords of sacrifice (the gods) and ⁵the guest ⁴of all ⁶human beings; ^{12a}may ⁷Agni, ¹⁰accepting into himself ⁹the increasing manifestation ⁸of the gods, ¹³knower of the births, ^{12b}be ¹¹a giver of happiness. [15.206]

चित्तिमचित्तिं चिनवद्वि विद्वान्पृष्ठेव वीता वृजिना च मर्तान् ।

राये च नः स्वपत्याय देव दितिं च रास्वादितिमुरुष्य ॥ IV.2.11

चित्तिम्¹ । अचित्तिम्² । चिनवत्³ । वि⁴ । विद्वान्⁵ । पृष्ठाड्इव⁶ । वीता⁷ । वृजिना⁸ । च⁹ । मर्तान्¹⁰ ।

राये¹¹ । च¹² । नः¹³ । सुअपत्याय¹⁴ । देव¹⁵ । दितिम्¹⁶ । च¹⁷ । रास्व¹⁸ । अदितिम्¹⁹ । उरुष्य²⁰ ॥

^{3a}May ⁵he the knower ^{3b}discern ⁴perfectly ¹the Knowledge and ²the Ignorance, ⁷the wide ⁶levels ⁹and ⁸the crooked that shut in ¹⁰mortals; ¹²and, ¹⁵O God, ¹¹for a bliss ¹⁴fruitful in offspring, ¹⁸lavish ¹³on us ¹⁶Diti ¹⁷and ²⁰protect ¹⁹Aditi. [15.206]

कविं शशासुः कवयोऽदब्धा निधारयंतो दुर्यास्वायोः ।

अतस्त्वं दृश्याँ अग्न एतान्पट्टिभिः पश्येरद्भुताँ अर्य एवैः ॥ IV.2.12

कविम्¹ । शशासुः² । कवयः³ । अदब्धाः⁴ । निऽधारयन्तः⁵ । दुर्यासु⁶ । आयोः⁷ ।

अतः⁸ । त्वम्⁹ । दृश्यान्¹⁰ । अग्ने¹¹ । एतान्¹² । पट्टिभिः¹³ । पश्येः¹⁴ । अद्भुतान्¹⁵ । अर्यः¹⁶ । एवैः¹⁷ ॥

³The [seven divine] seers ⁴unconquered ²declared ¹the Seer (the Deva, Agni) ⁵holding him within ⁶in the homes ⁷of the human being; ⁸thence (from this embodied human being) ^{14a}mayst ⁹thou, ¹¹O Agni, ¹⁶aspiring by the work (*aryah*), ^{14b}behold ¹⁷by thy advancing ¹³movements [footsteps] ¹²these of whom ¹⁰thou must have the vision, ¹⁵the transcendent ones (the godheads of the Deva). [15.207]

त्वमग्ने वाघते सुप्रणीतिः सुतसोमाय विधते यविष्ठ ।

रत्नं भर शशमानाय घृष्वे पृथुश्चंद्रमवसे चर्षणिप्राः ॥ IV.2.13

त्वम्¹ । अग्ने² । वाघते³ । सुऽप्रनीतिः⁴ । सुतऽसोमाय⁵ । विधते⁶ । यविष्ठ⁷ ।

रत्नम्⁸ । भर⁹ । शशमानाय¹⁰ । घृष्वे¹¹ । पृथु¹² । चन्द्रम्¹³ । अवसे¹⁴ । चर्षणिऽप्राः¹⁵ ॥

¹Thou, ²O Agni, ⁷youngest power, ⁴art the perfect guide (on that journey) ³to him who sings the word and ⁵offers [presses] the Soma and ⁶orders the sacrifice; ⁹bring ¹¹to the illumined ¹⁰who accomplishes the work ⁸the bliss with its ¹²vast ¹³delight ¹⁴for his increasing, ¹⁵satisfying the doer of the work (or, the man, *carṣaṇiprāḥ*). [15.207-8]

अधा ह यद्वयमग्ने त्वाया पट्टिभर्हस्तेभिश्चकृमा तनूभिः ।

रथं न क्रंतो अपसा भुरिजोर्ऋतं येमुः सुध्य आशुषाणाः ॥ IV.2.14

अध¹ । ह² । यत्³ । वयम्⁴ । अग्ने⁵ । त्वाड्या⁶ । पट्ऽभिः⁷ । हस्तेभिः⁸ । चकृम⁹ । तनूभिः¹⁰ ।
रथम्¹¹ । न¹² । क्रन्तः¹³ । अपसा¹⁴ । भुरिजोः¹⁵ । ऋतम्¹⁶ । येमुः¹⁷ । सुऽध्यः¹⁸ । आशुषाणाः¹⁹ ॥

¹Now, ⁵O Agni, ³of all that ⁴we ⁹have done ⁸with our hands and
⁷our feet and ¹⁰our bodies ¹⁸the right thinkers (the Angirases)
¹³make ¹²as it were ¹¹thy chariot ¹⁴by the work ¹⁵of the two arms
(Heaven and Earth, *bhurijoh*); ¹⁹seeking to possess ¹⁶the Truth
¹⁷they have worked their way to it (or won control of it), *ṛtam*
yemuh sudhya āśuṣāṇāḥ. [15.208]

अधा मातुरुषसः सप्त विप्रा जायेमहि प्रथमा वेधसो नृन् ।
दिवस्पुत्रा अंगिरसो भवेमाद्रिं रुजेम धनिनं शुचन्तः ॥ IV.2.15

अध¹ । मातुः² । उषसः³ । सप्त⁴ । विप्राः⁵ । जायेमहि⁶ । प्रथमाः⁷ । वेधसः⁸ । नृन्⁹ ।
दिवः¹⁰ । पुत्राः¹¹ । अङ्गिरसः¹² । भवेम¹³ । अद्रिम्¹⁴ । रुजेम¹⁵ । धनिनम्¹⁶ । शुचन्तः¹⁷ ॥

¹Now ⁴as the seven ⁵seers ³of Dawn ²the Mother, ⁷the supreme
⁸disposers [ordainers] (of the sacrifice), ⁶may we beget for
ourselves ⁹the gods; ¹³may we become ¹²the Angirases, ¹¹sons
¹⁰of Heaven, ¹⁵breaking open ¹⁶the wealth-filled ¹⁴hill, ¹⁷shining
in purity. [15.208]

अधा यथा नः पितरः परासः प्रत्नासो अग्न ऋतमाशुषाणाः ।
शुचीदयंदीधितिमुक्थशासः क्षामा भिन्दन्तो अरुणीरप व्रन् ॥ IV.2.16

अध¹ । यथा² । नः³ । पितरः⁴ । परासः⁵ । प्रत्नासः⁶ । अग्ने⁷ । ऋतम्⁸ । आशुषाणाः⁹ ।
शुचि¹⁰ । इत्¹¹ । अयन्¹² । दीधितिम्¹³ । उक्थऽशासः¹⁴ । क्षामा¹⁵ । भिन्दन्तः¹⁶ । अरुणीः¹⁷ ।
अप¹⁸ । व्रन्¹⁹ ॥

¹Now also, ²even as ³our ⁵supreme ⁶ancient ⁴fathers, ⁷O Agni, ⁹seeking to possess ⁸the Truth, ¹⁴expressing the Word, ¹²travelled ¹⁰to the [¹¹very] purity and the light; ¹⁶breaking open ¹⁵the earth (the material being) ^{18,19}they uncovered ¹⁷the ruddy ones (the Dawns, the Cows). [15.208]

सुकर्माणः सुरुचो देवयंतोऽयो न देवा जनिमा धमंतः ।

शुचंतो अग्निं ववृधंत इंद्रमूर्व गव्यं परिषदंतो अग्मन् ॥ IV.2.17

सुऽकर्माणः¹ । सुऽरुचः² । देवऽयन्तः³ । अयः⁴ । न⁵ । देवाः⁶ । जनिम⁷ । धमन्तः⁸ ।

शुचन्तः⁹ । अग्निम्¹⁰ । ववृधन्तः¹¹ । इंद्रम्¹² । ऊर्वम्¹³ । गव्यम्¹⁴ । परिऽसदन्तः¹⁵ । अग्मन्¹⁶ ॥

¹Perfected in works and ²in light, ³seeking the godheads, ⁶gods, ⁸forging ⁷the Births ⁵like ⁴iron (or, ⁸forging ⁶the divine ⁷births ⁵like ⁴iron), ^{9a}making ¹⁰Agni ^{9b}a pure flame, ¹¹increasing ¹²Indra, ¹⁶they attained and ¹⁵reached ¹³the wideness ¹⁴of the Light (¹⁴of the Cows, *gavyam ūrvam*). [15.208]

आ यूथेव क्षुमति पश्वो अख्यद्देवानां यज्जनिमांत्युग्र ।

मर्तानां चिदुर्वशीरकृप्रन्वृधे चिदर्य उपरस्यायोः ॥ IV.2.18

आ¹ । यूथाऽइव² । क्षुऽमति³ । पश्वः⁴ । अख्यत्⁵ । देवानाम्⁶ । यत्⁷ । जनिम⁸ । अन्ति⁹ । उग्र¹⁰ ।

मर्तानाम्¹¹ । चित्¹² । उर्वशीः¹³ । अकृप्रन्¹⁴ । वृधे¹⁵ । चित्¹⁶ । अर्यः¹⁷ । उपरस्य¹⁸ । आयोः¹⁹ ॥

²As if herds ⁴of the Cow ¹in ³the field of riches, ⁵that was manifested to vision ⁷which is ⁸the Births ⁶of the Gods ⁹within, ¹⁰O puissant One; ¹⁴they both accomplished ¹³the wide enjoyments (or, longings) ¹¹of mortals ^{12,16}and ¹⁷worked as aspirers ¹⁵for the increase ¹⁸of the higher ¹⁹being. [15.208]

अकर्म ते स्वपसो अभूम ऋतमवस्रन्नुषसो विभातीः ।

अनूनमग्निं पुरुधा सुश्चंद्रं देवस्य मर्मृजतश्चारु चक्षुः ॥ IV.2.19

अकर्म¹ । ते² । सुऽअपसः³ । अभूम⁴ । ऋतम्⁵ । अवस्रन्⁶ । उषसः⁷ । विऽभातीः⁸ ।

अनूनम्⁹ । अग्निम्¹⁰ । पुरुधा¹¹ । सुऽचन्द्रम्¹² । देवस्य¹³ । मर्मृजतः¹⁴ । चारु¹⁵ । चक्षुः¹⁶ ॥

¹We have done the work ²for thee, ⁴we have become ³perfect in works, ⁸the wide-shining ⁷Dawns ⁶have taken up their home ⁵in the Truth (or, ⁶have robed themselves ⁵with the Truth), ⁹in the fullness ¹⁰of Agni and ¹¹his manifold ¹²delight, ¹⁵in the shining ¹⁶eye ¹³of the god ¹⁴in all his brightness. [15.208-9]

आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययजं रोदस्योः ।

अग्निं पुरा तनयित्नोरचित्ताद्धिरण्यरूपमवसे कृणुध्वं ॥ IV.3.1

आ¹ । वः² । राजानम्³ । अध्वरस्य⁴ । रुद्रम्⁵ । होतारम्⁶ । सत्यऽयजम्⁷ । रोदस्योः⁸ ।

अग्निम्⁹ । पुरा¹⁰ । तनयित्नोः¹¹ । अचित्तात्¹² । हिरण्यऽरूपम्¹³ । अवसे¹⁴ । कृणुध्वम्¹⁵ ॥

The hymn opens with a call to men to ¹⁵create ⁹Agni ⁷who sacrifices in the truth, to ¹⁵create him ¹³in his form of golden light (*hiranyarūpam*, the gold being always the symbol of the solar light of the Truth, *ṛtam jyotiḥ*) ¹⁰before ¹²the Ignorance ¹¹can form itself, *purā tanayitnor acittāt*. [15.209]

त्वं चिन्नः शम्या अग्ने अस्या ऋतस्य बोध्यृतचित्स्वाधीः । IV.3.4 [Part]

त्वम्¹ । चित्² । नः³ । शम्यै⁴ । अग्ने⁵ । अस्याः⁶ । ऋतस्य⁷ । बोधि⁸ । ऋतऽचित्⁹ । सुऽआधीः¹⁰ ।

The god is asked ⁸to awaken to ⁴the work of man and ⁷the truth ⁶in him as being himself ⁹the Truth-conscious ¹⁰who places

aright the thought, *ṛtasya bodhi ṛtacit svādhiḥ*, - for all falsehood is merely a wrong placing of the Truth. [15.209]

ऋतेन ऋतं नियतमीळ आ गोरामा सचा मधुमत्पक्वमग्ने ।

कृष्णा सती रुशता धासिनैषा जामर्येण पयसा पीपाय ॥ IV.3.9

ऋतेन¹ । ऋतम्² । निऽयतम्³ । ईळे⁴ । आ⁵ । गोः⁶ । आमा⁷ । सचा⁸ । मधुऽमत्⁹ । पक्वम्¹⁰ ।
अग्ने¹¹ ।

कृष्णा¹² । सती¹³ । रुशता¹⁴ । धासिना¹⁵ । एषा¹⁶ । जामर्येण¹⁷ । पयसा¹⁸ । पीपाय¹⁹ ॥

²The Truth ³controlled ¹by the Truth ^{5,4}I desire (i.e. the human by the divine), ⁸together ⁷the unripe things ⁶of the Cow and her ¹⁰ripe and ⁹honeyed yield (again the imperfect human and the perfect and blissful divine fruits of the universal consciousness and existence); she (the cow) ¹³being ¹²black (the dark and divided existence, Diti) ¹⁹is nourished ¹⁴by the shining water ¹⁵of the foundation, ¹⁸the water ¹⁷of the companion streams (*jāmaryeṇa payasā*). [15.209]

ऋतेन हि ष्मा वृषभश्चिदक्तः पुमाँ अग्निः पयसा पृष्ठ्येन ।

अस्पन्दमानो अचरद्वयोधा वृषा शुक्रं दुदुहे पृश्निरूधः ॥ IV.3.10

ऋतेन¹ । हि² । स्म³ । वृषभः⁴ । चित्⁵ । अक्तः⁶ । पुमान्⁷ । अग्निः⁸ । पयसा⁹ । पृष्ठ्येन¹⁰ ।

अस्पन्दमानः¹¹ । अचरत्¹² । वयःऽधाः¹³ । वृषा¹⁴ । शुक्रम्¹⁵ । दुदुहे¹⁶ । पृश्निः¹⁷ । ऊधः¹⁸ ॥

¹By the Truth ⁸Agni ⁴the Bull, ⁷the Male, ⁶sprinkled ⁹with the water ¹⁰of its levels, ¹²ranges ¹¹unquivering, ¹³establishing wideness (wide space or manifestation); ¹⁷the dappled ¹⁴Bull ¹⁶milks ¹⁵the pure shining ¹⁸teat. [15.209]

ऋतेनाद्रिं व्यसन्भिदंतः समंगिरसो नवंत गोभिः ।

शुनं नरः परि षदन्नुषासमाविः स्वरभवज्जाते अग्नौ ॥ IV.3.11

ऋतेन¹ । अद्रिम्² । वि³ । असन्⁴ । भिदन्तः⁵ । सम्⁶ । अङ्गिरसः⁷ । नवन्त⁸ । गोभिः⁹ ।

शुनम्¹⁰ । नरः¹¹ । परि¹² । सद्न्¹³ । उषसम्¹⁴ । आविः¹⁵ । स्वः¹⁶ । अभवत्¹⁷ । जाते¹⁸ । अग्नौ¹⁹ ॥

¹By the Truth ⁷the Angirases ⁵broke open and ^{3,4}hurled asunder
²the hill and ^{6,8}came to union ⁹with the Cows; ¹¹human souls,
^{12,13}they took up their dwelling ¹⁰in the blissful ¹⁴Dawn, ¹⁶Swar
¹⁷became ¹⁵manifest ¹⁹when Agni ¹⁸was born. [15.210]

ऋतेन देवीरमृता अमृक्ता अर्णोभिरापो मधुमद्भिर्गने ।

वाजी न सर्गेषु प्रस्तुभानः प्र सदमित्स्त्रवितवे दधन्युः ॥ IV.3.12

ऋतेन¹ । देवीः² । अमृताः³ । अमृक्ताः⁴ । अर्णः⁵ । आपः⁶ । मधुमत्⁷ । अग्ने⁸ ।

वाजी⁹ । न¹⁰ । सर्गेषु¹¹ । प्रस्तुभानः¹² । प्र¹³ । सदम्¹⁴ । इत्¹⁵ । स्त्रवितवे¹⁶ । दधन्युः¹⁷ ॥

¹By Truth ²the divine ³immortal ⁶waters, ⁴unoppressed, ⁷with
their honeyed ⁵floods, ⁸O Agni, ¹⁰like ⁹a horse ¹²breasting
forward ¹¹in its gallopings ^{13,17}ran ¹⁴in an eternal ¹⁶flowing.
[15.210]

एता विश्वा विदुषे तुभ्यं वेधो नीथान्यग्ने निण्या वचांसि ।

निवचना कवये काव्यान्यशंसिषं मतिभिर्विप्र उक्थैः ॥ IV.3.16

एता¹ । विश्वा² । विदुषे³ । तुभ्यम्⁴ । वेधः⁵ । नीथानि⁶ । अग्ने⁷ । निण्या⁸ । वचांसि⁹ ।

निवचना¹⁰ । कवये¹¹ । काव्यानि¹² । अशंसिषम्¹³ । मतिभिः¹⁴ । विप्रः¹⁵ । उक्थैः¹⁶ ॥

²All ¹these are ⁸secret ⁹words ¹³that I have uttered ⁴to thee ³who
knowest, ⁷O Agni, ⁵O Disposer, ⁹words ⁶of leading, ⁹words ¹²of

seer-knowledge ¹⁰that express their meaning ¹¹to the seer, — ¹³I
have spoken them ¹⁵illuminated ¹⁶in my words and ¹⁴my thinkings.
[15.210]

The Hound of Heaven

प्रति यत्स्या नीथादर्शि दस्योरोको नाच्छा सदनं जानती गात् ।I.104.5 [Part]

प्रति¹ । यत्² । स्या³ । नीथा⁴ । अदर्शि⁵ । दस्योः⁶ । ओकः⁷ । न⁸ । अच्छ⁹ । सदनम्¹⁰ । जानती¹¹ ।
गात्¹² ।

²When ³this ⁴guide [Sarama] ⁵became visible, ^{1,12}she went, ¹¹knowing, ⁹towards ¹⁰the seat ⁸that is as if ⁷the home ⁶of the Dasyu [the subconscious]. [15.212]

विदा दिवो विष्यन्नद्रिमुक्थैरायत्या उषसो अर्चिनो गुः ।

अपावृत ब्रजिनीरुत्स्वर्गाद्वि दुरो मानुषीर्देव आवः ॥ V.45.1

विदाः¹ । दिवः² । विडस्यन्³ । अद्रिम्⁴ । उक्थैः⁵ । आडयत्याः⁶ । उषसः⁷ । अर्चिनः⁸ । गुः⁹ ।

अप¹⁰ । अवृत¹¹ । ब्रजिनीः¹² । उत्¹³ । स्वः¹⁴ । गात्¹⁵ । वि¹⁶ । दुरः¹⁷ । मानुषीः¹⁸ । देवः¹⁹ । आवः²⁰ ॥

³Severing ⁴the hill ²of heaven ⁵by the words ¹he found them, yea, ⁸the radiant ones ⁹of the arriving ⁷Dawn ⁶went abroad; ^{10,11}he uncovered ¹²those that were in the pen, ¹⁴Swar ^{13,15}rose up; ¹⁹a god ^{16,20}opened ¹⁸the human ¹⁷doors. [15.212]

⁴The hill of our already formed triple existence ²which rises into heaven at its summit ³is rent asunder by Indra and the hidden

⁸illuminations ⁶go abroad; ¹⁴Swar, the higher heaven of the superconscient, ^{13,15}is manifested by the upward streaming ¹²of the brilliant herds. [15.213]

वि सूर्यो अमतिं न श्रियं सादोर्वाद्गवां माता जानती गात् ।

धन्वर्णसो नद्यः खादोअर्णाः स्थूणेव सुमिता दृहत द्यौः ॥ V.45.2

वि¹। सूर्यः²। अमतिम्³। न⁴। श्रियम्⁵। सात्⁶। आ⁷। ऊर्वात्⁸। गवाम्⁹। माता¹⁰। जानती¹¹। गात्¹²।

धन्वः¹³। अर्णसः¹⁴। खादः¹⁵। अर्णाः¹⁶। स्थूणा¹⁷। इव¹⁸। सुमिता¹⁹। दृहत²⁰। द्यौः²¹ ॥

²The Sun ⁶attained ¹widely ³to strength and ⁵glory; ¹⁰the Mother ⁹of the Cows (the Dawn), ¹¹knowing, ^{7,12}came ⁸from the wideness; ¹⁴the rivers ¹³became rushing floods, floods ¹⁵that cleft (their channel), ¹⁹heaven ¹⁸was made firm ^{16a}like ¹⁷a well-shaped ^{16b}pillar. [15.212]

²The sun of Truth ^{1,6}diffuses all ³the strength and ⁵glory of its light, ^{9,10}the inner Dawn ^{7,12}comes ⁸from the luminous wideness ¹¹instinct with knowledge, — *jānatī gāt*, the same phrase that is used of her who leads to the house of the Dasyu in I.104.5; and of Sarama in III.31.6, — ¹⁴the rivers of the Truth, representing the outflow of its being and its movement (*ṛtasya preṣā*), ¹³descend in their rushing streams and ¹⁵make a channel here for their waters; ¹⁹heaven, the mental being, ¹⁸is perfected and made firm ^{16a}like ¹⁷a well-shaped ^{16b}pillar to support the vast Truth of the higher or immortal life that is now made manifest and the largeness of that Truth is lodged here in all the physical being. [15.213]

अस्मा उक्थाय पर्वतस्य गर्भो महीनां जनुषे पूर्याय ।

वि पर्वतो जिहीत साधत द्यौराविवासंतो दसयंत भूम ॥ V.45.3

अस्मै¹ । उक्थाय² । पर्वतस्य³ । गर्भः⁴ । महीनाम्⁵ । जनुषे⁶ । पूर्याय⁷ ।

वि⁸ । पर्वतः⁹ । जिहीत¹⁰ । साधत¹¹ । द्यौः¹² । आऽविवासन्तः¹³ । दसयन्त¹⁴ । भूम¹⁵ ॥

¹To this ²word ⁴the contents of the pregnant ³hill (came forth) ⁷for the supreme ⁶birth ⁵of the Great Ones (the rivers or, less probably, the dawns); ⁹the hill ¹⁰parted ⁸asunder, ¹²heaven ¹¹was perfected (or, accomplished itself); ¹³they lodged (upon earth) and ¹⁴distributed ¹⁵the largeness. [15.212]

⁴The delivery of the pregnant contents ³of the hill, *parvatasya garbhaḥ*, the illuminations constituting the seven-headed thought, *ṛtasya dhītiḥ*, which come forth ²in answer to the inspired word, ⁷leads to the supreme ⁶birth ⁵of the seven great rivers who constitute the substance of the Truth put into active movement, *ṛtasya preṣā....*[15.213]

सूक्तेभिर्वो वचोभिर्देवजुष्टैरिन्द्रा न्वग्नी अवसे हुवध्यै ।

उक्थेभिर्हिष्मा कवयः सुयज्ञा आविवासंतो मरुतो यजन्ति ॥ V.45.4

सुऽउक्तेभिः¹ । वः² । वचःऽभिः³ । देवऽजुष्टैः⁴ । इन्द्रा⁵ । नु⁶ । अग्नी⁷ इति । अवसे⁸ । हुवध्यै⁹ ।

उक्थेभिः¹⁰ । हि¹¹ । स्म¹² । कवयः¹³ । सुऽयज्ञाः¹⁴ । आऽविवासन्तः¹⁵ । मरुतः¹⁶ । यजन्ति¹⁷ ॥

⁶Then after ⁹the invocation ⁵of Indra and ⁷Agni [⁸for increase] ³by the words ¹of perfect speech ⁴that are loved of the gods, — ¹¹for ¹⁰by those [¹⁵illuminating] words ¹⁶the Maruts ¹⁷perform the sacrifices ¹³as seers who by their seer-knowledge ¹⁴do well the sacrificial work. [15.213]

एतो न्वद्य सुध्यो भवाम प्र दुच्छुना मिनवामा वरीयः ।

आरे द्वेषांसि सनुतर्दधामायाम प्रांचो यजमानमच्छ ॥ V.45.5

एतो¹ इति । नु² । अद्य³ । सुध्यः⁴ । भवाम⁵ । प्र⁶ । दुच्छुनाः⁷ । मिनवाम⁸ । वरीयः⁹ ।

आरे¹⁰ । द्वेषांसि¹¹ । सनुतः¹² । दधाम¹³ । अयाम¹⁴ । प्राञ्चः¹⁵ । यजमानम्¹⁶ । अच्छ¹⁷ ॥

¹Come ²now, ³today ⁵let us become ⁴perfected in thought, ⁸let us destroy ⁷suffering and unease, ^{6,9}let us embrace the higher good; ¹⁰far from us ¹³let us put ¹²always ¹¹all hostile things (all the things that attack and divide, *dveṣāmsi*); ¹⁴let us go ¹⁵forward ¹⁷towards ¹⁶the Master of the sacrifice. [15.213-4]

एता धियं कृणवामा सखायोऽप या माताँ ऋणुत व्रजं गोः । V.45.6 [Part]

आ¹ । इत² । धियम्³ । कृणवाम⁴ । सखायः⁵ । अप⁶ । या⁷ । माता⁸ । ऋणुत⁹ । व्रजम्¹⁰ । गोः¹¹ ।

^{1,2}Come, ⁴let us create ³the Thought, ⁵O friends, (obviously, the seven-headed Angiras-thought), ⁷which is ⁸the Mother (Aditi or the Dawn) and ^{6,9}removes ¹⁰the screening pen ¹¹of the Cow. [15.214]

अनूनोदत्र हस्तयतो अद्रिरार्चन्येन दश मासो नवग्वाः ।

ऋतं यती सरमा गा अविन्दद्विश्वानि सत्यांगिराश्चकार ॥ V.45.7

अनूनोत्¹ । अत्र² । हस्तयतः³ । अद्रिः⁴ । आर्चन्⁵ । येन⁶ । दश⁷ । मासः⁸ । नवग्वाः⁹ ।

ऋतम्¹⁰ । यती¹¹ । सरमा¹² । गाः¹³ । अविन्दत्¹⁴ । विश्वानि¹⁵ । सत्या¹⁶ । अङ्गिराः¹⁷ ।

चकार¹⁸ ॥

²Here ⁴the stone ³was set in motion ⁶whereby ⁹the Navagwas ⁵chanted the hymn ⁷for the ten ⁸months. ¹²Sarama ¹¹going ¹⁰to the Truth ¹⁴found ¹³the cows, ¹⁷the Angiras ¹⁸made ¹⁵all things ¹⁶true. [15.214; also 15.175]

विश्वे अस्या व्युषि माहिनायाः सं यद्गोभिरंगिरसो नवंत ।

उत्स आसां परमे सधस्थ ऋतस्य पथा सरमा विदद्गाः ॥ V.45.8

विश्वे¹ । अस्याः² । विडुषि³ । माहिनायाः⁴ । सम्⁵ । यत्⁶ । गोभिः⁷ । अङ्गिरसः⁸ । नवन्त⁹ ।

उत्सः¹⁰ । आसाम्¹¹ । परमे¹² । सधस्थे¹³ । ऋतस्य¹⁴ । पथा¹⁵ । सरमा¹⁶ । विदत्¹⁷ । गाः¹⁸ ॥

⁶When ³in the dawning ²of this ⁴vast One (Usha representing the infinite Aditi, *mātā devānām aditer anīkam* - I.113.19) ¹all ⁸the Angirases ^{5,6}came together ⁷with the cows (or rather, perhaps by the illuminations represented in the symbol of the cows or Rays); there was ¹⁰the fountain ¹¹of these (illuminations) ¹²in the supreme ¹³world; ¹⁵by the path ¹⁴of the Truth ¹⁶Sarama ¹⁷found ¹⁸the cows. [15.214]

आ सूर्यो यातु सप्ताश्वः क्षेत्रं यदस्योर्विया दीर्घयाथे ।

रघुः श्येनः पतयदंधो अच्छा युवा कविर्दीदयद्गोषु गच्छन् ॥ V.45.9

आ¹ । सूर्यः² । यातु³ । सप्तअश्वः⁴ । क्षेत्रम्⁵ । यत्⁶ । अस्य⁷ । उर्विया⁸ । दीर्घयाथे⁹ ।

रघुः¹⁰ । श्येनः¹¹ । पतयत्¹² । अन्धः¹³ । अच्छ¹⁴ । युवा¹⁵ । कविः¹⁶ । दीदयत्¹⁷ । गोषु¹⁸ । गच्छन्¹⁹ ॥

The rest of the hymn speaks of³the rising ⁴of the seven horsed ²Sun ¹towards ⁵his field ⁶which ⁸spreads wide for him ⁹at the end of the long journey, ¹²the attainment ¹⁰of the swift ¹¹Bird ¹³to the Soma and ¹⁵of the young ¹⁶Seer to that field of ¹⁷the luminous ¹⁸cows. [15.215]

आ सूर्यो अरुहच्छुक्रमर्णोऽयुक्त यद्धरितो वीतपृष्ठाः ।

उद्ना न नावमनयंत धीरा आशृण्वतीरापो अर्वागतिष्ठन् ॥ V.45.10

आ¹ । सूर्यः² । अरुहत्³ । शुक्रम्⁴ । अर्णः⁵ । अयुक्त⁶ । यत्⁷ । हरितः⁸ । वीतऽपृष्ठाः⁹ ।

उद्ना¹⁰ । न¹¹ । नावम्¹² । अनयन्त¹³ । धीराः¹⁴ । आऽशृण्वतीः¹⁵ । आपः¹⁶ । अर्वाक्¹⁷ । अतिष्ठन्¹⁸ ॥

The rest of the hymn speaks of... ²the Sun's ³ascent ¹to ⁴the “luminous ⁵Ocean” [⁷when] ⁶he unyokes ^{8,9}his bright-backed steeds], ¹⁰its crossing over it “¹¹like ¹²a ship ¹³guided ¹⁴by the thinkers” and ^{17,18}the descent upon man ¹⁶of the waters of that ocean ¹⁵in response to their call. [15.215]

अग्निर्जज्ञे जुह्वा रेजमानो महस्पुत्राँ अरुषस्य प्रयक्षे ।

महान्गर्भो मह्या जातमेषां मही प्रवृद्धर्यश्वस्य यज्ञैः ॥ III.31.3

अग्निः¹ । जज्ञे² । जुह्वा³ । रेजमानः⁴ । महः⁵ । पुत्रान्⁶ । अरुषस्य⁷ । प्रऽयक्षे⁸ ।

महान्⁹ । गर्भः¹⁰ । महि¹¹ । आ¹² । जातम्¹³ । एषाम्¹⁴ । मही¹⁵ । प्रऽवृत्¹⁶ । हरिऽअश्वस्य¹⁷ ।

यज्ञैः¹⁸ ॥

¹Agni (the Divine Force) ²is born ⁴quivering ³with his flame of the offering ⁸for sacrifice ⁵to the great ⁶Sons ⁷of the Shining One (the Deva, Rudra); ⁹great is ¹⁰the child ¹⁴of them, ¹¹a vast ^{12,13}birth; ¹⁵there is a great ¹⁶movement ¹⁷of the Driver of the shining steeds (Indra, the Divine Mind) ¹⁸by the sacrifices. [15.215]

अभि जैत्रीरसचंत स्पृधानं महि ज्योतिस्तमसो निरजानन् ।

तं जानतीः प्रत्युदायन्नुषासः पतिर्गवामभवदेक इन्द्रः ॥ III.31.4

अभि¹ । जैत्रीः² । असचन्त³ । स्पृधानम्⁴ । महि⁵ । ज्योतिः⁶ । तमसः⁷ । निः⁸ । अजानन्⁹ ।

तम्¹⁰ । जानतीः¹¹ । प्रति¹² । उत्¹³ । आयन्¹⁴ । उषसः¹⁵ । पतिः¹⁶ । गवाम्¹⁷ । अभवत्¹⁸ । एकः¹⁹ । इन्द्रः²⁰ ॥

²The conquering (dawns) ^{1,3}cleave to him ⁴in his struggle, ^{8,9}they deliver by knowledge ⁵a great ⁶light ⁷out of the darkness; ¹¹knowing ¹⁵the Dawns ^{12,13,14}rise up ¹⁰to him, ²⁰Indra ¹⁸has become ¹⁹the one ¹⁶lord ¹⁷of the luminous cows. [15.215; also 15.156]

वीळौ सतीरभि धीरा अतृदन्प्राचाहिन्वन्मनसा सप्त विप्राः ।

विश्वामविन्दन्पथ्यामृतस्य प्रजानन्नित्ता नमसा विवेश ॥ III.31.5

वीळौ¹ । सतीः² । अभि³ । धीराः⁴ । अतृदन्⁵ । प्राचा⁶ । अहिन्वन्⁷ । मनसा⁸ । सप्त⁹ । विप्राः¹⁰ । विश्वाम्¹¹ । अविन्दन्¹² । पथ्याम्¹³ । ऋतस्य¹⁴ । प्रजानन्¹⁵ । इत्¹⁶ । ता¹⁷ । नमसा¹⁸ । आ¹⁹ । विवेश²⁰ ॥

²The cows who were ¹in the strong place (of the Panis) ⁴the thinkers ^{3,5}clove out; ⁸by the mind ⁹the seven ¹⁰seers ⁷set them moving ⁶forward (or ⁶upwards towards the supreme), ¹²they found ¹¹the entire ¹³path (goal or field of travel) ¹⁴of the Truth; ¹⁵knowing ^{16,17}those (supreme seats of the Truth) Indra ¹⁸by the obeisance ^{19,20}entered into them. [15.215-6]

विदद्यदी सरमा रुग्णमद्रेर्महि पाथः पूर्य्य सध्यक्कः ।

अग्रं नयत्सुपद्यक्षराणामच्छा रवं प्रथमा जानती गात् ॥ III.31.6

विदत्¹ । यदि² । सरमा³ । रुग्णम्⁴ । अद्रेः⁵ । महि⁶ । पाथः⁷ । पूर्य्यम्⁸ । सध्यक्⁹ । कः¹⁰ ।

अग्रम्¹¹ । नयत्¹² । सुपदी¹³ । अक्षराणाम्¹⁴ । अच्छ¹⁵ । रवम्¹⁶ । प्रथमा¹⁷ । जानती¹⁸ । गात्¹⁹ ॥

²When ³Sarama ¹found ⁴the broken ⁵place of the hill, ¹⁰he (or perhaps she, Sarama) made ⁹continuous ⁶the great and ⁸supreme ⁷goal. ¹³She, the fair-footed, ¹²led him ¹¹to the front ¹⁴of the

imperishable ones (the unslayable cows of the Dawn); ¹⁷first
¹⁹she went, ¹⁸knowing, ¹⁵towards ¹⁶their cry. [15.216]

अगच्छदु विप्रतमः सखीयन्नसूदयत्सुकृते गर्भमद्रिः ।

ससान मर्यो युवभिर्मखस्यन्नथाभवदंगिराः सद्यो अर्चन् ॥ III.31.7

अगच्छत्¹ । ऊं² इति । विप्रऽतमः³ । सखिऽयन्⁴ । असूदयत्⁵ । सुऽकृते⁶ । गर्भम्⁷ । अद्रिः⁸ ।

ससान⁹ । मर्यः¹⁰ । युवऽभिः¹¹ । मखस्यन्¹² । अथ¹³ । अभवत्¹⁴ । अङ्गिराः¹⁵ । सद्यः¹⁶ । अर्चन्¹⁷ ॥

¹He went, ³the greatest seer of them all, ⁴doing them friendship;
⁷the pregnant ⁸hill ⁵sent forth its contents ⁶for the doer of perfect
works; ¹⁰in the strength of manhood he ¹¹with the young
(Angirases) ¹²seeking plenitude of riches ⁹attained possession,
¹³then ¹⁷singing the hymn of light ¹⁴he became ¹⁶at once ¹⁵the
Angiras. [15.216; also 15.169]

सतःसतः प्रतिमानं पुरोभूर्विश्वा वेद जनिमा हन्ति शुष्णं ।

प्र णो दिवः पदवीर्गव्युर्चन्त्सखा सखीरमुंचन्निरवद्यात् ॥ III.31.8

सतःऽसतः¹ । प्रतिऽमानम्² । पुरःऽभूः³ । विश्वा⁴ । वेद⁵ । जनिम⁶ । हन्ति⁷ । शुष्णम्⁸ ।

प्र⁹ । नः¹⁰ । दिवः¹¹ । पदऽवीः¹² । गव्युः¹³ । अर्चन्¹⁴ । सखा¹⁵ । सखीन्¹⁶ । अमुञ्चत्¹⁷ । निः¹⁸ । अवद्यात्¹⁹ ॥

³Becoming in our front ²the form and measure ¹of each existing
thing, ⁵he knows ⁴all ⁶the births, ⁷he slays ⁸Shushna; that is to
say, the Divine Mind assumes a form answering to each existing
thing in the world and reveals its true divine image and meaning
and slays the false force that distorts knowledge and action.

¹³Seeker of the cows, ^{9,10}traveller ¹²to the seat ¹¹of heaven,

¹⁴singing the hymns, ¹⁵he, the Friend, ^{17,18}delivers ¹⁶his friends
¹⁹out of all defect (of right self-expression). [15.216]

नि गव्यता मनसा सेदुरर्केः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुं ।

इदं चिन्नु सदनं भूर्येषां येन मासाँ असिषासन्नृतेन ॥ III.31.9

नि¹ । गव्यता² । मनसा³ । सेदुः⁴ । अर्केः⁵ । कृण्वानासः⁶ । अमृतत्वाय⁷ । गातुम्⁸ ।

इदम्⁹ । चित्¹⁰ । नु¹¹ । सदनम्¹² । भूरि¹³ । एषाम्¹⁴ । येन¹⁵ । मासान्¹⁶ । असिषासन्¹⁷ । ऋतेन¹⁸ ॥

³With a mind ²that sought the Light (the cows) ^{1,4}they entered
their seats ⁵by the illumining words, ⁸making the path ⁷towards
Immortality. ⁹This is that ¹³large ¹²seat ¹⁴of theirs, ¹⁸the Truth
¹⁵by which ¹⁷they took possession ¹⁶of the months (the ten
months of the Dashagwas). [15.216]

संपश्यमाना अमदन्नभि स्वं पयः प्रत्नस्य रेतसो दुघानाः ।

वि रोदसी अतपद्घोष एषां जाते निष्ठामदधुर्गोषु वीरान् ॥ III.31.10

सम्पश्यमानाः¹ । अमदन्² । अभि³ । स्वम्⁴ । पयः⁵ । प्रत्नस्य⁶ । रेतसः⁷ । दुघानाः⁸ ।

वि⁹ । रोदसी¹⁰ । अतपत्¹¹ । घोषः¹² । एषाम्¹³ । जाते¹⁴ । निःस्थाम्¹⁵ । अदधुः¹⁶ । गोषु¹⁷ । वीरान्¹⁸ ॥

¹Harmonised in vision (or, perfectly seeing) ^{2,3}they rejoiced ⁴in
their own (abode, Swar) ⁸milking out ⁵the milk ⁶of the ancient
⁷seed (of things). ¹³Their ¹²cry (of the Word) ^{9,11}heated all ¹⁰the
earth and heaven (created, that is to say, the burning clarity,
gharma, taptam ghrtam, which is the yield of the solar cows);
¹⁶they established ¹⁴in that which was born ¹⁵a firm abiding and
¹⁷in the cows ¹⁸the heroes (that is, the battling force was
established in the light of the knowledge). [15.216-7]

स जातेभिर्वृत्रहा सेदु हव्यैरुदुस्त्रिया असृजदिन्द्रो अर्केः ।

उरुच्यस्मै घृतवद्भरन्ती मधु स्वाद्म दुदुहे जेन्या गौः ॥ III.31.11

सः¹ । जातेभिः² । वृत्रहा³ । सः⁴ । इत्⁵ । ऊं⁶ । हव्यैः⁷ । उत्⁸ । उस्त्रियाः⁹ । असृजत्¹⁰ । इन्द्रः¹¹ । अर्केः¹² ।

उरुची¹³ । अस्मै¹⁴ । घृतवत्¹⁵ । भरन्ती¹⁶ । मधु¹⁷ । स्वाद्म¹⁸ । दुदुहे¹⁹ । जेन्या²⁰ । गौः²¹ ॥

¹¹Indra, ³the Vritra-slayer, ²by those who were born (the sons of the sacrifice), ⁷by the offerings, ¹²by the hymns of illumination ¹⁰released ⁸upward ⁹the shining ones; ¹³the wide and ²⁰delightful ²¹Cow (the cow Aditi, the vast and blissful higher consciousness) ¹⁶bringing ¹⁴for him ¹⁸the sweet food, ¹⁷the honey ¹⁵mixed with the *ghṛta*, ¹⁹yielded it as her milk. [15.217]

पित्रे चिच्चक्रुः सदनं समस्मै महि त्विषीमत्सुकृतो वि हि ख्यन् ।

विष्कभन्तः स्कंभनेना जनित्री आसीना ऊर्ध्वं रभसं वि मिन्यन् ॥ III.31.12

पित्रे¹ । चित्² । चक्रुः³ । सदनम्⁴ । सम्⁵ । अस्मै⁶ । महि⁷ । त्विषिमत्⁸ । सुकृतः⁹ । वि¹⁰ । हि¹¹ । ख्यन्¹² ।

विष्कभन्तः¹³ । स्कम्भनेन¹⁴ । जनित्री¹⁵ । आसीनाः¹⁶ । ऊर्ध्वम्¹⁷ । रभसम्¹⁸ । वि¹⁹ । मिन्यन्²⁰ ॥

⁶For this ¹Father ²also (for Heaven) ^{5,3}they fashioned ⁷the vast and ⁸shining ⁴abode; ⁹doers of perfect works, ^{10,11,12}they had the entire vision of it. ¹³Wide-upholding ¹⁴by their support ¹⁵the Parents (Heaven and Earth) ¹⁶they sat ¹⁷in that high world and ^{19,20}embraced all ¹⁸its ecstasy. [15.217]

मही यदि धिषणा शिश्नथे धात्सद्योवृधं विभ्वं रोदस्योः ।

गिरो यस्मिन्ननवद्याः समीचीर्विश्वा इन्द्राय तविषीरनुत्ताः ॥ III.31.13

मही¹ । यदि² । धिषणा³ । शिश्नथे⁴ । धात्⁵ । सद्यःऽवृधम्⁶ । विऽभवम्⁷ । रोदस्योः⁸ ।

गिरः⁹ । यस्मिन्¹⁰ । अनवद्याः¹¹ । सम्ऽईचीः¹³ । विश्वाः¹⁴ । इन्द्राय¹⁵ । तविषीः¹⁶ । अनुत्ताः¹⁷ ॥

²When ⁴for the cleaving away (of evil and falsehood) ¹the vast
³Thought ⁵holds him ⁶immediately increasing ⁷in his pervasion
⁷of earth and heaven, — then ¹⁵for Indra ¹⁰in whom are ¹³the
equal and ¹¹faultless ⁹words, there are ¹⁴all ¹⁷irresistible
¹⁶energies. [15.217]

महि क्षेत्रं पुरुश्चंद्रं विविद्धानादित्सखिभ्यश्चरथं समैरत् ।

इंद्रो नृभिरजनदीघानः साकं सूर्यमुषसं गातुमग्निं ॥ III.31.15

महि¹ । क्षेत्रम्² । पुरु³ । चन्द्रम्⁴ । विविद्धान्⁵ । आत्⁶ । इत्⁷ । सखिऽभ्यः⁸ । चरथम्⁹ । सम्¹⁰ । ऐरत्¹¹ ।

इन्द्रः¹² । नृऽभिः¹³ । अजनत्¹⁴ । दीघानः¹⁵ । साकम्¹⁶ । सूर्यम्¹⁷ । उषसम्¹⁸ । गातुम्¹⁹ । अग्निम्²⁰ ॥

⁵He has found ¹the great, ³manifold and ⁴blissful ²Field (the wide
field of the cows, Swar); ^{6,7}and ^{10,11}he has sent forth together all
⁹the moving herd ⁸for his friends. ¹²Indra ¹⁵shining out ¹³by the
human souls (the Angirases) ¹⁴has brought into being, ¹⁶together,
¹⁷the Sun, ¹⁸the Dawn, ¹⁹the Path and ²⁰the Flame.

तमंगिरस्वन्नमसा सपर्यन्नव्यं कृणोमि सन्यसे पुराजां ।

द्रुहो वि याहि बहुला अदेवीः स्वश्च नो मघवन्त्सातये धाः ॥ III.31.19

तम्¹ । अङ्गिरस्वत्² । नमसा³ । सपर्यन्⁴ । नव्यम्⁵ । कृणोमि⁶ । सन्यसे⁷ । पुराऽजाम्⁸ ।

द्रुहः⁹ । वि¹⁰ । याहि¹¹ । बहुलाः¹² । अदेवीः¹³ । स्वः¹⁴ । च¹⁵ । नः¹⁶ । मघऽवन्¹⁷ । सातये¹⁸ । धाः¹⁹ ॥

⁸The Ancient-born ⁶I make ⁵new ⁷that I may conquer. ^{10,11}Do
thou remove ¹²our many ¹³undivine ⁹hurters ¹⁵and ¹⁹set ¹⁴Swar
¹⁸for our possessing. [15.217]

मिहः पावकाः प्रतता अभूवन्स्वस्ति नः पिपृहि पारमासां ।

इंद्र त्वं रथिरः पाहि नो रिषो मक्षूमक्षू कृणुहि गोजितो नः ॥ III.31.20

मिहः¹ । पावकाः² । प्रतताः³ । अभूवन्⁴ । स्वस्ति⁵ । नः⁶ । पिपृहि⁷ । पारम्⁸ । आसाम्⁹ ।

इन्द्र¹⁰ । त्वम्¹¹ । रथिरः¹² । पाहि¹³ । नः¹⁴ । रिषः¹⁵ । मक्षुडमक्षु¹⁶ । कृणुहि¹⁷ । गोडजितः¹⁸ । नः¹⁹ ॥

²The purifying ¹rains ^{3,4}are extended before us (in the shape of the waters); ^{7a}take ⁶us ^{7b}over ⁵to the state of bliss that is ⁸the other shore ⁹of them. ¹²Warring in thy chariot ¹³protect ¹⁴us ¹⁵from the foe; ¹⁶soon, soon ¹⁷make ¹⁹us ¹⁸conquerors of the Cows. [15.217]

अदेदिष्ट वृत्रहा गोपतिर्गा अंतः कृष्णाँ अरुषैर्धामभिर्गात् ।

प्र सूनुता दिशमान ऋतेन दुरश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः ॥ III.31.21

अदेदिष्ट¹ । वृत्रहा² । गोडपतिः³ । गाः⁴ । अंतः⁵ । कृष्णान्⁶ । अरुषैः⁷ । धामडभिः⁸ । गात्⁹ ।

प्र¹⁰ । सूनुताः¹¹ । दिशमानः¹² । ऋतेन¹³ । दुरः¹⁴ । च¹⁵ । विश्वाः¹⁶ । अवृणोत्¹⁷ । अप¹⁸ । स्वाः¹⁹ ॥

²The Vritra-slayer, ³the Master of the Cows, ¹showed (to men) ⁴the cows; ⁹he has entered ⁷with his shining ⁸laws (or lustres) ⁵within ⁶those who are black (void of light, like the Panis); ^{10,12}showing ¹¹the truths (the cows of truth) ¹³by the Truth ^{18,17}he has opened ¹⁶all ¹⁹his own ¹⁴doors,” *pra sūnṛtā diśamāna ṛtena duraś ca viśvā avṛṇod apa svāḥ*; that is to say, he opens the doors of his own world, Swar, after breaking open by his entry into our darkness (*antaḥ kṛṣṇān gāt*) the “human doors” kept closed by the Panis. [15.217]

अपो यदद्रिं पुरुहूत दर्दराविर्भुवत्सरमा पूर्व्यं ते ।

स नो नेता वाजमा दर्षि भूरिं गोत्रा रुजन्नंगिरोभिर्गृणानः ॥ IV.16.8

अपः¹ । यत्² । अद्रिम्³ । पुरुहूत⁴ । दर्दः⁵ । आविः⁶ । भुवत्⁷ । सरमा⁸ । पूर्व्यम्⁹ । ते¹⁰ ।

सः¹¹ । नः¹² । नेता¹³ । वाजम्¹⁴ । आ¹⁵ । दर्षि¹⁶ । भूरिम्¹⁷ । गोत्रा¹⁸ । रुजन्¹⁹ । अङ्गिः²⁰ । गृणानः²¹ ॥

¹When ⁵thou didst tear ¹the waters ³out of the hill, ⁸Sarama ⁷became ⁶manifest ⁹before ¹⁰thee; so do thou ¹²as our ¹³leader ^{15,16}tear out ¹⁷much ¹⁴wealth for us, ¹⁹breaking ¹⁸the pens, ²¹hymned ²⁰by the Angirases. [15.218]

नि काव्या वेधसः शश्वतस्कर्हस्ते दधानो नर्या पुरुणि ।

अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणां सत्रा चक्राणो अमृतानि विश्वा ॥ I.72.1

नि¹ । काव्या² । वेधसः³ । शश्वतः⁴ । कः⁵ । हस्ते⁶ । दधानः⁷ । नर्या⁸ । पुरुणि⁹ ।

अग्निः¹⁰ । भुवत्¹¹ । रयिपतिः¹² । रयीणाम्¹³ । सत्रा¹⁴ । चक्राणः¹⁵ । अमृतानि¹⁶ । विश्वा¹⁷ ॥

⁵He has created, ¹within, ²the seer-knowings ⁴of the eternal ³Disposer of things, ⁷holding ⁶in his hand ⁹many ⁸powers (powers of the divine Purushas, *naryā purūṇi*); ¹⁰Agni ¹⁵creating ¹⁴together ¹⁷all ¹⁶immortalities ¹¹becomes ¹²the master ¹³of the (divine) riches. [15.218]

अस्मे वत्सं परि षंतं न विदन्निच्छंतो विश्वे अमृता अमूराः ।

श्रमयुवः पदव्यो धियंधास्तस्थुः पदे परमे चार्वग्नेः ॥ I.72.2

अस्मे¹ । वत्सम्² । परि³ । सन्तम्⁴ । न⁵ । विन्दन्⁶ । इच्छन्तः⁷ । विश्वे⁸ । अमृताः⁹ । अमूराः¹⁰ ।

श्रमयुवः¹¹ । पदव्यः¹² । धियम्¹³ । तस्थुः¹⁴ । पदे¹⁵ । परमे¹⁶ । चारु¹⁷ । अग्नेः¹⁸ ॥

⁸All ⁹the immortals, ¹⁰they who are not limited (by ignorance),
⁷desiring, ⁶found him ¹in us ⁵as if ²the Calf (of the cow Aditi)
⁴existing ³everywhere; ¹¹labouring, ¹²travelling to the Seat,
¹³holding the Thought ¹⁴they attained ¹⁶in the supreme ¹⁵seat to
¹⁷the shining (glory) ¹⁸of Agni. [15.218]

तिस्रो यदग्ने शरदस्त्वामिच्छुचिं घृतेन शुचयः सपर्यान् ।

नामानि चिदधिरे यज्ञियान्यसूदयंत तन्वः सुजाताः ॥ I.72.3

तिस्रः¹ । यत्² । अग्ने³ । शरदः⁴ । त्वाम्⁵ । इत्⁶ । शुचिम्⁷ । घृतेन⁸ । शुचयः⁹ । सपर्यान्¹⁰ ।

नामानि¹¹ । चित्¹² । दधिरे¹³ । यज्ञियानि¹⁴ । असूदयन्त¹⁵ । तन्वः¹⁶ । सुजाताः¹⁷ ॥

³O Agni, ²when through ¹the three ⁴years (three symbolic seasons
or periods corresponding perhaps to the passage through the
three mental heavens) ⁹they, pure, ¹⁰had served ⁵thee, ⁷the pure
one, ⁸with the *ghṛta*, ¹³they held ¹⁴the sacrificial ¹¹names and
¹⁵set moving (to the supreme heaven) ¹⁶forms ¹⁷well born.
[15.218-9]

आ रोदसी बृहती वेविदानाः प्र रुद्रिया जभ्रिरे यज्ञियासः ।

विदन्मर्तो नेमधिता चिकित्वानग्निं पदे परमे तस्थिवांसं ॥ I.72.4

आ¹ । रोदसी² इति । बृहती³ इति । वेविदानाः⁴ । प्र⁵ । रुद्रिया⁶ । जभ्रिरे⁷ । यज्ञियासः⁸ ।

विदत्⁹ । मर्तः¹⁰ । नेमधिता¹¹ । चिकित्वान्¹² । अग्निम्¹³ । पदे¹⁴ । परमे¹⁵ । तस्थिवांसम्¹⁶ ॥

^{1,4}They had knowledge ³of the vast ²heaven and earth and ⁷bore
them ⁵forward, ⁶they the sons of Rudra, ⁸the lords of the
sacrifice; ¹⁰the mortal ¹²awoke to vision and ⁹found ¹³Agni
¹⁶standing ¹⁴in the seat ¹⁵supreme. [15.219]

संजानाना उप सीदन्नभिज्जु पत्नीवंतो नमस्यं नमस्यन् ।

रिरिक्वांसस्तन्वः कृण्वत स्वाः सखा सख्युर्निमिषि रक्षमाणाः ॥ I.72.5

सम्जानानाः¹ । उप² । सीदन्³ । अभिज्जु⁴ । पत्नीवन्तः⁵ । नमस्यम्⁶ । नमस्यन्निति नमस्यन्⁷ ।

रिरिक्वांसः⁸ । तन्वः⁹ । कृण्वत¹⁰ । स्वाः¹¹ । सखा¹² । सख्युः¹³ । निमिषि¹⁴ । रक्षमाणाः¹⁵ ॥

¹Knowing perfectly (or in harmony) ^{2,3,4}they kneeled down to him; ⁵they with their wives (the female energies of the gods) ⁷bowed down ⁶to him who is worthy of obeisance; ⁸purifying themselves (or, perhaps, exceeding the limits of heaven and earth) ¹⁰they created ¹¹their own (their proper or divine) ⁹forms, ¹⁵guarded ¹⁴in the gaze, ¹²each friend, ¹³of the Friend. [15.219]

त्रिः सप्त यद्गुह्यानि त्वे इत्पदाविदन्निहिता यज्ञियासः ।

तेभी रक्षन्ते अमृतं सजोषाः पशूंच स्थातृचरथं च पाहि ॥ I.72.6

त्रिः¹ । सप्त² । यत्³ । गुह्यानि⁴ । त्वे⁵ इति । इत्⁶ । पदा⁷ । अविदन्⁸ । निहिता⁹ । यज्ञियासः¹⁰ ।

तेभिः¹¹ । रक्षन्ते¹² । अमृतम्¹³ । सजोषाः¹⁴ । पशून्¹⁵ । च¹⁶ । स्थातृन्¹⁷ । चरथम्¹⁸ । च¹⁹ । पाहि²⁰ ॥

⁵In thee ¹⁰the gods of the sacrifice ⁸found ¹the thrice ²seven ⁴secret ⁷seats ⁹hidden within; they, ¹⁴being of one heart, ¹²protect ¹¹by them ¹³the immortality. ²⁰Guard thou ¹⁵the herds ¹⁷that stand ¹⁶and ¹⁸that which moves. [15.219]

विद्वाँ अग्ने वयुनानि क्षितीनां व्यानुषक्छुरुधो जीवसे धाः ।

अंतर्विद्वाँ अध्वनो देवयानानतंद्रो दूतो अभवो हविर्वाट् ॥ I.72.7

विद्वाँ¹ । अग्ने² । वयुनानि³ । क्षितीनाम्⁴ । वि⁵ । आनुषक्⁶ । शुरुधः⁷ । जीवसे⁸ । धाः⁹ ।

अन्तःविद्वाँ¹⁰ । अध्वनः¹¹ । देवयानान्¹² । अतन्द्रः¹³ । दूतः¹⁴ । अभवः¹⁵ । हविःवाट्¹⁶ ॥

²O Agni, ¹having knowledge ³of all manifestations (or births) ⁴in the worlds (or, knowing all the knowledge of the peoples) ^{5,9}establish ⁷thy forces, ⁶continuous, ⁸for life. ¹⁰Knowing, within, ¹¹the paths ¹²of the journeying of the gods ¹⁵thou becomest ¹³their sleepless ¹⁴messenger and ¹⁶the bearer of the offerings. [15.219]

स्वाध्यो दिव आ सप्त यद्वी रायो दुरो व्युतज्ञा अजानन् ।

विदद्गव्यं सरमा दृळ्हमूर्व येना नु कं मानुषी भोजते विट् ॥ 1.72.8

सु७आध्यः¹ । दिवः² । आ³ । सप्त⁴ । यद्वीः⁵ । रायः⁶ । दुरः⁷ । वि⁸ । ऋत७ज्ञाः⁹ । अजानन्¹⁰ ।

वदित्¹¹ । गव्यम्¹² । सरमा¹³ । दृळ्हम्¹⁴ । ऊर्वम्¹⁵ । येन¹⁶ । नु¹⁷ । कम्¹⁸ । मानुषी¹⁹ । भोजते²⁰ । विट्²¹ ॥

⁴The seven ⁵mighty ones ²of heaven (the rivers) ¹placing aright the thought, ⁹knowing the Truth, ^{8,10}discerned ⁷the doors ⁶of the felicity; ¹³Sarama ¹¹found ¹⁴the fastness, ¹⁵the wideness ¹²of the cows ¹⁶whereby ¹⁷now ¹⁹the human creature ²⁰enjoys (the supreme riches). [15.219; also 15.147; 15.201]

आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्थुः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुं ।

महना महद्भिः पृथिवी वि तस्थे माता पुत्रैरदितिर्धायसे वेः ॥ 1.72.9

आ¹ । ये² । विश्वा³ । सु७अपत्यानि⁴ । तस्थुः⁵ । कृण्वानासः⁶ । अमृत७त्वाय⁷ । गातुम्⁸ ।

महना⁹ । महत्७भिः¹⁰ । पृथिवी¹¹ । वि¹² । तस्थे¹³ । माता¹⁴ । पुत्रैः¹⁵ । अदितिः¹⁶ । धायसे¹⁷ । वेः¹⁸ ॥

²They ^{1,5}who entered upon ³all things ⁴that bear right issue, ⁶made ⁸the path ⁷to Immortality; ¹⁰by the great ones and ⁹by the greatness ¹¹earth ¹³stood ¹²wide; ¹⁴the mother ¹⁶Aditi ¹⁵with her sons ¹⁸came ¹⁷for the upholding. [15.219; also 15.199; 15.200]

अधि श्रियं नि दधुश्चारुमस्मिदिवो यदक्षी अमृता अकृण्वन् ।

अध क्षरन्ति सिन्धवो न सृष्टाः प्र नीचीरग्ने अरुषीरजानन् ॥ I.72.10

अधि¹ । श्रियम्² । नि³ । दधुः⁴ । चारुम्⁵ । अस्मिन्⁶ । दिवः⁷ । यत्⁸ । अक्षी⁹ । अमृताः¹⁰ । अकृण्वन्¹¹ ।

अध¹² । क्षरन्ति¹³ । सिन्धवः¹⁴ । न¹⁵ । सृष्टाः¹⁶ । प्र¹⁷ । नीचीः¹⁸ । अग्ने¹⁹ । अरुषीः²⁰ । अजानन्²¹ ॥

¹⁰The Immortals ^{3,4}planted ⁶in him ⁵the shining ²glory, ⁸when ¹¹they made ⁹the two eyes ⁷of heaven (identical probably with the two vision-powers of the Sun, the two horses of Indra); ¹⁴rivers, ¹⁵as it were, ¹³flow ¹²down ¹⁶released; ²⁰the shining ones (the cows) ¹⁸who were here below ^{17,21}knew, ¹⁹O Agni. [15.219]

इन्द्रस्यांगिरसां चेष्टौ विदत्सरमा तनयाय धासिं । I.62.3 [Part]

इन्द्रस्य¹ । अङ्गिरसाम्² । च³ । इष्टौ⁴ । विदत्⁵ । सरमा⁶ । तनयाय⁷ । धासिम्⁸ ।

⁴In the sacrifice (or, as it, more probably means ⁴in the seeking) ¹of Indra ³and ²the Angirases (for the cows) ⁶Sarama ⁵discovered ⁸a foundation ⁷for the son [born of sacrifice]. [15.221]

स मातरिश्वा पुरुवारपुष्टिर्विदद्गातुं तनयाय स्वर्वित् । I.96.4 [Part]

सः¹ । मातरिश्वा² । पुरुवारपुष्टिः³ । विदत्⁴ । गातुम्⁵ । तनयाय⁶ । स्वः⁷ । वित्⁷ ।

²Matarishwan (the Life-god, Vayu) ³increasing the many desirable things (the higher objects of life) ⁴discovered ⁵the path ⁶for the Son, ⁷discovered Swar. [15.221]

यत्र ज्योतिरजस्रं यस्मिंल्लोके स्वर्हितं ।

तस्मिन्मां धेहि पवमानामृते लोके अक्षित इन्द्रायेंदो परि स्रव ॥ IX.113.7

यत्र¹। ज्योतिः²। अजस्रम्³। यस्मिन्⁴। लोके⁵। स्वः⁶। हितम्⁷।

तस्मिन्⁸। माम्⁹। धेहि¹⁰। पवमान¹¹। अमृते¹²। लोके¹³। अक्षिते¹⁴। इन्द्राय¹⁵। इन्द्रो¹⁶। परि¹⁷। स्रव¹⁸॥

His world is Swar, ¹³the world ¹²of immortality, ¹where is ³the indestructible ²Light, ¹where ⁶Swar ⁷is established. [15.221]

यमो नो गातुं प्रथमो विवेद नैषा गव्यूतिरपभर्तवा उ ।

यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुरेना जज्ञानाः पथ्या अनु स्वाः ॥ X.14.2

यमः¹। नः²। गातुम्³। प्रथमः⁴। विवेद⁵। न⁶। एषा⁷। गव्यूतिः⁸। अपभर्तवै⁹। ऊं¹⁰ इति ।

यत्र¹¹। नः¹²। पूर्वे¹³। पितरः¹⁴। पराडर्इयुः¹⁵। एना¹⁶। जज्ञानाः¹⁷। पथ्याः¹⁸। अनु¹⁹। स्वाः²⁰॥

¹Yama and ¹³the ancient ¹⁴Fathers ⁵have discovered ³the path ⁷to that world ⁸which is a pasture of the Cows whence the enemy ⁶cannot ⁹bear away the radiant herds. [15.221]

अति द्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलौ साधुना पथा । X.14.10 [Part]

अति¹। द्रव²। सारमेयौ³। श्वानौ⁴। चतुः⁵अक्षौ⁵। शबलौ⁶। साधुना⁷। पथा⁸।

The soul of the heaven-ascending mortal is bidden to ^{1,2}outrun ^{4a}the two ⁵four-eyed ⁶varicoloured ³Sarameya ^{4b}dogs ⁷on the good (or effective) ⁸path. [15.221]

यौ ते श्वानौ यम रक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षी नृचक्षसौ ।

ताभ्यामेनं परि देहि राजन्स्वस्ति चास्मा अनमीवं च धेहि ॥ X.14.11

यौ¹। ते²। श्वानौ³। यम⁴। रक्षितारौ⁵। चतुः⁶अक्षौ⁶। पथिरक्षी⁷ इति पथिडरक्षी । नृचक्षसौ⁸।

ताभ्याम्⁹। एनम्¹⁰। परि¹¹। देहि¹²। राजन्¹³। स्वस्ति¹⁴। च¹⁵। अस्मै¹⁶। अनमीवम्¹⁷। च¹⁸। धेहि¹⁹॥

Of that path to heaven ^{1,2}they are [³the two dogs ⁴of Yama] ⁶the four-eyed ⁵guardians, ⁷protecting man on the road ⁸by their

divine vision, *yau te śvānau yama rakṣitārau caturakṣau pathirakṣī nṛcakṣaṣau*, and ^{11,12,13}Yama is asked to give ⁹them as an escort to the soul on its way. [15.221-2]

उरुणसावसुतृपा उदुंबलौ यमस्य दूतौ चरतो जनाँ अनु ।

तावस्मभ्यं दृशये सूर्याय पुनर्दातामसुमद्येह भद्रं ॥ X.14.12

उरुणसौ¹ । असुतृपो² । उदुम्बलौ³ । यमस्य⁴ । दूतौ⁵ । चरतः⁶ । जनान्⁷ । अनु⁸ ।

तौ⁹ । अस्मभ्यम्¹⁰ । दृशये¹¹ । सूर्याय¹² । पुनः¹³ । दाताम्¹⁴ । असुम्¹⁵ । अद्य¹⁶ । इह¹⁷ । भद्रम्¹⁸ ॥

These dogs are “¹wide-moving, ²not easily satisfied” and ⁶range ⁵as the messengers ⁴of the Lord of the Law among ⁷men. And the hymn prays, “^{14a}May ⁹they (the dogs) ^{14b}give ¹⁰us ¹³back ¹⁸bliss ¹⁷here ¹⁵in the unhappy (world) ¹¹so that we may look ¹²on the Sun. [15.222]

The Sons of Darkness

अग्निर्जातो अरोचत घ्नंदस्यूज्योतिषा तमः ।

अविन्दद्गा अपः स्वः ॥ V.14.4

अग्निः¹ । जातः² । अरोचत³ । घ्नन्⁴ । दस्यून्⁵ । ज्योतिषा⁶ । तमः⁷ ।

अविन्दत्⁸ । गाः⁹ । अपः¹⁰ । स्वः¹¹ ॥

¹Agni ²born ³shone out ⁴slaying ⁵the Dasyus, ⁷the darkness ⁶by the Light; ⁸he found ⁹the Cows, ¹⁰the Waters ¹¹Swar. [15.224; 15.147]

न पंचभिर्दशभिर्वष्ट्यारभं नासुन्वता सचते पुष्यता चन ।

जिनाति वेदमुया हंति वा धुनिरा देवयुं भजति गोमति व्रजे ॥ V.34.5

न¹ । पञ्चऽभिः² । दशऽभिः³ । वष्टि⁴ । आऽरभम्⁵ । न⁶ । असुन्वता⁷ । सचते⁸ । पुष्यता⁹ । चन¹⁰ ।

जिनाति¹¹ । वा¹² । इत्¹³ । अमुया¹⁴ । हन्ति¹⁵ । वा¹⁶ । धुनिः¹⁷ । आ¹⁸ । देवऽयुम्¹⁹ । भजति²⁰ ।

गोऽमति²¹ । व्रजे²² ॥

⁴He (Indra) desires ¹not ⁵to ascend ²by the five and ³by the ten; ⁸he cleaves ⁶not ⁷to him who gives not the Soma ¹⁰even though ⁹he grow and increase; ¹¹he overcomes ¹⁴him ¹²or else ¹⁵he slays ¹⁷in his impetuous movement; ¹⁸he gives ¹⁹to the god-seeker ²⁰for his enjoyment ²²the pen ²¹full of the Cows. [15.226]

वित्वक्षणः समृतौ चक्रमासजोऽसुन्वतो विषुणः सुन्वतो वृधः ।

इंद्रो विश्वस्य दमिता विभीषणो यथावशं नयति दासमार्यः ॥ V.34.6

विऽत्वक्षणः¹ । सम्ऽऋतौ² । चक्रम्ऽआसजः³ । असुन्वतः⁴ । विषुणः⁵ । सुन्वतः⁶ । वृधः⁷ ।

इन्द्रः⁸ । विश्वस्य⁹ । दमिता¹⁰ । विऽभीषणः¹¹ । यथाऽवशम्¹² । नयति¹³ । दासम्¹⁴ । आर्यः¹⁵ ॥

¹Cleaver (of the foe) ²in the battle-shock, ³firm holder of the discus (or the wheel), ⁵averse ⁴from him who gives not the Soma but ⁷increaser ⁶of the Soma-giver, ¹¹terrible is ⁸Indra and ¹⁰the tamer ⁹of all; ¹⁵Aryan, ¹³he brings ¹²into utter subjection ¹⁴the Dasa. [15.226]

समीं पणेरजति भोजनं मुषे वि दाशुषे भजति सूनरं वसु ।

दुर्गे चन ध्रियते विश्व आ पुरु जनो यो अस्य तविषीमचक्रुधत् ॥ V.34.7

सम्¹ । ईम्² । पणेः³ । अजति⁴ । भोजनम्⁵ । मुषे⁶ । वि⁷ । दाशुषे⁸ । भजति⁹ । सूनरम्¹⁰ । वसु¹¹ ।

दुःऽगे¹² । चन¹³ । ध्रियते¹⁴ । विश्वः¹⁵ । आ¹⁶ । पुरु¹⁷ । जनः¹⁸ । यः¹⁹ । अस्य²⁰ । तविषीम्²¹ ।

अचक्रुधत्²² ॥

^{1,4}He comes driving ⁵this enjoyment ³of the Pani, ^{7,6}robbing him of it, and ⁹he apportions entirely ⁸to the giver for his enjoyment ¹¹the wealth ¹⁰rich in hero-powers (lit. in men, *sūnaram vasu*, *vīra* and *nṛ* being often used synonymously); ¹⁹that ¹⁸man who ²²makes wroth ²¹the strength ²⁰of Indra ^{16,14}is held back ¹⁷manifoldly ¹²in a difficult journeying, (*durge_cana dhriyate ā puru*). [15.226]

सं यज्जनौ सुधनौ विश्वशार्धसाववेदिंद्रो मघवा गोषु शुभिषु ।

युजं ह्यन्यमकृत प्रवेपन्युदीं गव्यं सृजते सत्वभिर्धुनिः ॥ V.34.8

सम्¹ । यत्² । जनौ³ । सु⁴धनौ⁴ । विश्व⁵शर्धसौ⁵ । अवेत्⁶ । इन्द्रः⁷ । मघ⁸उवा⁸ । गोषु⁹ । शुभिषु¹⁰ ।

युजम्¹¹ । हि¹² । अन्यम्¹³ । अकृत¹⁴ । प्र¹⁵उवेपनी¹⁵ । उत्¹⁶ । ईम्¹⁷ । गव्यम्¹⁸ । सृजते¹⁹ । सत्व²⁰उभिः²⁰ । धुनिः²¹ ॥

²When ⁸Maghavan ^{1,6}has known ¹⁰in the shining ⁹cows ³the Two ⁴who are rich in wealth and ⁵have all forces, ¹⁵he growing in knowledge ¹⁴makes ¹³a third ¹¹his helper and ²¹rushing impetuously ¹⁹looses ¹⁶upward ¹⁸the multitude of the cows (*gavyam*) ²⁰by the help of his fighters. [15.226]

सहस्रसामाग्निवेशिं गृणीषे शत्रिमग्न उपमां केतुमर्यः ।

तस्मा आपः संयतः पीपयंत तस्मिन्क्षत्रममवत्त्वेषमस्तु ॥ V.34.9

सहस्र¹उसाम्¹ । आग्नि²उवेशिम्² । गृणीषे³ । शत्रिम्⁴ । अग्ने⁵ । उप⁶उमाम्⁶ । केतुम्⁷ । अर्यः⁸ ।

तस्मै⁹ । आपः¹⁰ । सम्¹¹उयतः¹¹ । पीपयन्त¹² । तस्मिन्¹³ । क्षत्रम्¹⁴ । अम¹⁵उवत्¹⁵ । त्वेषम्¹⁶ । अस्तु¹⁷ ॥

...And the last Rik of the Sukta speaks of ⁸the Aryan (god or man) arriving at ⁶the highest ⁷knowledge-vision (*upamām ketum aryah*), ¹⁰the waters ¹³in their ¹¹meeting ¹²nourishing ⁹him and his ¹⁴housing ¹⁶a strong and brilliant ¹⁵force of battle, *kṣatram amavat tveṣam*. [15.226]

सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां ससवांसं स्वरपश्च देवीः ।

ससान यः पृथिवीं द्यामुतेमामिंद्रं मदंत्यनु धीरणासः ॥ III.34.8

सत्रा¹उसहम्¹ । वरेण्यम्² । सहः³उदाम्³ । ससवांसम्⁴ । स्वः⁵ । अपः⁶ । च⁷ । देवीः⁸ ।

ससान⁹ । यः¹⁰ । पृथि वी म्¹¹ । द्याम्¹² । उत¹³ । इमाम्¹⁴ । इन्द्रम्¹⁵ । मदन्ति¹⁶ । अनु¹⁷ ।

धीरणासः¹⁸ ॥

(They hymn) ²the supremely desirable, ¹the ever overcoming, ³the giver of strength ⁴who wins possession ⁵of Swar ⁷and ⁸the divine ⁶waters; ¹⁸the thinkers ¹⁶have joy ¹⁷in the wake of ¹⁵Indra ¹⁰who ⁹takes possession ¹¹of the earth ¹³and ¹²the heaven. [15.227]

ससानात्याँ उत सूर्य ससानेन्द्रः ससान पुरुभोजसं गां ।

हिरण्ययमुत भोगं ससान हत्वी दस्युन्प्रार्य वर्णमावत् ॥ III.34.9

ससान¹ । अत्यान्² । उत³ । सूर्यम्⁴ । ससान⁵ । इन्द्रः⁶ । ससान⁷ । पुरुभोजसम्⁸ । गाम्⁹ ।

हिरण्ययम्¹⁰ । उत¹¹ । भोगम्¹² । ससान¹³ । हत्वी¹⁴ । दस्युन्¹⁵ । प्र¹⁶ । आर्यम्¹⁷ । वर्णम्¹⁸ । आवत्¹⁹ ॥

⁶Indra ¹wins possession ²of the Steeds, ⁵wins ⁴the Sun, ⁷wins ⁹the Cow ⁸of the many enjoyments; ¹³he wins ¹⁰the golden ¹²enjoyment, ¹⁴having slain ¹⁵the Dasyus ^{16,19}he fosters (or protects) ¹⁷the Aryan ¹⁸*varṇa*. [15.227-8]

इंद्र ओषधीरसनोदहानि वनस्पतीरसनोदंतरिक्षं ।

बिभेद वलं नुनुदे विवाचोऽथाभवद्दमिताभिक्रतूनां ॥ III.34.10

इन्द्रः¹ । ओषधीः² । असनोत्³ । अहानि⁴ । वनस्पतीन्⁵ । असनोत्⁶ । अन्तरिक्षम्⁷ ।

बिभेद⁸ । वलम्⁹ । नुनुदे¹⁰ । विवाचः¹¹ । अथ¹² । अभवत्¹³ । दमिता¹⁴ । अभिक्रतूनाम्¹⁵ ॥

¹Indra ³wins ²the herbs and ⁴the days, ⁵the trees and ⁷the mid-world; ⁸he pierces ⁹Vala and ¹⁰impels forward ¹¹the speaker of the words; ¹²so ¹³he becomes ¹⁴the tamer ¹⁵of those who set against him their will in works, (*abhikratūnām*). [15.228]

इंद्रः स्वर्षा जनयन्नहानि जिगायोशिग्भिः पृतना अभिष्टिः ।

प्रारोचयन्मनवे केतुमहनामविंदज्ज्योतिर्बृहते रणाय ॥ III.34.4

इन्द्रः¹ । स्वः² । जनयन्³ । अहानि⁴ । जिगाय⁵ । उशिक्⁶ । पृतनाः⁷ । अभिष्टिः⁸ ।

प्र⁹ । अरोचयत्¹⁰ । मनवे¹¹ । केतुम्¹² । अहनाम्¹³ । अविन्दत्¹⁴ । ज्योतिः¹⁵ । बृहते¹⁶ । रणाय¹⁷ ॥

¹Indra, ²Swar-conquering, ³bringing to birth ⁴the days ⁵assailed and conquered ⁶by the desirers (the Angirases) ⁷these armies (of the Dasyus); ^{9,10}he made to shine ¹¹for man ¹²the knowledge vision ¹³of the days (*ketum ahnām*), ¹⁴he found ¹⁵the Light ¹⁶for the vast ¹⁷enjoyment. [15.228; also 15.151]

इंद्रस्तुजो बर्हणा आ विवेश नृवद्धानो नर्या पुरुणि ।

अचेतयद्धिय इमा जरित्रे प्रेमं वर्णमतिरच्छुक्रमासां ॥ III.34.5

इन्द्रः¹ । तुजः² । बर्हणाः³ । आ⁴ । विवेश⁵ । नृवत्⁶ । दधानः⁷ । नर्या⁸ । पुरुणि⁹ ।

अचेतयत्¹⁰ । धियः¹¹ । इमाः¹² । जरित्रे¹³ । प्र¹⁴ । इमम्¹⁵ । वर्णम्¹⁶ । अतिरत्¹⁷ । शुक्रम्¹⁸ ।

आसाम्¹⁹ ॥

⁶As the Nṛ, the divine Man or Purusha, ¹Indra ⁷holds ⁹many ⁸strengths of that manhood, *nṛvad ... naryā purūṇi*; ¹⁰he made conscious in knowledge ¹²these ¹¹thoughts ¹³for his adorer, ^{14,17}he carried forward (beyond the obstruction of the Dasyus) ¹⁵this ¹⁸bright ¹⁶*varṇa* [hue] ¹⁹of these (thoughts). [15.228]

महो महानि पनयन्त्यस्येन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि ।

वृजनेन वृजिनान्तसं पिपेष मायाभिर्दस्यूरभिभूत्योजाः ॥ III.34.6

महः¹ । महानि² । पनयन्ति³ । अस्य⁴ । इन्द्रस्य⁵ । कर्म⁶ । सुकृता⁷ । पुरुणि⁸ ।

वृजनेन⁹ । वृजिनान्¹⁰ । सम्¹¹ । पिपेष¹² । मायाभिः¹³ । दस्यून्¹⁴ । अभिभूति¹⁵ । ओजाः¹⁵ ॥

³They set in action (or, praise) ⁸many ²great and ⁷perfect ⁶works ¹of the great ⁵Indra; ⁹by his strength ^{11,12}he crushes, ¹⁵in his overwhelming energy, ¹³by his workings of knowledge (*māyābhiḥ*) ¹⁰the crooked ¹⁴Dasyus. [15.228]

अया रुचा हरिण्या पुनानो विश्वा द्वेषांसि तरति स्वयुग्वभिः सूरु न स्वयुग्वभिः ।

धारा सुतस्य रोचते पुनानो अरुषो हरिः ।

विश्वा यद्रूपा परियात्यृक्वभिः सप्तास्येभिर्ऋक्वभिः ॥ IX.111.1

अया¹ । रुचा² । हरिण्या³ । पुनानः⁴ । विश्वा⁵ । द्वेषांसि⁶ । तरति⁷ । स्वयुग्वभिः⁸ । सूरुः⁹ ।

न¹⁰ । स्वयुग्वभिः¹¹ ।

धारा¹² । सुतस्य¹³ । रोचते¹⁴ । पुनानः¹⁵ । अरुषः¹⁶ । हरिः¹⁷ ।

विश्वा¹⁸ । यत्¹⁹ । रूपा²⁰ । परिऽयाति²¹ । ऋक्वभिः²² । सप्तऽआस्येभिः²³ । ऋक्वभिः²⁴ ॥

¹By this ²brilliant ³light ⁴he, purifying himself, ⁷breaks through ⁵all ⁶hostile powers ⁸by his self-yoked horses, ¹⁰as if ¹¹by the self-yoked horses ⁹of the Sun. ¹⁴He shines, ¹²a stream ¹³of the outpressed Soma, ¹⁵purifying himself, ¹⁶luminous, ¹⁷the brilliant One, ¹⁹when ²¹he encompasses ¹⁸all ²⁰forms (of things) ²²with the speakers of the Rik, ²³with the seven-mouthed ²⁴speakers of the Rik (the Angiras powers). [15.229]

त्वं त्यत्पणीनां विदो वसु सं मातृभिर्मर्जयसि स्व आ दम ऋतस्य धीतिभिर्दमे ।

परावतो न साम तद्यत्रा रणंति धीतयः ।

त्रिधातुभिररुषीभिर्वयो दधे रोचमानो वयो दधे ॥ IX.111.2

त्वम्¹ । त्यत्² । पणीनाम्³ । विदः⁴ । वसु⁵ । सम्⁶ । मातृभिः⁷ । मर्जयसि⁸ । स्वे⁹ । आ¹⁰ ।
दमे¹¹ । ऋतस्य¹² । धीतिभिः¹³ । दमे¹⁴ ।

परावतः¹⁵ । न¹⁶ । साम¹⁷ । तत्¹⁸ । यत्र¹⁹ । रणन्ति²⁰ । धीतयः²¹ ।

त्रिधातुभिः²² । अरुषीभिः²³ । वयः²⁴ । दधे²⁵ । रोचमानः²⁶ । वयः²⁷ । दधे²⁸ ॥

¹Thou, O Soma ⁴findest ²that ⁵wealth ³of the Panis; ¹thou ⁷by the Mothers (the cows of the Panis, frequently so designed [designated] in other hymns) ^{10,8}makest thyself bright ⁹in thy own ¹¹home (Swar), ¹³by the thoughts ¹²of the Truth ¹⁴in thy home. ¹⁶As if ¹⁷the Sama (equal fulfilment, *samāne ūrve*, in the level wideness) ¹⁵of the higher world (*parāvataḥ*), is ¹⁸that (Swar) ¹⁹where ²¹the thoughts (of the Truth) ²⁰take their delight. ²³By those shining ones ²²of the triple world (or triple elemental nature) ²⁵he holds ²⁴the wide manifestation (of knowledge), ²⁶shining ²⁸he holds ²⁷the wide manifestation. [15.229-30]

तमु स्तुष इंद्रं यो विदानो गिर्वाहसं गीर्भिर्यज्ञवृद्धं । VI.21.2 [Part]

तम्¹ । ऊं² इति । स्तुषे³ । इन्द्रम्⁴ । यः⁵ । विदानः⁶ । गिर्वाहसम्⁷ । गीःभिः⁸ । यज्ञवृद्धम्⁹ ।

⁴Indra ⁵who ⁶has the knowledge and ⁷who upholds our words and is ⁸by the words ⁹increased in the sacrifice.... [15.230fn]

स इत्तमोऽवयुनं ततन्वत्सूर्येण वयुनवच्चकार । VI.21.3 [Part]

सः¹ । इत्² । तमः³ । अवयुनम्⁴ । ततन्वत्⁵ । सूर्येण⁶ । वयुनवत्⁷ । चकार⁸ ।

¹He [Indra] ⁸forms ⁶by the Sun ⁷into that which has manifestation of knowledge ³the darkness ⁵which had extended itself and ⁴in which there was no knowledge. [15.230fn]

पूर्वामनु प्रदिशं याति चेकितत्सं रश्मिभिर्यतते दर्शतो रथो दैव्यो दर्शतो रथः । IX.111.3 [Part]
 पूर्वाम्¹ । अनु² । प्रदिशम्³ । याति⁴ । चेकितत्⁵ । सम्⁶ । रश्मिभिः⁷ । यतते⁸ । दर्शतः⁹ ।
 रथः¹⁰ । दैव्यः¹¹ । दर्शतः¹² । रथः¹³ ।

¹¹The divine ¹⁰chariot of Soma ^{2,4}follows, ⁵getting knowledge,
¹the supreme ³direction and ^{6,8}labours forward, ⁹having vision,
⁷by the rays. [15.230]

मन्द्रस्य कवेर्दिव्यस्य वह्नेर्विप्रमन्मनो वचनस्य मध्वः ।

अपा नस्तस्य सचनस्य देवेषो युवस्व गृणते गोअग्राः ॥ VI.39.1

मन्द्रस्य¹ । कवेः² । दिव्यस्य³ । वह्नेः⁴ । विप्रमन्मनः⁵ । वचनस्य⁶ । मध्वः⁷ ।

अपाः⁸ । नः⁹ । तस्य¹⁰ । सचनस्य¹¹ । देव¹² । इषः¹³ । युवस्व¹⁴ । गृणते¹⁵ । गोअग्राः¹⁶ ॥

¹⁰Of this ³divine and ¹rapturous ²seer (Soma), ⁴bearer of the
 sacrifice, ⁷this honeyed ⁶speaker ⁵with the illumined thought, ¹²O
 god, ^{8,14}join [¹¹together] ⁹to us, ¹⁵to the speaker of the word ¹³the
 impulses ¹⁶that are led by the cows of light (*iṣo goagrāḥ*).
 [15.231]

अयमुशानः पर्यद्रिमुस्त्रा ऋतधीतिभिर्ऋतयुग्युजानः ।

रुजदरुगणं वि वलस्य सानुं पणीर्वचोभिरभि योधदिन्द्रः ॥ VI.39.2

अयम्¹ । उशानः² । परि³ । अद्रिम्⁴ । उस्त्राः⁵ । ऋतधीतिभिः⁶ । ऋतयुक्⁷ । युजानः⁸ ।

रुजत्⁹ । अरुगणम्¹⁰ । वि¹¹ । वलस्य¹² । सानुम्¹³ । पणीन्¹⁴ । वचःभिः¹⁵ । अभि¹⁶ । योधत्¹⁷ ।

इन्द्रः¹⁸ ॥

¹He it was who ²desired ⁵the shining ones (the cows, *usrāḥ*) ³all
 about ⁴the hill, ⁷truth-yoked, ⁸yoking his car ⁶with the thoughts

of the Truth, *ṛtadhītibhir ṛtayug yujānaḥ*; (then) ¹⁸Indra ^{11,9}broke ¹⁰the unbroken ¹³hill-level ¹²of Vala, ¹⁵by the words ^{16,17}he fought against ¹⁴the Panis. [15.231]

अयं द्योतयदद्युतो व्यक्तूंदोषा वस्तोः शरद इंदुरिंद्र ।

इमं केतुमदधुर्नू चिदह्नां शुचिजन्मन उषसश्चकार ॥ VI.39.3

अयम्¹ । द्योतयत्² । अद्युतः³ । वि⁴ । अक्तून्⁵ । दोषा⁶ । वस्तोः⁷ । शरदः⁸ । इन्दुः⁹ । इन्द्र¹⁰ ।

इमम्¹¹ । केतुम्¹² । अदधुः¹³ । नु¹⁴ । चित्¹⁵ । अह्नाम्¹⁶ । शुचिजन्मनः¹⁷ । उषसः¹⁸ ।
चकार¹⁹ ॥

¹He it was (Soma) who ⁹as the Moon-Power (Indu) ⁶day and night and ⁷through ⁸the years ^{2a}made ³the lightless ⁵nights ^{2b}to shine ⁴out, and ¹³they held ¹²the vision ¹³of the days; ¹⁹he created ¹⁸the dawns ¹⁷pure in their birth. [15.231]

अयं रोचयदरुचो रुचानोऽयं वासयद्व्यृतेन पूर्वीः ।

अयमीयत ऋतयुग्भिरश्वैः स्वर्विदा नाभिना चर्षणिप्राः ॥ VI.39.4

अयम्¹ । रोचयत्² । अरुचः³ । रुचानः⁴ । अयम्⁵ । वासयत्⁶ । वि⁷ । ऋतेन⁸ । पूर्वीः⁹ ।

अयम्¹⁰ । ईयते¹¹ । ऋतयुक्¹² । अश्वैः¹³ । स्वः¹⁴ । विदा¹⁵ । नाभिना¹⁶ । चर्षणिप्राः¹⁶ ॥

^{1a}He it was ⁴becoming luminous ^{1b}who ²made full of light ³the lightless ones; ⁵he ^{6a}made ⁹the many (dawns) ^{6b}shine ⁹by the Truth, ¹⁰he ¹¹went ¹³with horses ¹²yoked by the Truth, ¹⁵with the wheel ¹⁴that finds Swar, ¹⁶satisfying (with the wealth) the doer of works. [15.231]

ऋतं येमान ऋतमिद्धनोत्पृतस्य शुष्मस्तुरया उ गव्युः ।

ऋताय पृथ्वी बहुले गभीरे ऋताय धेनू परमे दुहाते ॥ IV.23.10

ऋतम्¹ । येमानः² । ऋतम्³ । इत्⁴ । वनोति⁵ । ऋतस्य⁶ । शुष्मः⁷ । तुरऽयाः⁸ । ऊं⁹ इति । गव्युः¹⁰ ।

ऋताय¹¹ । पृथ्वी¹² । बहुले¹³ । गभीरे¹⁴ । ऋताय¹⁵ । धेनू¹⁶ इति । परमे¹⁷ इति । दुहाते¹⁸ इति ॥

²Labouring ¹towards the Truth ³the Truth ⁵one conquers; ⁷the aggressive force ⁶of the Truth ¹⁰seeks the cows of Light and ⁸goes breaking through (the enemy); ¹¹for Truth ¹²the two wide ones (Heaven and Earth) ¹³become multitudinous and ¹⁴deep, ¹⁵for Truth ¹⁷the two supreme ¹⁶Mothers ¹⁸give their yield.

[15.231]

The Conquest over the Dasyus

एतायामोप गव्यंत इंद्रमस्माकं सु प्रमतिं वावृधाति ।

अनामृणः कुविदादस्य रायो गवां केतं परमावर्जते नः ॥ I.33.1

आ¹ । इत्² । अयाम³ । उप⁴ । गव्यन्तः⁵ । इन्द्रम्⁶ । अस्माकम्⁷ । सु⁸ । प्रमतिम्⁹ । ववृधाति¹⁰ ।
अनामृणः¹¹ । कुवित्¹² । आत्¹³ । अस्य¹⁴ । रायः¹⁵ । गवाम्¹⁶ । केतम्¹⁷ । परम्¹⁸ । आवर्जते¹⁹ ।
नः²⁰ ॥

1,2Come, 3,4let us go 5seeking the cows 6to Indra; 8,10for it is he that increases 9the thought 7in us; 11invincible is he and 12complete are 14his 15felicities, 19he releases 20for us (separates from the darkness) 18the supreme 17knowledge-vision 16of the luminous cows, *gavām ketam param āvarjate naḥ*. [15.235]

उपेदहं धनदामप्रतीतं जुष्टां न श्येनो वसतिं पतामि ।

इंद्रं नमस्यन्नुपमेभिरर्केर्यः स्तोतृभ्यो हव्यो अस्ति यामन् ॥ I.33.2

उप¹ । इत्² । अहम्³ । धनदाम्⁴ । अप्रतिद्वितम्⁵ । जुष्टाम्⁶ । न⁷ । श्येनः⁸ । वसतिम्⁹ । पतामि¹⁰ ।
इन्द्रम्¹¹ । नमस्यन्¹² । उपमेभिः¹³ । अर्केः¹⁴ । यः¹⁵ । स्तोतृभ्यः¹⁶ । हव्यः¹⁷ । अस्ति¹⁸ । यामन्¹⁹ ॥

3I 1,2,10fly 5to the unassailable 4giver of riches 7like 8a bird 6to its beloved 9nest, 12bowing down 11to Indra 13with the supreme

¹⁴words of light, ¹⁵to him to whom ¹⁶his affirmers ¹⁷must call ¹⁹in their journey. [15.235]

नि सर्वसेन इषुधीरसक्त समर्यो गा अजति यस्य वष्टि ।

चोष्कूयमाण इन्द्र भूरि वामं मा पणिभूरस्मदधि प्रवृद्ध ॥ I.33.3

नि¹ । सर्वसेनः² । इषुधीन्³ । असक्त⁴ । सम्⁵ । अर्यः⁶ । गाः⁷ । अजति⁸ । यस्य⁹ । वष्टि¹⁰ ।

चोष्कूयमाणः¹¹ । इन्द्र¹² । भूरि¹³ । वामम्¹⁴ । मा¹⁵ । पणिः¹⁶ । भूः¹⁷ । अस्मत्¹⁸ । अधि¹⁹ । प्रवृद्ध²⁰ ॥

²He comes with all his armies and ^{1,4}has fastened firmly ³his quivers; ⁶he is the fighter (the Aryan) ^{5,8}who brings ⁷the cows ⁹to whomsoever ¹⁰he desires. ¹²O Indra ^{19,20}who hast increased (by our word), [¹¹by leaps and bounds,] ¹⁵hold not back ¹⁴for thyself thy ¹³much delight, ¹⁷become ¹⁵not ¹⁸in us ¹⁶the Pani, *coṣkūyamāṇo bhūri vāmaṁ mā paṇir bhūr asmad adhi pravṛddha*. [15.235]

¹⁵⁻¹⁷Having thy much wealth of the delight, do not be a Pani, one who holds his possessions only for himself and keeps them from man; do not hold the delight away from us in thy superconscient as the Panis do in their subconscious secrecy. [15.235]

वधीर्हि दस्युं धनिनं घनेनैकश्चरन्नुपशाकेभिरिन्द्र ।

धनोरधि विषुणक्ते व्यायन्नयज्वानः सनकाः प्रेतिमीयुः ॥ I.33.4

वधीः¹ । हि² । दस्युम्³ । धनिनम्⁴ । घनेन⁵ । एकः⁶ । चरन्⁷ । उपशाकेभिः⁸ । इन्द्र⁹ ।

धनोः¹⁰ । अधि¹¹ । विषुणक्¹² । ते¹³ । वि¹⁴ । आयन्¹⁵ । अयज्वानः¹⁶ । सनकाः¹⁷ । प्रवृद्धिम्¹⁸ । ईयुः¹⁹ ॥

Nay, ¹thou slayest ⁵with thy weapon ⁴the wealthy ³Dasyu,
⁷ranging ⁶alone ⁸with thy powers that serve thee, ⁹O Indra; they
¹¹on ¹³thy ¹⁰bow (the powers as arrows) ^{14,15}sped diversely ¹²in
all directions and ¹⁷they who keep possession and ¹⁶sacrifice not
¹⁹went ¹⁸unto their death. [15.235]

परा चिच्छीर्षा ववृजुस्त इंद्रायज्वानो यज्वभिः स्पर्धमानाः ।

प्र यद्विवो हरिवः स्थातरुग्र निरव्रताँ अधमो रोदस्योः ॥ I.33.5

परा¹ । चित्² । शीर्षा³ । ववृजुः⁴ । ते⁵ । इन्द्र⁶ । अयज्वानः⁷ । यज्वभिः⁸ । स्पर्धमानाः⁹ ।

प्र¹⁰ । यत्¹¹ । दिवः¹² । हरिवः¹³ । स्थातः¹⁴ । उग्र¹⁵ । निः¹⁶ । अव्रतान्¹⁷ । अधमः¹⁸ ।
रोदस्योः¹⁹ ॥

³Their heads ⁴were scattered ¹far ⁵from them, ⁷they who do not
sacrifice ⁹yet strove ⁸with the sacrificers, ¹¹when, ¹³O lord of the
shining steeds, ¹⁵O strong ¹⁴stander ¹²in heaven, ^{10,18}thou didst
cast out ¹⁹from Heaven and Earth ¹⁷those who observe not the
law of thy working (*avratān*). [15.235]

अयुयुत्सन्ननवद्यस्य सेनामयातयंत क्षितयो नवग्वाः ।

वृषायुधो न वध्रयो निरष्टाः प्रवद्भिर्इन्द्राच्चितयंत आयन् ॥ I.33.6

अयुयुत्सन्¹ । अनवद्यस्य² । सेनाम्³ । अयातयन्त⁴ । क्षितयः⁵ । नवग्वाः⁶ ।

वृषयुधः⁷ । न⁸ । वध्रयः⁹ । निः¹⁰ । अष्टाः¹⁰ । प्रवत्भिः¹¹ । इन्द्रात्¹² । चितयन्तः¹³ । आयन्¹⁴ ॥

¹They fought against ³the army ²of the blameless one; ⁶the
Navagwas [and ⁵the dwellers, the men] ⁴set him on his march;
⁸like ⁹bullocks ⁷who fight against the bull ¹⁰they were cast out,

¹³they came to know ¹²what was Indra and ¹⁴fled from him
¹¹down the slopes. [15.235-6]

त्वमेतान्नुदतो जक्षतश्चायोधयो रजस इंद्र पारे ।

अवादहो दिव आ दस्युमुच्चा प्र सुन्वतः स्तुवतः शंसमावः ॥ I.33.7

त्वम्¹ । एतान्² । रुदतः³ । जक्षतः⁴ । च⁵ । अयोधयः⁶ । रजसः⁷ । इंद्र⁸ । पारे⁹ ।

अव¹⁰ । अदहः¹¹ । दिवः¹² । आ¹³ । दस्युम्¹⁴ । उच्चा¹⁵ । प्र¹⁶ । सुन्वतः¹⁷ । स्तुवतः¹⁸ । शंसम्¹⁹ ।

आवः²⁰ ॥

⁸O Indra, ¹thou ⁶foughtest ²them who ⁴laughed ⁵and wept ⁹on the
other side ⁷of the mid-world (*rajasah pāre*, i.e. on the borders of
heaven); ¹¹thou didst burn ¹⁰down ¹⁴the Dasyu ¹²out of heaven
¹³from on ¹⁵high, ^{16,20}thou didst foster ¹⁹the expression of him
¹⁸who affirms thee and ¹⁷gives the Soma. [15.236]

चक्राणासः परीणहं पृथिव्या हिरण्येन मणिना शुंभमानाः ।

न हिन्वानासस्तितिरुस्त इंद्रं परि स्पशो अदधात्सूर्येण ॥ I.33.8

चक्राणासः¹ । परिऽनहम्² । पृथिव्याः³ । हिरण्येन⁴ । मणिना⁵ । शुंभमानाः⁶ ।

न⁷ । हिन्वानासः⁸ । तितिरुः⁹ । ते¹⁰ । इंद्रम्¹¹ । परि¹² । स्पशः¹³ । अदधात्¹⁴ । सूर्येण¹⁵ ॥

¹Making the circle [²of the periphery] ³of the earth, ⁶they shone in
the light ⁴of the golden ⁵gem (an image for the Sun); but ⁸for all
their rushing ¹⁰they ⁷could not ⁹pass beyond ¹¹Indra, ¹⁴for he set
¹³spies ¹²all around ¹⁵by the Sun. [15.236]

परि यदिंद्र रोदसी उभे अबुभोजीर्महिना विश्वतः सीं ।

अमन्यमानाँ अभि मन्यमानैर्निर्ब्रह्मभिरधमो दस्युमिंद्र ॥ I.33.9

परि¹ । यत्² । इन्द्र³ । रोदसी⁴ इति । उभे⁵ इति । अबुभोजीः⁶ । महिना⁷ । विश्वतः⁸ । सीम्⁹ ।

अमन्यमानान्¹⁰ । अभि¹¹ । मन्यमानैः¹² । निः¹³ । ब्रह्मऽभिः¹⁴ । अधमः¹⁵ । दस्युम्¹⁶ । इन्द्र¹⁷ ॥

²When ^{1,9}thou possessedst ⁴earth and heaven ⁸all ⁹around ⁷with thy vastness, ³O Indra, ¹⁴by the speakers of the word (*brahmabhir*) ^{13,15}thou didst cast out ¹⁶the Dasyu, attacking ¹⁰those who can think not (the Truth) ^{11,12}by those who think, *amanyamānān abhi manyamānaiḥ*. [15.236]

न ये दिवः पृथिव्या अंतमापुर्न मायाभिर्धनदां पर्यभूवन् ।

युजं वज्रं वृषभश्चक्र इन्द्रो निज्योतिषा तमसो गा अदुक्षत् ॥ I.33.10

न¹ । ये² । दिवः³ । पृथिव्याः⁴ । अन्त म्⁵ । आपुः⁶ । न⁷ । मायाभिः⁸ । धनऽदाम्⁹ ।

परिऽअभूवन्¹⁰ ।

युजम्¹¹ । वज्रम्¹² । वृषभः¹³ । चक्रे¹⁴ । इन्द्रः¹⁵ । निः¹⁶ । ज्योतिषा¹⁷ । तमसः¹⁸ । गाः¹⁹ ।

अधुक्षत्²⁰ ॥

²They ⁶attained ¹not ⁵to the end ³of heaven and ⁴earth; ¹⁵Indra, ¹³the bull, ¹⁴made ¹²the lightning ¹¹his helper, ¹⁷by the Light ²⁰he milked ^{16,19}the shining cows ¹⁸out of the darkness. [15.236]

असेन्या वः पणयो वचांस्यनिषव्यास्तन्वः संतु पापीः ।

अधृष्टो व एतवा अस्तु पन्था बृहस्पतिर्व उभया न मृळात् ॥ X.108.6

असेन्या¹ । वः² । पणयः³ । वचांसि⁴ । अनिषव्याः⁵ । तन्वः⁶ । सन्तु⁷ । पापीः⁸ ।

अधृष्टः⁹ । वः¹⁰ । एतवै¹¹ । अस्तु¹² । पन्थाः¹³ । बृहस्पतिः¹⁴ । वः¹⁵ । उभया¹⁶ । न¹⁷ । मृळात्¹⁸ ॥

[³O Panis!] ^{7a}May ²your ⁴words ^{7b}be ¹unable to attain, ^{7a}may ²your ⁶embodiments ^{7b}be ⁸evil and ⁵inauspicious; ¹²may ¹⁰you ⁹not violate ¹³the path ¹¹to travel upon it; ^{18a}may ¹⁴Brihaspati ¹⁷not ^{18b}give ¹⁵you ^{18c}happiness ¹⁶of the two worlds (divine and human). [15.237]

एवा च त्वं सरम आजगन्थ प्रबाधिता सहसा दैव्येन ।

स्वसारं त्वा कृण्वै मा पुनर्गा अप ते गवां सुभगे भजाम ॥ X.108.9

एव¹ । च² । त्वम्³ । सरमे⁴ । आऽजगन्थ⁵ । प्रऽबाधिता⁶ । सहसा⁷ । दैव्येन⁸ ।

स्वसारम्⁹ । त्वा¹⁰ । कृण्वै¹¹ । मा¹² । पुनः¹³ । गाः¹⁴ । अप¹⁵ । ते¹⁶ । गवाम्¹⁷ । सुऽभगे¹⁸ ।
भजाम¹⁹ ॥

They [We, the Panis] ¹¹offer ⁹brotherhood ¹⁰to her [you] if she [you] will dwell with us and ¹²not ^{13,14,15}return to the far world whence ⁵she has [you have] come ⁷by the force ⁸of the gods ⁶against all obstacles, *prabādhitā sahasā daivyena*. [15.237]

नाहं वेद भ्रातृत्वं नो स्वसृत्वमिन्द्रो विदुरंगिरसश्च घोराः ।

गोकामा मे अच्छदयन्यदायमपात इत पणयो वरीयः ॥ X.108.10

न¹ । अहम्² । वेद³ । भ्रातृत्वं⁴ । नो⁵ । स्वसृत्वम्⁶ । इन्द्रः⁷ । विदुः⁸ । अङ्गिरसः⁹ । च¹⁰ । घोराः¹¹ ।
गोऽकामाः¹² । मे¹³ । अच्छदयन्¹⁴ । यत्¹⁵ । आयम्¹⁶ । अप¹⁷ । अतः¹⁸ । इत¹⁹ । पणयः²⁰ । वरीयः²¹ ॥

Sarama replies, “²I ³know ¹not ⁴brotherhood and ⁶sisterhood, ⁷Indra ⁸knows ¹⁰and ¹¹the dread ⁹Angirases; ¹²desiring the Cows ¹⁴they protected ¹³me ¹⁵so that ¹⁶I came; ^{17,19}depart ¹⁸hence, ²⁰O Panis, ²¹to a better place”. [15.237]

दूरमित पणयो वरीय उद्गावो यंतु मिनतीर्ऋतेन ।

बृहस्पतिर्या अविन्दन्निगूळ्हाः सोमो ग्रावाण ऋषयश्च विप्राः ॥ X.108.11

दूरम्¹ । इत्² । पणयः³ । वरीयः⁴ । उत्⁵ । गावः⁶ । यन्तु⁷ । मिनतीः⁸ । ऋतेन⁹ ।

बृहस्पतिः¹⁰ । याः¹¹ । अविन्दत्¹² । निगूळ्हाः¹³ । सोमः¹⁴ । ग्रावाणः¹⁵ । ऋषयः¹⁶ । च¹⁷ ।
विप्राः¹⁸ ॥

^{1,2}Depart hence, ³O Panis, ⁴to a better place, ^{7a}let ⁶the Cows ⁸ye
confine ^{7b}go ⁵upward ⁹by the Truth, ¹³the hidden Cows ¹¹whom
¹⁰Brihaspati ¹²finds and ¹⁴Soma ¹⁷and ¹⁵the pressing-stones ¹⁷and
¹⁸the illumined ¹⁶seers. [15.237]

वयमु त्वा पथस्पते रथं न वाजसातये ।

धिये पूषन्नयुज्महि ॥ VI.53.1

वयम्¹ । ऊं² इति । त्वा³ । पथः⁴ । पते⁵ । रथम्⁶ । न⁷ । वाजसातये⁸ ।

धिये⁹ । पूषन्¹⁰ । अयुज्महि¹¹ ॥

¹⁰O Pushan, ⁵Lord ⁴of the Path, ¹we ¹¹yoke ³thee ⁷like ⁶a chariot
⁸for the winning of the plenitude, ⁹for the Thought. [15.237]

अदित्संतं चिदाघृणे पूषंदानाय चोदय ।

पणेश्चिद्वि म्रदा मनः ॥ VI.53.3

अदित्सन्तम्¹ । चित्² । आघृणे³ । पूषन्⁴ । दानाय⁵ । चोदय⁶ ।

पणेः⁷ । चित्⁸ । वि⁹ । म्रद¹⁰ । मनः¹¹ ॥

³O shining ⁴Pushan, ⁶impel ⁵to giving ⁷the Pani, ²even ¹him who
giveth not; ^{9,10}soften ¹¹the mind ⁸even ⁷of the Pani. [15.237]

वि पथो वाजसातये चिनुहि वि मृधो जहि ।

साधंतामुग्र नो धियः ॥ VI.53.4

वि¹ । पथः² । वाजऽसातये³ । चिनुहि⁴ । वि⁵ । मृधः⁶ । जहि⁷ ।

साधन्ताम्⁸ । उग्र⁹ । नः¹⁰ । धियः¹¹ ॥

^{1,4}Distinguish ²the paths ³that lead to the winning of the plenitude, ^{5,7}slay ⁶the aggressors, ^{8a}let ¹⁰our ¹¹thoughts ^{8b}be perfected. [15.237]

परि तृन्धि पणीनामारया हृदया कवे ।

अथेमस्मभ्यं रंधय ॥ VI.53.5

परि¹ । तृन्धि² । पणीनाम्³ । आरया⁴ । हृदया⁵ । कवे⁶ ।

अथ⁷ । इम्⁸ । अस्मभ्यम्⁹ । रन्धय¹⁰ ॥

^{1,2}Smite ⁵the hearts ³of the Panis ⁴with thy goad, ⁶O seer; ⁷so ^{10a}make ⁸them ^{10b}subject ⁹to us. [15.237]

वि पूषन्नारया तुद पणेरिच्छ हृदि प्रियं ।

अथेमस्मभ्यं रंधय ॥ VI.53.6

वि¹ । पूषन्² । आरया³ । तुद⁴ । पणेः⁵ । इच्छ⁶ । हृदि⁷ । प्रियम्⁸ ।

अथ⁹ । इम्¹⁰ । अस्मभ्यम्¹¹ । रन्धय¹² ॥

^{1,4}Smite them, ²O Pushan, ³with thy goad and ⁶desire ⁷in the heart ⁵of the Pani ⁸our delight; ⁹so ^{12a}make ¹⁰him ^{12b}subject ¹¹to us. [15.237]

यां पूषन्ब्रह्मचोदनीमारां बिभर्ष्याघृणे ।

तया समस्य हृदयमा रिख्र किकिरा कृणु ॥ VI.53.8

याम्¹ । पूषन्² । ब्रह्मउचोदनीम्³ । आराम्⁴ । बिभर्षि⁵ । आघृणे⁶ ।

तया⁷ । समस्य⁸ । हृदयम्⁹ । आ¹⁰ । रिख¹¹ । किकिरा¹² । कृणु¹³ ॥

^{1,4}Thy goad ⁵thou bearest ³that impels the word to rise, ⁶O shining seer, [²O Pushan], ⁷with that ^{10,11}write thy line ⁹on the hearts ⁸of all and ^{12,13}sever them, (so ¹³make them ¹²subject to us). [15.237]

या ते अष्ट्रा गोओपशाघृणे पशुसाधनी ।

तस्यास्ते सुम्नमीमहे ॥ VI.53.9

या¹ । ते² । अष्ट्रा³ । गोओपशा⁴ । आघृणे⁵ । पशुओसाधनी⁶ ।

तस्याः⁷ । ते⁸ । सुम्नम्⁹ । ईमहे¹⁰ ॥

²Thy ³goad ⁴of which thy ray is the point and ⁶which perfects the herds (of thought-vision, *paśusādhanī*, cf. *sādhantām dhiyah* in verse 4), ⁹the delight ⁷of that ¹⁰we desire. [15.237-8]

उत नो गोषणिं धियमश्वसां वाजसामुत ।

नृवत्कृणुहि वीतये ॥ VI.53.10

उत¹ । नः² । गोओसनिम्³ । धियम्⁴ । अश्वसाम्⁵ । वाजओसाम्⁶ । उत⁷ ।

नृओवत्⁸ । कृणुहि⁹ । वीतये¹⁰ ॥

⁹Create ²for us ⁴the thought ³that wins the cow, ⁵that wins the horse, ⁶that wins the plenitude of the wealth....[15.238]

अप त्यं वृजिनं रिपुं स्तेनमग्ने दुराध्यं ।

दविष्टमस्य सत्पते कृधी सुगं ॥ VI.51.13

अप¹ । त्यम्² । वृजिनम्³ । रिपुम्⁴ । स्तेनम्⁵ । अग्ने⁶ । दुःओआध्यम्⁷ ।

दविष्टम्⁸ । अस्य⁹ । सत्ओपते¹⁰ । कृधि¹¹ । सुओगम्¹² ॥

^{1,9}Cast away ⁸utterly far from us ⁴the enemy, ⁵the thief, ³the crooked one ⁷who places falsely the thought; ¹⁰O master of existence, [⁶O Agni] ¹¹make ¹²our path easy to travel. [15.239]

जही न्यत्रिणं पणिं वृको हि षः ॥ VI.51.14 [Part]

जहि¹ । नि² । अत्रिणम्³ । पणिम्⁴ । वृकः⁵ । हि⁶ । सः⁷ ॥

^{2,1}Slay ⁴the Pani ⁶for ⁷he is ⁵the wolf, ³that devours. [15.239]

अयं देवः सहसा जायमान इन्द्रेण युजा पणिमस्तभायत् । VI.44.22 [Part]

अयम्¹ । देवः² । सहसा³ । जायमानः⁴ । इन्द्रेण⁵ । युजा⁶ । पणिम्⁷ । अस्तभायत्⁸ ।

¹This ²god (Soma) ⁴in his birth ⁵with Indra ⁶for helper ⁸held back ³by force ⁷the Pani. [15.239]

या शश्वंतमाचखादावसं पणिं ता ते दात्राणि तविषा सरस्वति ॥ VI.61.1 [Part]

या¹ । शश्वन्तम्² । आऽचखाद³ । अवसम्⁴ । पणिम्⁵ । ता⁶ । ते⁷ । दात्राणि⁸ । तविषा⁹ । सरस्वति¹⁰ ॥

³Thou who didst sever ⁵the Pani ²in his continuous ⁴ranks, ⁷thine are ⁶these ⁹strong ⁸givings, ¹⁰O Saraswati. [15.239]

सरस्वति देवनिदो नि बर्हय प्रजां विश्वस्य बृसयस्य मायिनः । VI.61.3 [Part]

सरस्वति¹ । देवऽनिदः² । नि³ । बर्हय⁴ । प्रऽजाम्⁵ । विश्वस्य⁶ । बृसयस्य⁷ । मायिनः⁸ ।

¹O Saraswati, ^{3,4}crush ²the obstructors of the gods.....[15.239]

अग्नीषोमा चेति तद्धीर्यं वां यदमुष्णीतमवसं पणिं गाः ।

अवातिरतं बृसयस्य शेषोऽविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः ॥ I.93.4

अग्नीषोमा¹ । चेति² । तत्³ । वीर्यम्⁴ । वाम्⁵ । यत्⁶ । अमुष्णीतम्⁷ । अवसम्⁸ । पणिम्⁹ । गाः¹⁰ ।

अव¹¹ । अतिरतम्¹² । बृसयस्य¹³ । शेषः¹⁴ । अविन्दतम्¹⁵ । ज्योतिः¹⁶ । एकम्¹⁷ । बहुऽभ्यः¹⁸ ॥

¹O Agni and Soma, ³then ^{2a}was ⁵your ⁴strength ^{2b}awakened
⁶when ⁷you robbed ⁹the Pani ¹⁰of the cows and ¹⁵found ¹⁷the one
¹⁶Light ¹⁸for many. [15.239]

प्र बोधयोषः पृणतो मघोन्यबुध्यमानाः पणयः ससंतु ।

रेवदुच्छ मघवद्भ्यो मघोनि रेवत्स्तोत्रे सूनृते जारयंती ॥ I.124.10

प्र¹ । बोधय² । उषः³ । पृणतः⁴ । मघोनि⁵ । अबुध्यमानाः⁶ । पणयः⁷ । ससन्तु⁸ ।

रेवत्⁹ । उच्छ¹⁰ । मघवत्¹¹ । मघोनि¹² । रेवत्¹³ । स्तोत्रे¹⁴ । सूनृते¹⁵ । जरयन्ती¹⁶ ॥

³O Dawn, ⁵queen of the plenitudes, ^{1,2}awaken ⁴those who fill us
(the gods), ^{8a}but let ⁷the Panis ^{8b}sleep ⁶unawakening. ⁹Richly
¹⁰dawn ¹¹for the lords of the plenitude, ¹²O queen of the
Plenitude, ¹³richly ¹⁴for him who affirms thee, ¹⁵O Dawn that art
Truth. [15.239]

अवेयमश्वैद्युवतिः पुरस्ताद्युक्ते गवामरुणानामनीकं ।

वि नूनमुच्छादसति प्र केतुर्गृहं गृहमुप तिष्ठाते अग्निः ॥ I.124.11

अव¹ । इयम्² । अश्वैत्³ । युवतिः⁴ । पुरस्तात्⁵ । युङ्क्ते⁶ । गवाम्⁷ । अरुणानाम्⁸ । अनीकम्⁹ ।

वि¹⁰ । नूनम्¹¹ । उच्छात्¹² । असति¹³ । प्र¹⁴ । केतुः¹⁵ । गृहम्¹⁶ । गृहम्¹⁶ । उप¹⁷ । तिष्ठाते¹⁸ । अग्निः¹⁹ ॥

⁴Young ^{1,3}she shines out ⁵before us, ⁶she has created [yoked] ⁹her
host ⁸of the ruddy ⁷cows; ¹³in the non-existent ¹⁵vision ^{12,14}has
dawned out ¹⁰wide. [15.239]

इदमु त्यत्पुरुतमं पुरस्ताज्ज्योतिस्तमसो वयुनावदस्थात् ।

नूनं दिवो दुहितरो विभातीर्गातुं कृणवन्नुषसो जनाय ॥ IV.51.1

इदम्¹ । ऊं² । त्यत्³ । पुरुऽतमम्⁴ । पुरस्तात्⁵ । ज्योतिः⁶ । तमसः⁷ । वयुनऽवत्⁸ । अस्थात्⁹ ।
 नूनम्¹⁰ । दिवः¹¹ । दुहितरः¹² । विऽभातीः¹³ । गातुम्¹⁴ । कृणवन्¹⁵ । उषसः¹⁶ । जनाय¹⁷ ॥

Lo, ⁵in front of us ¹that ⁴supreme ⁶light ⁸full of the knowledge
⁹has arisen ⁷out of the darkness; ¹²daughters ¹¹of heaven
¹³shining wide, ¹⁶the Dawns ¹⁵have created ¹⁴the path ¹⁷for the
 human being. [15.239]

अस्थुरु चित्रा उषसः पुरस्तान्मिता इव स्वरवोऽध्वरेषु ।

व्यू ब्रजस्य तमसो द्वारोच्छंतीरब्रंछुचयः पावकाः ॥ IV.51.2

अस्थुः¹ । ऊं² इति । चित्राः³ । उषसः⁴ । पुरस्तात्⁵ । मिताःऽइव⁶ । स्वरवः⁷ । अध्वरेषु⁸ ।

वि⁹ । ऊं¹⁰ इति । ब्रजस्य¹¹ । तमसः¹² । द्वारा¹³ । उच्छन्तीः¹⁴ । अब्रन्¹⁵ । शुचयः¹⁶ । पावकाः¹⁷ ॥

⁴The [³bright] Dawns ¹stand ⁵in front of us ⁶like pillars ⁸in the
 sacrifices; ^{9,14}breaking out ¹⁶pure and ¹⁷purifying ¹⁵they have
 opened ¹³the doors ¹¹of the pen, ¹²the darkness. [15.239]

उच्छंतीरद्य चितयंत भोजान्नाधोदेयायोषसो मघोनीः ।

अचित्रे अंतः पणयः ससंत्वबुध्यमानास्तमसो विमध्ये ॥ IV.51.3

उच्छन्तीः¹ । अद्य² । चितयन्त³ । भोजान्⁴ । राधःऽदेयाय⁵ । उषसः⁶ । मघोनीः⁷ ।

अचित्रे⁸ । अंतः⁹ इति । पणयः¹⁰ । ससन्तु¹¹ । अबुध्यमानाः¹² । तमसः¹³ । विऽमध्ये¹⁴ ॥

¹Breaking forth ²today ⁶the dawns ³awaken to knowledge ⁴the
 enjoyers ⁵for the giving of the rich felicity; ⁹within ⁸where there
 is no play of light ^{11a}let ¹⁰the Panis ^{11b}sleep ¹²unwaking ¹⁴in the
 heart ¹³of the darkness. [15.239]

न्यक्रतून्ग्रथिनो मृध्रवाचः पणीरँश्रद्धाँ अवृधाँ अयज्ञान् ।

प्रप्र तांदस्यूरग्निर्विवाय पूर्वश्चकारापरौ अयज्यून् ॥ VII.6.3

नि¹ । अक्रतून्² । ग्रथिनः³ । मृध्रवाचः⁴ । पणीन्⁵ । अश्रद्धान्⁶ । अवृधान्⁷ । अयज्ञान्⁸ ।

प्रप्र⁹ । तान्¹⁰ । दस्यून्¹¹ । अग्निः¹² । विवाय¹³ । पूर्वः¹⁴ । चकार¹⁵ । अपरान्¹⁶ । अयज्यून्¹⁷ ॥

⁵Panis ³who make the knot of the crookedness, ²who have not the will to works, ⁴spoilors of speech, ⁶who have not faith, ⁷who increase not, ⁸who do not sacrifice, ¹⁰them ^{13a}has ¹²Agni ^{13b}driven ⁹farther and farther; ¹⁴supreme, ¹⁵he has made them [¹¹the Dasyus] ¹⁶nethermost ¹⁷who will not sacrifice. [15.239-40]

यो अपाचीने तमसि मदन्तीः प्राचीश्चकार नृतमः शचीभिः । VII.6.4 [Part]

यः¹ । अपाचीने² । तमसि³ । मदन्तीः⁴ । प्राचीः⁵ । चकार⁶ । नृतमः⁷ । शचीभिः⁸ ।

And (the Cows, the Dawns) ¹who ⁴rejoiced ²in the nether ³darkness, ⁸by his power ⁶he has made ⁷to move to the highest. [15.240]

यो देह्यो अनमयद्धधस्नैर्यो अर्यपत्नीरुषसश्चकार । VII.6.5 [Part]

यः¹ । देह्यः² । अनमयत्³ । वधस्नैः⁴ । यः⁵ । अर्यपत्नीः⁶ । उषसः⁷ । चकार⁸ ।

¹He ³has broken down ⁴by his blows ²the walls that limit, ⁵he has ⁸given ⁷the Dawns ⁶to be possessed by the Aryan. [15.240]

अधि बृबुः पणीनां वर्षिष्ठे मूर्धन्नस्थात् । उरुः कक्षो न गांग्यः ॥ VI.45.31

अधि¹ । बृबुः² । पणीनाम्³ । वर्षिष्ठे⁴ । मूर्धन्⁵ । अस्थात्⁶ । उरुः⁷ । कक्षः⁸ । न⁹ । गाङ्ग्यः¹⁰ ॥

It is as if ¹on ⁴the most wealth-abounding ⁵head ³of the Panis that
Indra ⁶takes his stand, *pañinām varṣiṣṭhe mūrdhann asthāt.*
[15.240]

आदंगिराः प्रथमं दधिरे वय इद्धाग्नयः शम्या ये सुकृत्यया ।

सर्वं पणेः समविदंत भोजनमश्वावंतं गोमंतमा पशुं नरः ॥ I.83.4

आत्¹ । अङ्गिराः² । प्रथमम्³ । दधिरे⁴ । वयः⁵ । इद्धाग्नयः⁶ । शम्या⁷ । ये⁸ । सुकृत्यया⁹ ।
सर्वम्¹⁰ । पणेः¹¹ । सम्¹² । अविन्दन्त¹³ । भोजनम्¹⁴ । अश्ववन्तम्¹⁵ । गोमन्तम्¹⁶ । आ¹⁷ ।
पशुम्¹⁸ । नरः¹⁹ ॥

²The Angiras, [¹then], ⁴held ³the supreme ⁵manifestation (of the
Truth), ⁸they ⁶who had lit the fire, ^{7,9}by perfect accomplishment
of the work; ¹⁹they [the mighty ones] ^{12,13}gained ¹⁰the whole
¹⁴enjoyment ¹¹of the Pani, ¹⁸its herds ¹⁶of the cows and ¹⁵the
horses. [15.240]

यज्ञैरथर्वा प्रथमः पथस्तते ततः सूर्यो व्रतपा वेन आजनि ।

आ गा आजदुशाना काव्यः सचा यमस्य जातममृतं यजामहे ॥ I.83.5

यज्ञैः¹ । अथर्वा² । प्रथमः³ । पथः⁴ । तते⁵ । ततः⁶ । सूर्यः⁷ । व्रतपाः⁸ । वेनः⁹ । आ¹⁰ । अजनि¹¹ ।
आ¹² । गाः¹³ । आजत्¹⁴ । उशाना¹⁵ । काव्यः¹⁶ । सचा¹⁷ । यमस्य¹⁸ । जातम्¹⁹ । अमृतम्²⁰ ।
यजामहे²¹ ॥

²Atharvan ³first ⁵formed ⁴the Path, ⁶thereafter ⁷Surya ^{10,11}was
born ⁸as the protector of the Law and ⁹the Blissful One, *tatah*
sūryo vratapā vena ājani. ¹⁵Ushanas ¹⁶Kavya ^{12,14}drove upward
¹³the Cows. ¹⁷With them ²¹may we win by the sacrifice ²⁰the

immortality ¹⁹that is born as a child ¹⁸to the Lord of the Law,
yamasya jātam amṛtaṁ yajāmahe. [15.240]

Index of Vedic Verses

Verse	P.	Verse	P.	Verse	P.	Verse	P.	Verse	P.
I.1.5	15	I.32.12	71	I.62.4	99	I.92.14	59	III.1.9	46
I.1.6	15	I.33.1	155	I.62.5	72,95	I.92.16	51	III.1.10	47
I.1.7	15	I.33.2	155	I.62.6	95	I.93.4	164	III.1.11	47
I.1.8	16	I.33.3	156	I.62.7	96	I.96.4	142	III.1.12	48
I.2.5	18	I.33.4	156	I.62.8	96	I.100.4	88	III.1.13	49
I.2.6	18	I.33.5	157	I.62.9	96	I.104.5	126	III.1.14	49
I.2.7	17	I.33.6	157	I.68.1	110	I.112.18	64	III.31.3	131
I.2.8	17	I.33.7	158	I.68.2	111	I.113.18	61	III.31.4	78,131
I.2.9	17	I.33.8	158	I.168.3	111	I.124.10	165	III.31.5	132
I.3.1	21	I.33.9	158	I.71.2	109	I.124.11	60,165	III.31.6	132
I.3.2	21	I.33.10	77,159	I.71.3	110	I.130.3	77	III.31.7	88,133
I.3.3	22	I.36.8	75	I.72.1	138	II.15.8	72	III.31.8	133
I.3.4	23	I.46.1	53	I.72.2	138	II.19.3	79	III.31.9	134
I.3.5	24	I.46.2	20,54	I.72.3	139	II.20.5	98	III.31.10	134
I.3.6	24	I.46.5	54	I.72.4	139	II.23.18	87	III.31.11	135
I.3.7	24	I.46.6	20,54	I.72.5	140	II.24.3	76,94	III.31.12	135
I.3.8	25	I.46.7	21,55	I.72.6	140	II.24.4	94	III.31.13	135
I.3.9	25	I.46.8	55	I.72.7	140	II.24.5	94	III.31.15	136
I.3.10	25,29	I.46.9	55	I.72.8	70;112;141	II.24.6	97	III.31.19	136
I.3.11	26,29	I.46.10	56	I.72.9	109;141	II.24.7	97	III.31.20	137
I.3.12	26,30	I.46.11	56	I.72.10	142	III.1.2	40	III.31.21	137
I.7.3	51	I.46.12	56	I.73.6	112	III.1.3	41	III.34.4	74,149
I.8.8	28	I.46.13	57	I.75.5	16	III.1.4	42	III.34.5	149
I.11.5	66	I.46.14	57	I.83.4	168	III.1.5	43	III.34.6	149
I.13.9	27	I.46.15	57	I.83.5	168	III.1.6	43	III.34.8	147
I.20.7	116	I.62.2	99	I.92.4	51	III.1.7	44	III.34.9	148
I.31.1	85	I.62.3	142	I.92.9	59	III.1.8	45	III.34.10	148

Verse	P.	Verse	P.	Verse	P.	Verse	P.	Verse	P.
III.39.1	103	IV.16.4	73	V.45.4	128	VI.53.5	162	VII.75.7	52,64
III.39.2	104	IV.16.8	138	V.45.5	129	VI.53.6	162	VII.75.8	52
III.39.3	104	IV.23.10	154	V.45.6	129	VI.53.8	162	VII.76.1	106
III.39.4	80,105	IV.50.4	65,87	V.45.7	93,129	VI.53.9	163	VII.76.2	107
III.39.5	80,92,105	IV.50.5	65,87	V.45.8	130	VI.53.10	163	VII.76.3	107
III.39.6	105	IV.51.1	165	V.45.9	130	VI.54.5	65	VII.76.4	53;100;107
III.39.7	106	IV.51.2	77,166	V.45.10	130	VI.54.6	66	VII.76.5	108
IV.1.9	112	IV.51.3	166	V.45.11	93	VI.54.10	66	VII.76.7	60
IV.1.10	113	IV.51.4	82	V.79.8	53	VI.60.2	71	VII.77.3	61
IV.1.11	113	IV.51.5	59	V.80.1	58	VI.61.1	164	VII.78.2	60
IV.1.12	114	IV.52.5	52	VI.6.3	83	VI.61.3	164	VII.79.2	89
IV.1.13	79,114	IV.58.1	30	VI.6.4	83	VI.72.1	73	VII.79.3	90
IV.1.14	115	IV.58.2	31	VI.6.5	84	VI.73.1	66,86	VII.81.3	59
IV.1.15	115	IV.58.4	32	VI.11.3	85	VI.73.2	67	VII.90.4	70,79
IV.1.16	116	IV.58.5	32	VI.17.3	77	VI.73.3	67	VII.91.1	76
IV.1.17	116	IV.58.6	32	V1.17.5	80	VI.75.9	85	VII.98.6	78
IV.1.18	117	IV.58.7	33	VI.18.5	103	VII.6.3	167	VII.99.3	74
IV.1.19	117	IV.58.9	33	VI.21.2	151	VII.6.4	167	VII.99.4	72,74
IV.1.20	118	IV.58.11	33	VI.21.3	151	VII.6.5	167	VIII.12.2	97
IV.2.11	118	V.2.1	62	VI.22.2	98	VII.36.1	86	VIII.12.3	98
IV.2.12	119	V.2.2	62	VI.28.5	62	VII.42.1	102	VIII.29.10	75
IV.2.13	119	V.2.3	63	VI.39.1	152	VII.42.2	101	VIII.32.5	69
IV.2.14	119	V.2.4	63	VI.39.2	152	VII.42.4	101	VIII.34.14	69
IV.2.15	120	V.2.5	64	VI.39.3	153	VII.47.1	38	VIII.89.1	75
IV.2.16	120	V.4.11	74	VI.39.4	153	VII.47.2	39	VIII.97.2	69
IV.2.17	121	V.11.6	84	VI.44.22	68,164	VII.47.3	39	VIII.97.3	70
IV.2.18	121	V.14.4	71,145	VI.44.23	68	VII.47.4	40	IX.1.6	22
IV.2.19	122	V.31.3	76	VI.44.24	68	VII.49.1	37	IX.1.7	22
IV.3.1	122	V.34.5	145	VI.45.31	167	VII.49.2	37	IX.15.1	23
IV.3.4	122	V.34.6	146	VI.47.8	73	VII.49.3	38	IX.15.2	23
IV.3.9	123	V.34.7	146	VI.49.11	89	VII.49.4	38	IX.111.1	150
IV.3.10	123	V.34.8	146	VI.51.13	163	VII.52.1	102	IX.111.2	150
IV.3.11	124	V.34.9	147	VI.51.14	164	VII.52.2	102	IX.113.7	142
IV.3.12	124	V.45.1	126	VI.53.1	161	VII.75.1	58,90	X.14.2	143
IV.3.16	124	V.45.2	127	VI.53.3	161	VII.75.2	91	X.14.2	143
IV.10.2	19	V.45.3	128	VI.53.4	162	VII.75.3	91	X.14.10	143

